

STUDIA THEOLOGICA TRANSYLVANIENSIA

XXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM
2019

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
az Apostoli Szentzsék Könyvkiadója

V E R B U M
KERESZTÉNY KULTURÁLIS EGYESÜLET

BUDAPEST • KOLOZSVÁR

Studia Theologica Transsylvaniensia

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem

Római Katolikus Teológia Kar

Pasztorálteológiai Intézetének folyóirata

Kiadja a budapesti Szent István Társulat és

a kolozsvári Verbum Keresztény Kulturális Egyesület

A szerkesztőség címe:

Institutul Teologic Romano-Catolic,

RO – 510010 Alba Iulia, str. Gabriel Bethlen nr. 3.

Tel.: +40/258–811688

E-mail: diosidavid@yahoo.de

www.seminarium.ro

Szerkesztők:

(Editors)

Dr. Marton József

Dr. Diósi Dávid

Szerkesztőbizottság:

Dr. Peter Schallenberg – Paderborn

Dr. Oláh Zoltán – Gyulafehérvár

Dr. Bara Zoltán – Gyulafehérvár

Dr. Alexandru Boboc – Bukarest

Dr. Ecsedy Judit – Budapest

Dr. Madas Edit – Budapest

Dr. Havas László – Debrecen

Dr. Ferenczi Sándor – Gyulafehérvár

Dr. Orbán Szabolcs OFM – Gyulafehérvár

Szaklektorok:

(Advisory Board)

Dr. Brendan Leahy – Maynooth

Dr. Franz Sedlmeier – Augsburg

Dr. Stefan Tobler – Nagyszeben

Dr. Vizkelety András – Budapest

Dr. Székely Dénes – Gyulafehérvár

Dr. Kovács F. Zsolt – Nagyvárad

Dr. Peter Sedlák – Kassa

Dr. Lukács Róbert – Gyulafehérvár

Dr. László László – Ottawa

ISSN 1582 – 0661

© STUDIA THEOLOGICA TRANSsYLVANIENSIA – GYULAFEHÉRVÁR

Tartalom

TANULMÁNYOK

BODOR ATTILA

A ma és a holnap teológiai képzése

7

MARTON JÓZSEF

Márton Áron püspök
bizalmi embere: Sándor Imre

33

SOMORJAI ÁDÁM OSB

Ki volt Mindszenty bíboros
gyóntatója az amerikai követségen? (I.)

71

KUSZÁLIK PÉTER

Boldoggá avatás közkívánatra?

95

FORRÁS

Az erdélyi-fehérvári székeskáptalani jegyzőkönyvek /
jegyzőkönyvi kivonatok az 1937–1938. évekből

109

Az erdélyi Papok Missziós Egyesületének jelentése az
1929–1930. évi működéséről
– P. Lukács Mansvét OFM népmissziós tapasztalatai –

135

MŰHELY

JONICA XÉNIA

A Szent István királyról nevezett
Erdélyi Ferences Rendtartomány
1930–1936 között kiadott Hivatalos Közlönye

145

GENG NOÉMI

„A »fiatalság« nem létezik,
a fiatal létezik a maga konkrét élethelyzetével” (CV71)

165

SZEMLE

199

TANULMÁNYOK

BODOR ATTILA

A ma és a holnap teológiai képzése A teológiai karok helye és szerepe napjainkban*

Abstract: The world has changed in many aspects in recent decades, and this has impacted on high education too. Theological faculties as parts of tertiary education need to face new challenges created by the post-modern society. The present study addresses this issue by presenting both the major challenges and the possible solutions of how to overcome them. In my view, the challenges faced by theological faculties are basically three: the relationship between theology and sciences, the place of theology as a discipline at the universities, and the role of theology in pastoral work. It will be argued that to answer the challenges posed by the changing world, theological education should be interdisciplinary, contextual, and authentic. In other terms, it should engage in dialogue with other disciplines and society while remaining faithful to its historical roots.

Keywords: theological education, science, high education, society, pastoral work, interdisciplinarity, contextuality, authenticity

I. Bevezetés

Milyen a jó teológiai képzés? Milyen tantárgyakra szükséges hangsúlyt fektetni? Kinek kell teológiát tanulnia, és ha valaki tanulja, akkor mit kezd vele a munkapiac? A hagyományos teológiai képzésnek van-e helye az egyre jobban fejlődő egyetemek világában, és ha igen, hol? Mi lesz a teológiai képzés jövője, ha egyáltalán lesz?

Ezek a kérdések nem csupán vészjósló sopánkodások, hanem konkrét megoldásra váró problémák az egyház és a társadalom életében.¹ Ezt jelzi az egyre bővülő szakirodalom,

* Jelen tanulmány a BBTE Római Katolikus Teológia Karán tartott évnnyitó előadás (2019.09.30) írott és átdolgozott változata.

¹ Amikor egyházzal és teológiaoktatással beszélek, akkor elsősorban a római katolikus egyházra, illetve a római katolikus teológiai képzésre gondolok.

amely az utóbbi években a téma kapcsán megjelent.² De nemcsak a konferenciázni vágyó professzorok keresik a fentebbi kérdésekre a választ, hanem maga az Egyházi Tanítóhivatal is. 2012-ben a Hittani Kongregáció keretén belül működő Nemzetközi Teológiai Bizottság többoldalas dokumentumot adott ki a téma kapcsán, amely, habár legtöbbször az elvek szintjén marad, több érdekes gondolatot is felvet.³

Az imént felvázolt kérdések hazai recepciója ezzel szemben teljesen gyerekcipőben jár. A teológiai képzés aktuális helyzetének és jövőbeli perspektíváinak a vizsgálata legtöbbször a paphiány mélabús felismerésében merül ki, amelyet esetleg „a világiakkal is kellene kezdeni valamit” korollárium követ. Jó példa erre a Gyulafehérvári Főegyházmegye 2001-es Zsinati könyve, amely a következő három témát teljesen külön tárgyalja, elenyésző figyelmet szentelve a teológiai képzés hogyanjára: „Jelenlét a társadalomban”; „Hivatásgondozás és papképzés”; „Világi hívek a harmadik évezred küszöbén”.⁴ Azonban ha jobban

Azonban a problémafelvetés és a megoldási javaslatok más felekezetek teológiaoktatására is igazak lehetnek.

² Lásd például: DAVID H. KELSEY, *Theology in the University: Once More with Feeling*, in *Modern Theology* 25 (2009), 315–332; DAVID F. FORD, *The Future of Christian Theology* (Chichester: Wiley-Blackwell, 2011); MARTHA E. STORTZ, *Re-imagining Theological Education for the Twenty-First Century: “What Does Theological Ed Have to Do with Higher Ed?”*, in *Dialog: A Journal of Theology* 50 (2011), 373–379; JENS SCHRÖTER (szerk.), *Die Rolle der Theologie in Universität, Gesellschaft und Kirche* (VWGTh 37; Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2012); GAVIN D’COSTA, *Theology in the Public Square: Church, Academy and Nation* (Oxford: Blackwell Publishing, 2017).

³ Magyarul lásd: NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok* (Római Dokumentumok 38; Budapest: Szent István Társulat, 2013). A dokumentum értelmezéséhez több tanulmány is megjelent a nemzetközi teológiai irodalomban. Lásd például: THOMAS SÖDING (szerk.), *Die Rolle der Theologie in der Kirche: Die Debatte über das Dokument der Theologenkommission* (Quaestiones Disputatae 268; Freiburg im Breisgau: Herder, 2015).

⁴ Vö. GYULAFEHÉRVÁRI FŐEGYHÁZMEGYE, *Zsinati könyv* (Kolozsvár: Gloria

megfontoljuk a kérdést, akkor láthatjuk, hogy ezek a problémák szinte elválaszthatatlanok egymástól és mind egy töről fakadnak: milyennek kell lennie a ma társadalmában a „*theo-logia*”-nak, vagyis az „Istenről szóló beszédnek”? Hiszen hogyan lehet jelen az egyház a társadalomban, ha a teológia nincs jelen a tudományok „univerzitásán”, azaz az egyetemen? Hogyan lehetséges a megfelelő lelkipásztori után- és továbbképzés, ha nem világos a teológiai képzés célkitűzése? Hogyan legyen közös munka a világiakkal, ha nincs egységes teológiai elgondolás?

Ezek az egyszerű kérdések azonnal megvilágítják, hogy miért is szükségszerű a gyakorlati kihívások közepette a problémák mélyén meghúzódó ideológiai és elméleti összefüggések vizsgálata. Ez a rövid tanulmány ehhez szeretne néhány támpontot adni. Az írás két részre tagolódik: először a teológiai képzés jelen helyzetének a problémáit fogom röviden felvázolni, majd azokat a fontos szempontokat taglalom, amelyek a „holnap” teológiai képzéséhez elengedhetetlennek tűnnek.⁵

Fontos már az elején leszögezni, hogy jelen tanulmány kizárólag elméleti síkon közelíti meg a problémát. Ennélfogva azokra az általános szempontokra helyezem a hangsúlyt, amelyek nem korlátozódnak egyik konkrét teológiai karra sem. Mindazonáltal az itt bemutatott elméleti megfontolások a hazai teológiai karok diákjai, tanárai és vezetői számára is iránymutatók lehetnek.

nyomda, 2001), 90–98, 137–148, 164–172.

⁵ Az itt bemutatott problémákat és megoldási javaslatokat vö. JACO BEYERS, *Theology and Higher Education: The Place of a Faculty of Theology at a South African University*, in *HTS Theologiese Studies/Theological Studies* 72/4 (2016), a3450.

II. A teológiai képzés jelen kihívásai

A teológiai képzés mind nemzetközi, mind pedig hazai szinten számos problémával küszködik. A legtöbb probléma abból adódik, hogy a teológia nem talál megfelelő válaszokat a jelen kor kihívásaira. A következőkben három kihívást tárgyalok.

1. Teológia *versus* tudomány

A világ nagy változáson megy keresztül. Ezzel a kijelentéssel, azt hiszem, senkinek sem mondok újat, azonban azt sokszor elfeledjük, hogy a világban végbemenő gyors változás különös hatással van az egyetemi oktatásra, beleértve a teológiai képzést is. Thomas S. Kuhn tudománytörténész és filozófus már 1962-ben kifejtette,⁶ hogy a tudomány nemcsak változásokat eredményez, hanem maga is változásokon megy keresztül. Időszakos „paradigmaváltásokról” beszél, amelyek során a tudományos érdeklődés hirtelen átalakul, és ennek megfelelően megváltozik a világról kialakított nézetünk is.⁷

Már az is egyre világosabban látszik, hogy a világ és a társadalom napjainkban egy kuhn-i értelemben vett paradigmaváltáson megy keresztül. Sokan ezt az új paradigmát „posztmodernnek” nevezik,⁸ de vannak, akik inkább szekularizmusról vagy poszt-szekularizmusról beszélnek.⁹ Jelen téma szempontjából azonban

⁶ THOMAS S. KUHN, *The Structure of Scientific Revolution* (Chicago, IL: The University of Chicago Press, 1962, 1970, 1996); magyar fordításban: *A tudományos forradalmak szerkezete* (Budapest: Osiris, 2000).

⁷ Vö. KUHN, *The Structure of Scientific Revolution*, 111–135.

⁸ A posztmodern gondolkodásról magyarul lásd: JÜRGEN HABERMAS – JEAN-FRANÇOIS LYOTARD – RICHARD RORTY, *A posztmodern állapot* (Budapest: Századvég kiadó, 1993).

⁹ A posztszekularizmusról röviden lásd: GREGOR MCLENNAN, *The Postsecular Turn*, in *Theory, Culture & Society* 27/4 (2010), 3–20.

nem is annyira a paradigmaváltás nevének a meghatározása a fontos, hanem inkább az a tény, hogy a világban végbemenő változások az egyházra és a vallásos gondolkodásra is kihatással vannak.¹⁰

A tudományos és társadalmi paradigmaváltás azonban nemcsak az egyházat állítja kihívások elé, hanem a teológiát mint tudományt is. A teológiának a tudományokhoz való viszonya napjainkban egészen új problémákat vet fel. Most már nem annyira az egzakt természettudományok és az absztraktabb szellemtudományok szembeállításáról van szó, hiszen láthatjuk, hogy ez utóbbiak is a tudomány egészének szerves és elismert részévé váltak. Az utóbbi években inkább egy nézőpontbeli különbség nehezíti a teológia tudományos integrációját. Mike King szerint a posztmodern vagy posztszekuláris „pesszimista” és a keresztény „optimista” igazságfogalmak szembeállása okozza a legnagyobb nehézséget.¹¹ Míg a teológia az egyetlen, nagybetűs Igazság keresését és tudományos kifejtését tűzi ki célul, addig napjaink posztmodern szemlélete az ilyen jellegű, örök érvényű igazságot elérhetetlennek tartja. Ez nem is meglepő, ha arra gondolunk, hogy napjainkra már a legbiztosabb tudományos rendszerek is megdőltek, vagy legalábbis elveszítették kizárólagos érvényüket.

A teológia erre a tudományos paradigmaváltásra különböző módon reagál. A két szélsőség a fundamentalizmus és a relativizmus. Míg a fundamentalista teológia homok-

¹⁰ A probléma részletesebb megvilágítását magyar nyelven lásd itt: DIÓSI DÁVID, *Egyház és posztmodern: Korunk vallásossága és esztétizáló hajlama* (Budapest–Köln: Szent István Társulat – Verbum, 2012); *Egyházam a posztmodernben: A dialógus-„kényszer” ideje* (Budapest: Vigilia kiadó, 2014); ANDRÁS ISTVÁN, *Naplemente? (A modern kor metamorfózisa vagyis a posztmodern)*, in *Studia Theologica Transsylvaniensia* 17 (2014), 7–22.

¹¹ Vö. MIKE KING, *Postsecularism: The Hidden Challenge of Extremism* (Cambridge: James Clark & Co, 2009), 202.

ba dugja a fejét és a megkérdőjelezett vagy tudományosan megcáfolt „igazságok” igaz voltát bizonygatja, addig a relativizmus teológiája már-már megszűnik teológiának lenni. Az eredmény mind a két esetben hasonló. A fundamentalizmus azáltal, hogy elzárkózik a tudományos párbeszédétől, elszakítja a teológiát az életterétől. Elfeledkezik arról, hogy a teológia alapja épp a párbeszéd a kinyilatkoztatott valóság és az emberi megismerés aktuális formái között.¹² A relativizmus, habár nyitott a tudományos felismerésekre, mégis sikertelen próbálkozás a teológia felvirágoztatása szempontjából, mert megfeledkezik a teológia sajátosságairól. Így a relativista teológia rövid idő alatt feloldódik valamelyik tudomány olvasztótégelyében, és nem lesz más, mint tudománytörténeti érdekesség, önálló kérdések és önálló válaszok nélkül.

2. Teológia *versus* felsőoktatás

A következő nehézség sokkal gyakorlatibb jellegű. Manapság sokan a teológia tanítását a papnevelő intézetek zárt falai mögött képzelik el, azonban ez a felfogás viszonylag új keletű és bevezetésekor is inkább szükségszerű kivételt jelentett, mint általános újítást. Ahol lehetőség volt rá, a teológiát mindig az egyetemek keretén belül tanították.¹³ Egyszerűen úgy is mondhatnánk, hogy egyetem nélkül nincs teológia. Azonban vajon ez fordítva is igaz? Az egyetemeknek is szükségük van a teológiai karokra?

¹² Például az evangéliumok is így születtek. Vö. JEAN-NOËL ALLETI, *The Birth of the Gospels As Biographies: With Analyses of Two Challenging Pericopae* (Analecta Biblica 10; Róma: GBP, 2017), amely bemutatja, hogy az evangélisták hogyan használták fel az ókori műfajokat Jézus életének a bemutatására.

¹³ Vö. GERHARD SCHNEIDER, *Auslaufmodell Priesterseminar? Neue Konzepte für eine alte Institution* (Freiburg im Breisgau: Herder, 2016), 46–64, amely részletesen bemutatja a szemináriumok kialakulásának a történetét.

Erre a kérdésre nagyon sokáig egyértelmű igen volt a válasz. A modern egyetemek története ugyanis elválaszthatatlanul egybefonódik a teológia tanításával.¹⁴ A teológiának az egyetemhez való viszonya azonban mára nagyban megváltozott. Nicholas Woltersdorff négy okot említ, amelyek miatt az egyetemek egyre inkább megválnak a teológia karoktól:¹⁵

1. Az egyetemek olyan oktatásra törekednek, amelyek nem zárnak ki senkit. Olyan „univerzális” tudás átadásán fáradoznak, amely egy meghatározott hagyományon alapul és egy meghatározott diákrétegnek szól, mint a teológia.

2. Az egyetemeknek (főként az állami fenntartásúaknak) minden vallás számára nyitottnak kell lenniük. Így főként a multikulturális államokban egyre nehezebb a különböző vallások felsőfokú oktatásának eleget tenni. Ezért a teológiai karokat egyre inkább felváltják a vallástudományi karok, ahol minden vallás (nem csak felekezet!) képviseltetheti magát. Ezáltal azonban a teológia mint tudomány eltűnik.

3. Gyakran felvetődik a tudományok hierarchiájának a kérdése. Míg ez a kérdés a középkorban a teológia javára dőlt el, addig mára a természettudományok élveznek abszolút előnyt. Velük szemben a teológia, sok más klasszikus humán tudománnyal együtt, sokszor a felsőoktatás „peremvidékére” kerül, míg egyszer csak el nem tűnik.

¹⁴ Az európai egyetemek történeti fejlődésének részletes bemutatását lásd itt: HILDE DE RIDDER-SYMOENS (szerk.), *A History of the Universities in Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992).

¹⁵ Vö. NICHOLAS WOLTERSDORFF, *Die Mühsal der Theologie in der modernen Universität*, in CARMEN KRIEG, THOMAS KUCHARZ és MIROSLAV VOLF (szerk.), *Die Theologie auf dem Weg in das dritte Jahrtausend: Festschrift für Jürgen Moltmann zum 70. Geburtstag* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 1996), 35–46.

4. A legtöbb egyetem arra törekszik, hogy a társadalom által támasztott igényeket kielégítse, és olyan szakokat hozzon létre, amelyek tükrözik a munkaerőpiac elvárásait. A teológia ebben az összefüggésben „megtúrt szakká” válik, amelynek bármikor búcsút lehet inteni.

Világos, hogy ezek a jelenségek különböző mértékben és különböző formában jelennek meg a világ egyetemlein. Ahol a keresztények száma jelentős és a szekularizáció még nem jelent meg teljes valójában, ott a fentebbi problémák még fényévnnyi távolságra vannak, vagy legalábbis ez a látszat. Sok országban azonban ezek a folyamatok már a hétköznapiak részét képezik.

3. Teológia *versus* pasztoráció

Mire jó a teológia az egyház életében? Talán ez a kérdés, amely fölött leginkább elsiklik a figyelmünk, habár ez a legfontosabb. Az egyház mindennapi élete és a teológiai képzés sok esetben két párhuzamos valóságot jelent. Egyik oldalon ott vannak az egyházmegyék és a plébániák hétköznapijai a maguk ügyes-bajos dolgaival, amelyek főképp gyakorlati jellegűek. Másik oldalon pedig ott van a teológia a maga elméleteivel, amely egyre inkább próbál felzárkózni a fentebb ismertetett tudományos és intézményes kihívásokhoz. A két valóság között pedig sokszor szinte lehetetlen az átjárás, és így egyház és teológia nem partnerek, hanem külön álló „világok”, rosszabb esetben vetélytársak lesznek.

Ez a szembenállás a pasztoráció „de-teologizálásában” nyilvánul meg a legszembetűnőbben. Lelkipásztorok, illetve lelkipásztori kisegítők számára egyre több olyan képzés indul, amelyek minden teológiai alapot nélkülöznek, vagy annak csak valami halvány illúzióját keltik. Ezzel egy tudathasadásos állapot

áll elő, amely azt sugallja, hogy a teológiai képzés csak a diploma megszerzéséhez szükséges, míg a különféle „gyorstalpaló kurzusok” a mindennapokban alkalmazható, igazi pasztorális tudás feltételei. Ez a helyzet azonban számos veszélyt rejt magában. Ha a szentírási és teológiai alapok helyét valami más veszi át (pl. pszichológia, közösségépítés, lelkeségi mozgalom stb.), akkor féltő, hogy olyan egymással párhuzamos pasztorációs felfogások látnak napvilágot, amelyek egymástól is lassan eltávolodnak. Kétségtelen, hogy a krisztusi egyház fejlődéséhez elengedhetetlen a helyesen értelmezett Szentírás és az évezredek teológiai gondolkodás összekötő ereje.¹⁶

A kialakult helyzetért azonban nem csak a teológiát mellőző pasztorációs törekvések vonhatók felelősségre. Nemcsak a pasztoráció távolodott el a teológiától, hanem a teológia is megfeledkezett a konkrét egyházi szükségletekről. Mind a szentírástudomány, mind pedig a teológia sokszor olyan kérdéseket próbál megválaszolni, amelyek teljesen érdektelenek nemcsak a hívek, hanem a lelkipásztorok számára is.¹⁷ A teológia és a pasztoráció között tátongó űrt a pasztorálteológiának kellene áthidalnia.¹⁸

¹⁶ Erre figyelmeztet a II. Vatikáni Zsinat is. Vö. *Dei Verbum*, 21: „A Szentírásnak kell tehát táplálnia és irányítania az egész egyházi igehirdetést és magát a keresztény vallást is”; *Dei Verbum*, 24: „A szent teológia a Szent Hagymánnyal együtt Isten írott igéjére mint örök alapra támaszkodik, belőle meríti rendíthetetlen erejét, és belőle újul meg állandóan, miközben a hit fényénél kutatja a Krisztus misztériumában rejlő teljes igazságot... A Szentírás szavából táplálkozik és virágzik az ige szolgálata is, tudniillik a lelkipásztori prédikáció, a katekézis s minden keresztény tanítás, amelyben előkelő hely illeti meg a liturgiában elhangzó homíliát”.

¹⁷ Ezzel szemben a NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok*, 58. pontja egyértelműen mást vár el a teológiától: „A katolikus teológia egyik kritériuma, hogy állandó párbeszédben kell állnia a világgal. Az isteni kinyilatkoztatásból származó fény által megvilágítva segítenie kell az Egyházat, hogy az idők jeleit olvassa, és hogy hasznot húzzon belőlük saját életére és küldetésére vonatkozóan”.

¹⁸ A pasztorálteológia szerepéről lásd: RAINER BUCHER, *Theologie im Ri-*

Azonban ez csak nagyon ritkán valósul meg, mivel a pasztorál-teológia időközben egy újabb teológiai tárgyá nőtte ki magát, amely csak gyarapítja az egymástól egyre inkább függetlenedő teológiai diszciplínák sorát. Mindezek eredményeképp a teológiai képzés egy olyan önmaga körül forgó intézménnyé vált, amely értelemszerűen teret nyit a fent említett „teológiamentes” kurzusoknak és az ebből következő jó szándékú, de sokszor szétmorzsolódó pasztorális törekvéseknek.

III. A teológiai képzés jövője

A fent bemutatott problémák olyannyira összetettek, és a konkrét megjelenési formájuk is annyira eltérő, hogy nehéz bármilyen egységes megoldási javaslattal előállni. Mindazonáltal a teológia jövője egyáltalán nem tűnik kilátástalannak. Már sok olyan előremutató javaslat létezik, amelyek – meglátásom szerint – képesek átvezetni a teológiát korunk „paradigmaváltásán”. A következőkben három ilyen javaslatot fogok bemutatni.

1. Interdiszciplináris teológia

Mind a tudományok között, mind pedig a felsőoktatásban (vö. II. 1. és II. 2. rész) a teológia legnagyobb problémája az elszigetelődés. Olyannyira hangsúlyozzuk a teológia különleges helyét és szerepét, hogy közben inkább lesz „különc”, mint „különleges” vagy „önálló” tudomány. Éppen ezért a teológiának képesnek kell lennie a párbeszédre a többi tudománnyal, a teológiai karoknak pedig a kutatásaikat a többi karral karöltve kell végezniük.

siko der Gegenwart: Studien zur kenotischen Existenz der Pastoraltheologie zwischen Universität, Kirche und Gesellschaft (Praktische Theologie heute 105; Stuttgart: Kohlhammer, 2009).

Ez a nyitottság azonban semmiképpen sem jelent tudományos relativizmust. Nem arról van szó ugyanis, hogy a teológia egy lesz a humán tudományok közül, és a különböző teológiai diszciplínák feloldódnak valamelyik közel álló tudományágban, míg végül a teológia megszűnik „Istenről szóló beszédnek” lenni. Az interdiszciplinaritás lényege, hogy az egyik tudomány gazdagítja a másikat, anélkül, hogy ez a tudományok önállóságának a rovására menne. Íme néhány érdekes példa a szentírástudomány háza tájáról.

A Pentateuchus-kutatás és a történeti-kritikai módszer számos úttörője klasszikafileológus vagy orientalista volt, és ezeket a tudományokat ötvözve érték el kimagasló eredményeket. Ilyen például Alexander Geddes (1737–1803), Johann Gottfried Eichhorn (1752–1824), Karl David Ilgen (1763–1834) vagy Julius Wellhausen (1844–1918). Ezeknek a tudományoknak a kapcsolata nagyon régre nyúlik vissza. Maren R. Niehoff részletes monográfiában mutatja be, hogy az ókori Alexandriában a homéroszi eposzok értelmezése hogyan befolyásolta a zsidóság szentírás-értelmezését (pl. Alexandriai Philónt).¹⁹ Továbbá maga a Homérosz-kutatás is hatással volt a modern szentírástudományra, és fordítva. Geddes például nem csak a Pentateuchus-töredékelmélet első kidolgozója volt, hanem a homéroszi művek egyik jelentős angol fordítója (1792-ben adták ki) is. Ilgen pedig nemcsak a Pentateuchus-forráselmélet úttörőjeként vált ismertté, hanem a homéroszi himnuszok jeles kutatójaként is.

De az interdiszciplinaritás napjaink szentírástudományában is fontos helyet foglal el. Fontos hangsúlyozni, hogy ez nemcsak

¹⁹ Vö. MAREN R. NIEHOFF, *Jewish Exegesis and Homeric Scholarship in Alexandria* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011).

a protestáns, hanem a katolikus exegézisre is igaz. Erre példa a *Catholic Biblical Quarterly* (CBQ) 2018-as, ünnepi (80.) száma, amelyben a főszerkesztő, Leslie J. Hoppe OFM így ír:

„A CBQ szerkesztőbizottsága úgy döntött, hogy a folyóirat évfordulóját olyan cikkek közlésével teszi különlegessé, amelyeknek a módszerei új lehetőségeket nyújtanak a bibliai szövegek megértéséhez és megközelítéséhez. Az ebben a számban megjelenő cikkek a gender, az erőltetett migráció, a trauma és a rabszolgaság kérdésével foglalkoznak. Ezek a (a tanulmányok) a társadalomtudományokból, gendertudományokból és az idegtudományból (*neuroscience*) vett módszereket alkalmazzák.”²⁰

Ennek megfelelően a következő című tanulmányokkal találkozunk: „*Ha csak ebben az országban maradtok*”: Migráció mellett való döntés és Jeremiás, mint aki vallási okok miatt nem mozdul”;²¹ *Részegeskedés, tetoválások és mocskos alsónemű: Jeremiás mint a modern férfiasság metaforája*;²² *Fájdalom és veszély: Kellemetlen mondások és a Példabeszédek könyvének szerkezete*;²³ *A Lélek brókeri munkája a Római levél 8-ban*.²⁴

Ezek a tanulmányok az új módszerek alkalmazásával azonban nemcsak a szentírástudományt és tágabb értelemben a teológiát gazdagítják, hanem új szempontokkal gazdagítják az említett tudományokat is.

A Szentírás ugyanis nemcsak a kinyilatkoztatott Ige vég-

²⁰ Saját fordítás. Az eredetit lásd itt: LESLIE J. HOPPE, *Introducing the Issue*, in CBQ 80 (2018), 579.

²¹ ERIC M. TRINKA, „If You Will Only Remain in This Land”: Migration Decision Making and Jeremiah as a Religiously Motivated Nonmover, in CBQ 80 (2018), 580–596.

²² CORRINE L. CARVALHO, *Drunkenness, Tattoos, and Dirty Underwear: Jeremiah as a Modern Masculine Metaphor*, in CBQ 80 (2018), 597–618.

²³ RYAN O'DOWD, *Pain and Danger: Unpleasant Sayings and the Structure of Proverbs*, in CBQ 80 (2018), 619–635.

²⁴ MARCIN KOWALSKI, *The Brokerage of the Spirit in Romans 8*, in CBQ 80 (2018), 636–654.

telen gazdagságának a tárháza, hanem több ezer év emberi tapasztalatának és sorsának irodalmi lecsapódása, valóságos kultúrkincs is.²⁵ Olyan kincstár, amely sok más tudományt képes gazdagítani. A nyelvészet, a történelem, a régészet, az említett társadalomtudományok mind-mind gazdagodhatnak a szentírástudomány révén. Vegyük például a migráció kérdését. Ha elszakadunk az ideológiai megkötöttségektől és társadalomtudományi szempontból vizsgáljuk a kérdést (ami nem is annyira ritka jelenség),²⁶ akkor a Biblia jelentősége azonnal felértékelődik. Ha figyelmesen olvassuk a Szentírást, különösen az Ószövetséget, akkor számos népvándorlásnak lehetünk a tanúi. Mai szóhasználatnál élve, találkozhatunk itt gazdasági migránsokkal (lásd pl. az egyiptomi József testvéreinek a történetét, Ter 42–43), de háborús menekültekkel is (lásd pl. Jer 43). A több évezred tapasztalatát magukba sűrítő történetek nemcsak a népvándorlások dinamikáját világítják meg, hanem a mai népvándorlások kapcsán született jogi megoldások elé is tükröt tarthatnak.

Az interdiszciplinaritás azonban nem csak a szentírástudományra érvényes. A fentebbi példák csupán azért összpontosítottak erre a tudományágra, mert ez áll hozzám közelebb.

²⁵ Ezt a II. Vatikáni Zsinat *Dei verbum* kezdetű dogmatikus konstitúciója is kiemeli: „Mivel pedig Isten a Szentírásban emberek által emberi módon beszélt, a Szentírás magyarázójának, hogy megláthassa, mit akart velünk közölni Isten, figyelmesen meg kell vizsgálnia, hogy a szent írók mit akartak mondani, és szavaik által mit akart kinyilatkoztatni Isten... A magyarázónak tehát azt az értelmet kell keresnie, melyet a szent szerző az adott körülmények között a maga korának és kultúrájának megfelelően, az akkori irodalmi műfajok segítségével akart kifejezni és fejezett ki” (12. pont).

²⁶ Napjainkban már számos tudományos folyóirat és egyetemi központ foglalkozik ezzel a témával ilyen megközelítésben. Lásd például az Oxford University Press által kiadott *Migration Studies* című folyóiratot vagy a University of London (SOAS) keretén belül működő *The Centre for Migration and Diaspora Studies* kutatóközpont munkásságát.

Azonban a többi teológiai diszciplína számára is fontos az interdiszciplinaritás. Csupán a felsorolás szintjén íme két példa, ahol az interdiszciplinaritás révén érdekes felfedezésekre juthatunk. A teológia például segíthet számos zenemű interpretációjánál. Ez nem csupán a vallásos, gregorián zene esetében igaz, de az ismert klasszikus művek (pl. Mozart *Requiemje*) is egészen új megvilágításba kerülhetnek, ha felfedezzük, hogy miként fonódik össze és hogyan egészíti ki egymást a zene és a közvetíteni kívánt teológiai tartalom.²⁷ De akár ennél merészebb példát is hozhatunk. Ludwig Neidhart 2005-ben a végtelen fogalmát a matematika és a teológia szemszögéből vette górcső alá, bemutattva, hogy a teológia még a modern természettudományokkal is gyümölcsöző párbeszédet folytathat.²⁸

A példák sora szinte kimeríthetetlen, hiszen az interdiszciplinaritás egyre inkább utat tör a teológia tudományában is. Azonban a fentebbi példák elégségesek annak szemléltetésére, hogy az interdiszciplinaritás mind a teológiát, mind pedig a többi tudományt gazdagítja. Ilyen téren a világ nagy egyetemei már konkrét lépéseket is tettek. A Cambridge-i Egyetem (University of Cambridge) teológiai kara (Faculty of Divinity) például külön kutatóközpontot hozott létre a teológiai interdiszciplinaritás tanulmányozására, és jelenleg (2019-ben) öt projekten dolgoznak.²⁹ Mindez arra enged következtetni, hogy a jövőben

²⁷ Vö. például BAKÓ LÁSZLÓ, *La Tuba mirum del Requiem di Mozart (KV 626) e il suono sparso*, in *Studia Universitatis Babeş-Bolyai: Theologia Catholica Latina* 62 (2017), 38–51.

²⁸ Az Augsburgi Egyetemen megvédett doktori disszertáció két évvel később jelent meg, lásd: LUDWIG NEIDHART, *Unendlichkeit im Schnittpunkt von Mathematik und Theologie* (Göttingen: Cuvillier Verlag, 2007).

²⁹ A kutatási projektek a következők: Cambridge Forum for Jewish Studies, Cambridge Late Antiquity Network, Locating Religion Research Group, Templeton World Charity Foundation Fellowships in Theology, Philosophy of Religion, and the Sciences, The Book and the Sword. További információk:

még nagyobb hangsúlyt kap az interdiszciplinaritás a teológiai oktatásban. Az előző részben bemutatott problémák fényében mindez szükségessé is válik, hiszen úgy tűnik, hogy az interdiszciplinaritás képes áthidalni a teológia és a tudományok (vö. II. 1. rész), illetve a teológiai karok és a modern egyetemi képzés (vö. II. 2. rész) között fennálló ellentéteket.

2. Kontextuális teológia

Amint fentebb már részletesen taglaltam, a teológiaoktatás társadalmi szerepe egyre kisebb lesz, és így lassan a felsőoktatás peremvidékére kerül (vö. II. 2. rész). A problémát nehezíti, hogy a teológia még az egyház mindennapjaiban is egyre inkább a háttérbe szorul, ami gyakorlatilag a pasztoráció „de-teologizálásában” mutatkozik meg (vö. II. 3. rész). Hogyan kell reagálnia erre a helyzetre a teológiaoktatásnak? A válasz ebben az esetben is a párbeszédben rejlik. A teológiaoktatásnak nem szabad csupán önmaga körül forognia, hanem nyitottnak kell lennie a társadalom és az egyház gyakorlati problémáira, azaz a körülötte lévő miliőre vagy „kontextusra”. A kontextuális teológia kifejezés ezt a fajta nyitottságot hangsúlyozza. Ahhoz, hogy a teológia megőrizze a fontosságát mind a társadalom, mind pedig a pasztoráció számára, „környezettudatosabbnak”, mondhatni „kontextuálisnak” kell lennie.³⁰

A kontextuális teológia képviselői a teológiaoktatás „társadalmi szerepvállalását” szorgalmazzák. Véleményük szerint a teológia nem zárkozhat az egyetemek ódon falai közé, valami megközelíthetetlen tudományosságot színélve, hanem ki kell lépnie innen és szembesülnie kell a társadalom és a pasztorá-

<https://www.divinity.cam.ac.uk/researchareas/projectsandclusters/interdisciplinary-research> (2019.10.24).

³⁰ Vö. BEYERS, *Theology and Higher Education*, 6–7.

ció aktuális problémáival is. Ezt az igényt egyre többen kezdik hangoztatni, különösen a harmadik világban, ahol az elméleti teologizálásnak nincsen akkora történelmi hagyománya. Példaként álljon itt Tinyiko S. Maluleke dél-afrikai teológus két írása, amelyek a következő provokatív címet viselik: *A HIV/AIDS kihívása a teológiaoktatás számára Afrikában: Egy HIV/AIDS érzékeny oktatási program felé*,³¹ és „*A teológiai oktatás elafrikaisodása: A teológiaoktatás képessé tesz segíteni a nővéreden?*”.³² Amint a címekből érzékelhetjük, mindkét cikk a teológiaoktatás gyakorlati hasznát keresi, és arra próbál választ adni, hogy a teológia adott korban és adott helyen hogyan szolgálhatja a társadalmat. Amennyiben az ilyen és ehhez hasonló vállalkozások sikerrel járnak, biztosak lehetünk abban, hogy megszűnik a teológia egyre fokozódó marginalizálódása. Mind a társadalom, mind pedig a pasztorációban dolgozók rájönnek, hogy a teológia nem valami elvont valóság, hanem a miénk.

Lassan rá kell jönnünk, hogy nem lehet valamilyen ember és idő feletti teológiát alkotni, hiszen ez teljesen ellentmond az „isteni beszéd” lényegének. A Zsidókhöz írt levélben ez a teológiai alapvetés a következőképpen fogalmazódik meg: „Sokszor és sokféle módon szólt Isten hajdan az atyákhoz a prófétákban” (1,1). Talán Isten a teológia révén ma is többféle módon szeretne az emberekhez szólni. Így a teológia nem redukálódhat le az úgymond „klasszikus” német (pl. Karl Rahner) vagy francia (pl. Yves Congar) teológusok kérdésfelvetéseire. Amit ezektől

³¹ TINYIKO S. MALULEKE, *The Challenge of HIV/AIDS for Theological Education in Africa: Towards an HIV/AIDS Sensitive Curriculum*, in *Missionalia* 29 (2001), 125–143.

³² TINYIKO S. MALULEKE, *The Africanization of Theological Education: Does Theological Education Equip You to Help Your Sister?*, in EDWARD P. ANTONIO (szerk.), *Inculturation and Postcolonial Discourse in African Theology* (New York: Peter Lang, 2006), 61–76.

a nagy teológusoktól meg kellene tanulnunk, az épp az, hogy olyat tudtak egy adott korban (a II. vatikáni zsinat környékén) és egy adott kultúrkörben (Nyugat-Európában) alkotni, ami koruk társadalmát és egyházát érdekelte. Azonban ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy például egy mai afrikai vagy akár kelet-európai teológusnak is ugyanazokat a teológiai problémákat kellene kifejtenie. A ma teológusának természetesen ismernie kell a teológia fejlődéstörténetét, a teológiai gondolkodásmód szabályait és így tovább, de korának és környezetének a kihívásaira megfelelő teológiai válaszokat kell találnia.

Ha ez a kontextuális látásmód áthatja a teológiaoktatást, akkor jó esély van arra, hogy az előző részben felvázolt problémák lassan megoldódnak. Egyrészt megszűnik a teológia és a társadalom között fennálló szakadék. Ha a teológia képes a jelen társadalom kihívásaival szembesülni és azokra kreatív módon hatni, akkor a társadalom a teológiára már nem úgy tekint, mint egy letűnt kor haszontalan maradványára. Másodszor enyhülhet a teológia és a pasztoráció között fennálló ellentét is. Ha a pasztorációban dolgozók úgy érzik, hogy a teológia „hasznukra” van, akkor a teológia biztosan egyre inkább átjárja a lekipásztorkodás hétköznapijait is.

Gregory R. Peterson amerikai filozófus és vallástörténész a teológiának ezt a feladatát a „prófétai küldetéshez” hasonlítja.³³ Megközelítésében a teológia szerepe abban áll, hogy profétai erővel irányt mutat a társadalom és a hívő közösségek számára. Ez teljesen új feladat elé állítja a teológiaoktatást. Ha a teológiát újra integrálni szeretnénk a társadalomba és

³³ GREGORY R. PETERSON, *In Praise of Folly? Theology and the University*, in *Zygon: Journal of Religion and Science* 43 (2008), 563–577, vö. különösen *ibid.*, 569.

a pasztorációba, akkor a teológiának a próféták lendületével kell a társadalom és a hívek életébe lépnie. A prófétákhoz hasonlóan azokra a kérdésekre kell reflektálnia, amelyek a politikai, társadalmi és vallási közbeszéd központjában állnak. Ezzel szemben megszoktuk, hogy a teológia csupán a különböző egyházi dokumentumok számára bír iránymutató erővel. Így azonban nem is csoda, ha a teológia értéktelennek tűnik mind a társadalom, mind pedig a pasztoráció szemszögéből. A próféták, mint a mindenkori „teológusok” (azaz etimológiailag „Istenről beszélők”) „prototípusai”, egészen másra tanítanak. Úgy beszéltek Istenről, hogy közben koruk problémáit tartották szem előtt, és úgy beszéltek ezekről a problémákról, hogy közben sohasem feledkeztek meg az isteni szó igazságáról. A teológia társadalmi és pasztorációs „sikere” csakis így lehetséges.

Hogyan valósulhat meg mindez konkrétan a teológiaoktatásban? Kész modellek nincsenek, csupán próbálkozások. Lehetetlen is lenne „univerzális kontextuális teológiát” létrehozni, hiszen ez önmagában ellentmondás. Úgy gondolom, a kontextuális teológia akkor képes érvényesülni, ha a teológiaoktatás a helyi problémákból indul ki és azokhoz tér vissza. Erre példa a fentebb említett Maluleke, aki Afrika problémáiból kiindulva próbálja a teológiát a társadalmi közbeszédbe vissza- vagy egyáltalán bevezetni. Mindazonáltal a teológiának nem szabad társadalomtudománnyá válnia. A teológiaoktatás nem lehet hűtlen a történelmi gyökereihez és a mibenlétéhez. Így például a szentírástudomány nem merülhet ki abban, hogy korunk problémáira vonatkozó szöveggyűjteményt készít. Hiszen az Írást a maga történelmi kontextusában kell értelmezni, mert akkor tud autentikusan hozzánk is szólni. Azonban ez nem jelenti azt, hogy nem lehet „környezettudatosabban” oktatni és

ezáltal a társadalmi közbeszédbe bevinni a teológiát mint olyant.

Konkrét példaként ebben az esetben is a szentírástudományt említeném. A bibliikumórák kapcsán már kezdettől foglalkoztatott a kérdés, hogy miként lehetnének ezek az órák hasznosak a jövőbeli lelkipásztorok számára. A válasz egy kis idő elteltével, néhány beszélgetés után, eléggé kézenfekvő volt: az olyan lelkipásztori feladatokhoz kell segítséget nyújtani, ahol a szentírástudományra is valamiképp szükség van. Egyelőre három ilyen feladatot látok az erdélyi egyházmegyékben: a bibliaóra, a prédikáció és a hittanóra. Ebből kiindulva a 2018-as tanévtől kezdődően a bibliikumórákat a következő gyakorlatokkal bővítettem: a tanult anyagrészt alapul véve a szeminaristáknak adott kritériumok alapján minden félévben meg kell szervezniük egy bibliaórát, kell tartaniuk egy prédikációt, illetve el kell készíteniük és be kell mutatniuk egy óratervet. Ezek a gyakorlatok természetesen nem helyettesítik a szokásos homiletikai és kateketikai órákat, hiszen itt egészen másról van szó. Ezeknek a gyakorlatoknak a célja nem a prédikáció és hittanóra általános megközelítése, hanem a különböző szentírási anyagrészek pasztorációs alkalmazási lehetőségének feltárása. Ezt egészíti ki egy olyan exegetikai dolgozat, amelyben a szokásos tudományos elemzés után a hallgatóknak ismertetniük kell, hogy az elemzett szöveg milyen helyi pasztorális szükségletre mutat rá, és a szentírási szöveg alapján erre milyen megoldási lehetőségek kínálóznak. Fontos hozzátennem, hogy ezek az oktatási technikák nem csupán saját ötleteim, hiszen az amerikai teológiai karokon ezt a fajta gyakorlati megközelítést már évek óta alkalmazzák.

Hogy ez a „kontextuális” oktatási módszer mennyire lesz hasznos és milyen gyümölcsöket eredményez, korai lenne megmondani. Azonban a kezdeti visszajelzések reménykeltőek

és további gondolkodásra ösztönöznek. Mindazonáltal még kérdéses, hogy a kontextuális megközelítés képes lesz-e közelebb hozni a teológiát és a pasztorációt, illetve a társadalom egészét. Azonban ha a teológiát újra integrálni szeretnénk a társadalomba és a lelkipásztorkodásba, akkor nélkülözhetetlen, hogy a teológiaoktatás az adott hely és idő kihívásaira kreatívan reflektáljon.

3. Autentikus teológia

Mind az interdiszciplináris, mind pedig a kontextuális teológia azt a veszélyt vonja maga után, hogy a teológia megszűnik teológiának lenni. Ezért fontos kiemelni, hogy a teológiának mindvégig autentikusnak kell maradnia. Az autentikusság nem zárja ki sem a fejlődést, sem a párbeszédet más tudományokkal és felfogásokkal, de mindeközben nem olvadhat be a környezetébe kaméleon módjára. A teológiának meg kell őriznie a sajátosságait, és erre a teológiaoktatásnak is különösen érzékenynek kell lennie.

Mit jelent ez a katolikus teológiára nézve? Erre vonatkozóan a Nemzetközi Teológia Bizottság említett dokumentuma részletes eligazítást ad.³⁴ A legfontosabb gondolat, hogy a katolikus teológiának nem szabad elszakadnia Isten Igéjétől és az Egyházi Tanítóhivattól. A dokumentum 20. pontja így fogalmaz:

„A teológia igazi helye az Egyház kebelén belül van, Isten Igéjével egyesülten. A teológia egyháziassága a teológiai feladat építő eleme, mert a teológia a hitre alapozódik, mégpedig magára a személyes és az egyházi hitre. Isten kinyilatkoztatása arra irányul, hogy összehívja és megújítsa Isten népét, a teológusok pedig az Egyház által kapják meg kutatásuk tárgyát.”

³⁴ Vö. NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG, *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok*.

Az „autentikus” katolikus teológia tehát nem más, mint „egyházias” teológia, hiszen a teológia gyökerei az egyház termőtalajába kapaszkodnak. Hogy ez nem csupán üres szólam, jól bizonyítja Karl-Heinz Menke bonni teológiaprofesszor írása, amely a jövő teológiaoktatásának a sikerét az egyháziassággal, illetve az autentikussággal kapcsolja össze.³⁵ A szerző ötvenéves tapasztalatra tekint vissza, és nem is akármilyen ötven évre. Nem sokkal a II. vatikáni zsinat után, 1968-ban, 63 társával együtt kezdte meg a teológiai tanulmányait. Közülük azonban csak tizenegy lett pap, és még ennél is többen léptek ki véglegesen az egyházból.³⁶ A helyzet azóta sem javult, és az okok nagyon szerteágazóak, azonban kétségtelen, hogy részben a teológiaoktatás is felelősségre vonható. A harmincéves tanári múltra visszatekintő teológus három megfontolandó hiányosságra hívja fel a figyelmet.³⁷

1. *A teológia egységének az elvesztése.* Ez gyakorlatilag a dogmatika és az exegézis teljes szétválasztását jelenti, amely a „történeti-kritika” és a „szisztematikus” teológiának az éles elhatárolásával írható le. Menke ezt a folyamatot a 70-es évek német teológiaoktatásának a konkrét bemutatásával szemlélteti. A zsinat után Rómában is paradigmaváltás következett be a teológiaoktatásban (pl. a dogma elsőbbségét felváltotta a szentírási kiindulópont), azonban a pápai egyetemeken mégis sikerült megőrizni a történeti és a szisztematikus teológia művelésének egységét. Ezzel szemben a német egyetemek teológiai fakultásain a történeti-kritikai exegézis teljesen függetlenítette magát a szisztematikus teológiától. Ezáltal a dogmák úgymond magukra maradtak,

³⁵ KARL-HEINZ MENKE, *Die deutsche Universitätstheologie: Eine kritische Analyse*, in *Korrespondenzblatt* 127 (2018), 66–74.

³⁶ Vö. MENKE, *Die deutsche Universitätstheologie*, 67.

³⁷ Vö. MENKE, *Die deutsche Universitätstheologie*, 66–72.

és a történeti-kritika ítélőszéke előtt „halálra ítéltettek”.

2. *A protestáns és a katolikus teológia közötti divergencia alig beláthatatlan következményei.* Ezzel a különleges alcímmel Menke a protestáns történeti-kritikára épülő szentírástudomány és a katolikus egyház hitletéteményét őrző dogmatika „összemosásának” a veszélyét próbálja megvilágítani. Habár a Szentírás és a dogmák elválaszthatatlan egységet alkotnak, természetüknél fogva teljesen különböznek. Ennélfogva lehetetlen ugyanazon kritériumok szerint értékelni. A dogmákat ugyanis, a Szentírás könyveitől eltérően, nem lehet csupán filológiai, történelmi vagy kulturális szempontból vizsgálni. A dogmák az egyház „meggyőződését” és „hitvallását” őrzik, amelyeknek az „igazsága” egészen más természetű, mint a protestáns *sola scriptura* „igazsága”.³⁸ Ezeknek a különbségeknek az összemosása értelemszerűen „beláthatatlan következményekkel” jár a katolikus teológia oktatásában, hiszen ha a szisztematikus teológia kiszakad természetes „élővilágából”, az egyházból, lassan életképtelenné válik.

3. *A teológia és a filozófia kapcsolatának a megzavarása.* Ez a probléma különösen a bolognai rendszer bevezetésével válik egyre nyilvánvalóbbá. Míg a katolikus teológiai képzés hagyományosan két év filozófiát és három év teológiát ír elő, addig a bolognai rendszer külön kezeli ezt a két képzést, és általánosan minden szakhoz három év alapképzést és két év mesterit rendel. Habár a képzés alapideje mindkét esetben öt év, mégis lényeges különbség van a két rendszer között. Egyszerűen fogalmazva azt is mondhatnánk, hogy kettő plusz három nem

³⁸ A *sola scriptura* elv protestáns értelmezéséről érdekes képet nyújt ULRICH LUZ, *Was heißt „Sola Scriptura” heute?*, in *Evangelische Theologie* 57 (1997), 28–35.

egyenlő három plusz kettővel a teológiaoktatásban.³⁹ A teológia előzetes filozófiaképzés nélkül ugyanis teljesen magára marad és alapjaiban rendül meg. A filozófiai gondolkodás szabályai nélkül a teológiai képzés épp annyira hiányos, már-már lehetetlen, mint az exegézis a bibliai nyelvek ismerete nélkül. A teológia csakis egy alapos filozófiaképzéssel lehet autentikus, hiszen a kettő évszázadokig elválaszthatatlanul összetartozott.

Mindezek alapján Menke olyan teológiaoktatást javasol, amely hű marad a gyökereihez, vagyis az egyház kétezer éves hagyományához és tanítóhivatalához. Ez az autentikus vagy egyházas teológia a hitet és a tudományt nem szétválasztani, hanem egyesíteni akarja, az egyházban pedig semmiképp nem ellenséget, hanem partnert lát. Végezetül álljon itt egy praktikus megfontolás, amelyet, azt hiszem, nem árt megfogadni a sokat látott és tapasztalt teológiaprofesszortól:

„[A mai teológiai hallgatók] a (hit)élményeik elmélyítésére és egy olyan közösségre vágnak, amelyben a keresztyén hitet látványosan és meggyőzően élik meg. Ezzel szemben ezek a kereső (teológiai hallgatók) gyakran olyan teológiaprofesszorokkal találkoznak, akik a »lelki élményeket« a nevetség tárgyává teszik. Ezeknek a teológiatanároknak az egyházellenes magatartása a szekuláris többség hitelesség szemléletére hízeltgőleg hat, azonban (eközben) nem veszik észre, hogy egy olyan teológia, amely úgy adja el magát, mint a korszellem megerősítője, a kívülállók számára teljesen jogosan feleslegessé válik... Napjainkban talán egy olyan teológiaoktatást kellene kidolgozni, amely nem a lelki és a tudományos képzés szétválasztásával kezdi (a képzést), hanem a katolikus hitbe való bevezetéssel, amely a kettőt összekapcsolja.”⁴⁰

³⁹ Vö. HUBERTUS DROBNER, *Zwei plus drei ist nicht gleich drei plus zwei: Die Fehlkalkulationen des Bologna-Prozesses*, in *Theologie und Glaube* 103 (2013), 450–458.

⁴⁰ Saját fordítás. Az eredetit lásd itt: MENKE, *Die deutsche Universitätstheologie*, 73.

Személyesen nagyon érdekesnek és megfontolandónak tartom az immár emeritus professzor nézőpontját a múlt és a jelen teológiaoktatásáról. Ebből ugyanis kitűnik, hogy az a nyugati teológiai képzés, amelyet keletről ámulva nézünk, nem feltétlenül követendő. Az a teológia, amely nem marad autentikus, azaz nem őrzi meg eszmei és történelmi sajátosságait mind tudományos, mind pedig társadalmi szempontból, haszontalanná válik. A teológiaoktatás csak akkor képes betölteni a szerepét, ha a párbeszéd és nyitottság nem megy az önazonosság rovására.

IV. Befejezés

Napjaink teológiaoktatásának a helyzete nem felhőtlen. A tudományos világ és a társadalom gyors változásával új kihívások és elvárások jelentek meg a teológiai képzés terén is. A teológiaoktatásra váró nehézségek nagyon szerteágazóak, és mind a problémák, mind pedig a szóba jövő megoldási lehetőségek karról karra változnak. Jelen tanulmány „madártávlatból” próbálta bemutatni a témát, olyan kérdésekre összpontosítva, amelyek, habár különböző mértékben, de mindenképp felmerülnek a jövő teológiaoktatása kapcsán: milyen helye és szerepe van a teológiának a modern tudományok között napjaink felsőoktatási rendszerében, illetve az egyház mindennapi pasztorációs munkájában?

Az ilyen és ehhez hasonló kérdésekre a választ csak elodázni lehet, de megkerülni nem. Erre azonban nincs is szükség, hiszen jó néhány megfontolandó lehetőség kínálkozik a teológiaoktatás meg-, illetve átmentésére. Ezeket a jelenben gyökerező, de a jövőbe mutató megoldási javaslatokat három kulcsszó köré csoportosítottam: interdiszciplinaritás, kontextualitás és auten-

tikusság. Ezek a tudományosan ható kifejezések olyan egyszerű szemléletbeli változásokat írnak le, amelyek talán képesek felvértetni a teológiaoktatást a jövő kihívásaival szemben. Természetesen itt sem szabad megfélekednünk arról, hogy mindez csak akkor lehetséges, ha az elmélet a gyakorlattal találkozik.

MARTON JÓZSEF

Márton Áron püspök bizalmi embere: Sándor Imre

Abstract: Sándor Imre (1893–1956) is the Martyr priest of the Transylvanian Diocese; he was the most trusted person of Bishop Márton Áron. Besides the path he chose to teaching and priesthood and his writings and editorial work in journals, he also dedicated his life to educate the faithful in the Diocese of Alba Iulia. In 1931, Bishop Mailáth G. Károly was appointed Director of the Roman Catholic Community in Transylvania. Sándor Imre was responsible for the Transylvanian Catholic religious self-consciousness during his four-year mandate. In 1934, in the spirit of *Actio Catholica*, he was given the opportunity to lead, between 1934 and 1939, one of the most populous parishes of the Alba Iulia bishopric, namely, Odorheiu Secuiesc.

Following the consecration of Márton Áron as Bishop, he called Sándor Imre to his residence and ordained him as Vicar. Following the second decision taken in Vienna, in 1940, he was given the highest assignment of confidence, i.e., he became the Episcopal Governor of the Diocese of Alba Iulia in Hungary. When this assignment ended (1945), Márton Áron ordered him again to Alba Iulia. Throughout, Sándor Imre was a loyal associate of the confessor Bishop of Transylvania.

For, his ecclesial conduct, Sándor Imre also followed his bishop in prison and, on the 29th of February 1956, he froze to death in the cruel conditions of the Râmnicul Sărat penitentiary.

Keywords: Sándor Imre, Márton Áron, bishop, vicar, *Actio Catholica*, Alba Iulia, Cluj-Napoca, North Transylvania.

Sándor Imre (1893–1956) pappá szentelésének negyvenedik évében, 1956. február 29-én a Râmnicul Sărat-i börtönben kegyetlen körülmények között megfagyott.¹ Fő bűne, hogy egyházának hűséges szolgálja volt. Papi magatartását a komolyság,

¹ *Potyó Ferenc:* Sándor Imre. In: *Martiri pentru Hristos, din România...* (Ed. Fundației ST. FERARD'S WERK e. V.). București 2007. 621.

a politikamentesség, a megfontoltság, egyháza és népe iránti elkötelezettség jellemezte. Neve már-már csak néhány erdélyi papi és csíkverebesi rokon fülében hangzik sokatmondóan, pedig negyvenéves papi szolgálata kitörölhetetlen nyomokat hagyott a gyulafehérvári egyházmegye életében. Ma emléke elhalványulóban van Márton Áron püspök nimbusza árnyékában, pedig a két papi méltóságot egyazon elhivatottság és elkötelezettség kapcsolta egybe. Barátságuk és szorosabb együttműködésük Kolozsváron kezdődött 1932-ben, amikor Márton Áron egyetemi lelkészi megbízást kapott. Ekkor Sándor Imre már Kolozsváron tartózkodott, az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség ügyvezető igazgatójaként szervezte Erdély-szerte az iskolán kívüli népművelést.

Sándor Imre személyiségéről elmondható, hogy élete folyamán mindvégig tudatosan célratörő papi egyéniség volt. Csíki otthonában szüleitől vallásos buzgóságot és imádságos lelkületet sajátított el, amit csak továbbfejlesztett a csíksomlyói Szűzanya lábánál, a somlyói és csíkszeredai főgimnáziumban eltöltött nyolc év alatt. Érettségije után (1912) teológiai tanulmányait Gyulafehérváron, majd Budapesten, a Pázmány Péter Egyetem Hittudományi Karán (1914–1916) végezte. 1916. július 3-án szentelte pappá gróf Mailáth G. Károly megyés püspök. Segédlelkészi minőségben egy évet lelkipásztorkodott Gyergyóremetén, ezt követően egy évig a gyulafehérvári püspöki központban előkészült a hittanári vizsgára, melyet 1918-ban tett le. Első tanári állomáshelye Brassó volt, ahol nemcsak a dinamikusan fejlődő nagyváros lakosságának szociális helyzetével szembesült, hanem kapcsolatba került Erdély katolikus sajtóapostolával, Veress Ernővel, az *Erdélyi Tudósító* szerkesztőjével. Ekkor kötelezte el magát a sajtóapostolkodás mellett is. Kétéves brassói

tanári munkája mellett Veress Ernő legfőbb támasza volt a *Tudósító* szerkesztésében. Amikor főpásztorától Csíkszeredába nyert kinevezést, munkatársai jegyzőkönyvi köszönetet mondtak neki az *Erdélyi Tudósító* körül kifejtett buzgóságáért.²

Sándor Imre a csíkszeredai Római Katolikus Főgimnáziumban tíz évet (1920–1929) tanított és töltötte be a fiúnevelő intézet aligazgatói szerepét. Tanári munkáját Csíkban közvetlenül Trianon után, letargikus körülmények között kezdte meg. Itt közelebb került népéhez, a székelység körében szembesült az iskoláztatás szegénység okozta gondjaival. Ráértett a konkrét szükségletekre, különös tekintettel a népművelésre. Az ifúság lelki elsekélyedését szerette volna megakadályozni. A Főgimnáziumban azonnal megszervezte a Mária Kongregációt és felállította a Kongregáció könyvtárát. A székely ifúságot szigorú lelkiismeretességgel és nagy szeretettel nevelte. A fiatalok lelki szükségletének kielégítésére egy tanulságos imakönyvet állított össze: *Erdélyi katolikus ifúsági imakönyv* (1926) címen.³

1921 tavaszán részese volt annak a szűk csoportnak (P. Trefán Leonárd OFM provinciális, P. Bíró Benedek csíksomlyói házfőnök, dr. Csipak Lajos fiúnevelő intézeti igazgató), amelyik újratervezte és -szervezte a körmenetes csíksomlyói búcsút, melyet 1904-ben Mailáth G. Károly püspök szüntetett be az ott tapasztalt verekedések miatt. A körmenet visszaállításához újratanították a hagyományos zarándokénekeket, de a felvonulást régi díszruhák nélkül szervezhatték meg, mert azok elkallódtak.⁴

² Erdélyi Tudósító 3. (1920) 15–16. sz. 17.

³ Székelyudvarhelyi Domus História. 110.

⁴ Székelyudvarhelyi Domus História. 121.

✱

Sándor Imre tanárt a szociális testvérek többször meghívták előadást tartani az általuk rendezett kurzusokon. Figyelme ekkor fordult erőteljesebben a szociális kérdések felé, és kapott kedvet az egyesületek keretén belül szervezett munkára. A romániai magyar sajtóban (*Erdélyi Tudósító*) 1930-ban ő ismertette elsőként a XI. Piusz pápa által szorgalmazott Katolikus Akció mibenlétét.⁵ Az Egyházmegyei Hatóság úgy ítélte meg, hogy tizenkét évi oktatói, nevelői és szociális munkája után egy évre külföldi (Olaszország, Franciaország és Spanyolország) tanulmányútra bocsátja – nem mellékes szándékkal. 1930 júniusában Erdély fővárosába, Kolozsvárra került, mert Szilágyi M. Dózsa premontrei szerzetes amerikai útja miatt megvált az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség ügyvezetői igazgatói tisztjétől. Sándor Imre, mint a Népszövetség igazgatója, négy éven keresztül elkötelezetten szolgálta a katolikus köztevékenység művét. Elsősorban mintaszerű központi irodát állított fel Kolozsváron. Nagyszerű érzékkel újjászervezte a központi adminisztrációt, mondhatnánk: lelket lehelt bele. Nagy utánajárással sikerült a tagozatok jogi személyiségét és működési szabályzatait egyenként jóváhagyatni az állami szerveknél. Felgyorsította a nagygyűlések menetét. Irányításával 1930. szeptember 6–8-án Kolozsváron rendezték meg az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség V. Országos Katolikus Nagygyűlését. Az esemény igen sikeresnek bizonyult, mindjárt új tagozatok alakultak. A következő évben Székelyudvarhelyen gyűlt össze Erdély katolikussága 1931. szeptember 5–6-án a VI. Országos Katolikus Nagygyűlésre. A hatalmas székely tömegnek Sándor Imre fel-

⁵ Székelyudvarhelyi Domus História. 122.

kérésére P. Bangha Béla jezsuita tartotta a lelkesítő beszédeket. A Népszövetség tízéves fennállását Nagyváradon ünnepelték az 1932. szeptember 10-én megrendezett VII. Országos Katolikus Nagygyűlés keretében. Szervezésében 1933. szeptember 2–3-án Gyergyószentmiklóson gyűlt össze Erdély katolikus népe, hogy nyilvános kifejezést adjon ősi hitének a VIII. Országos Katolikus Nagygyűlésen. Ennek hatására tömegesen alakulnak új tagozatok. A hitvallásos iskola, az ifjúság nevelése, a gazdasági szervezkedés és a munkáskérdés kerül beható tárgyalás alá.⁶ Mellékesen jegyzem meg, hogy ezeken a népszövetségi nagygyűléseken Sándor Imre igazgató a fiatal Márton Áront központi előadásokra kérte fel.

Sándor Imre a nagygyűlések szervezése mellett a Szociális Testvérek Társasága által rendezett tanfolyamokba is bekapcsolódott. 1933. július 11–23. napjain az Erdélyi Római Katolikus Nőszövetség pedagógiai és szociális továbbképző tanfolyamot szervezett a tanítók részére. Az előadók között találjuk Sándor Imrét, aki az egyesületi jogokról tartott előadást. Az Egyházmegyei Hatóság által a tanítók, tanárok számára szervezett széke-lyudvarhelyi kurzuson (1931) pedig hittani anyagot adott elő és lelkigyakorlatot tartotta a résztvevők számára.

Igen hasznosnak bizonyultak a népvezetők számára indított kurzusok. Az első főiskolás kurzust Sándor Imre Gyulafehérvárt szervezte meg, majd 1933. augusztus 28–31. között a Népszövetség keretén belül Gyergyóalfaluban nevelésügyi és társadalomtudományi tanfolyamot vezetett a tanítók, tanárok és papok részére. Utóbbin nemcsak megnyitóbeszédet mondott, hanem

⁶ *Bálint József*: Az erdélyi Róm. Kat. Népszövetség 20 éves működése (kézirat). 3–4. Gyulafehérvári Érseki Levéltár (a továbbiakban GyÉL) Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 1311–1942.

előadást is tartott *A nacionalizmus. A nemzeti szocializmus mozgalmak.* – *A Kat. Népszövetség és a Kat. Munkásszövetség ismertetése gyakorlati megbeszélésekkel* címen. A program főszereplője viszont Márton Áron egyetemi lelkész volt, akit három előadásra kért fel (*Keresztény közgazdasági alapelvek, A népművelés, Világnézeti nevelés.*).⁷ Egyértelműen állíthatjuk: Sándor Imre népszerűsítette Márton Áront az erdélyi emberek körében. Népművelési együttműködésük igen szoros kapcsolatot és barátságot eredményezett közöttük.

Sándor Imre négyéves népszövetségi tevékenysége csak bevezetőnek tekinthető a későbbi, még aktívabb iskolán kívüli népnevelés, a népfőiskola terén kifejtett munkájához viszonyítva. A jól megrendezett katolikus nagygyűlésekkel több tízezres hívősereget mozgósított, és ébresztette bennük a nemzeti és vallási öntudatot. De nem feledkezett meg a sajtó szerepéről sem. Mint jelentős egyházi tekintély, közreműködésével sokat nyomott a latba az erdélyi katolikus pedagógiai sajtó koronájaként számontartott *Erdélyi Iskola* elindításában.⁸ Dr. György Lajos egyetemi tanár és Márton Áron egyetemi lelkész s majd Veres Ernő szerkesztők munkája elévülhetetlen a jeles erdélyi neveléstudományi és népnevelő folyóirat megjelenésében, de igazságtalanok lennénk, ha a sor elejéről kihagynánk Sándor Imre nevét. Amikor Székelyudvarhelyre kapott plébánosi-főesperesi kinevezést, a szerkesztők pontosan megfogalmazták az *Erdélyi Iskola* alapításában játszott szerepét: „Távozásoddal talán mi veszítettünk a legtöbbet:

⁷ Erdélyi Iskola 1. (1933) 1–2. sz. 41.

⁸ Székelyudvarhelyi Domus História. 123.

folyóiratunk egyik megalapítója voltál, a megindulás nehézségein Te segítettél át, s a beszerzés háládatlan munkáját egyedül csináltad. Okos körütekintésed, mely józanul számolt az adottságokkal, az *Erdélyi Iskola* számára megteremtette a létezés szilárd feltételeit, a megkezdett út tartós folytatásának lehetőségét...”⁹ Áldásos munkáját megyés püspöke azzal jutalmazta, hogy előterjesztésére XI. Piusz pápa 1933. november havában pápai kamarássá nevezte ki.

*

Sándor Imrének 1934-ben megadatott a lehetőség, hogy a XI. Piusz pápa által szorgalmazott Actio Catholica szellemében plébániai szinten gyakorlatba is ültesse, amit elméletileg hangoztatott. 1934. április 8-tól 1939. augusztus 6-ig Erdély egyik legnépesebb plébániájára kapott kinevezést. Beiktatása ünnepszámba ment. Számos egyházi és világi méltóság,¹⁰ különböző vallási és egyesületi képviselők jelenlétében jó barátja, Márton Áron olvasta fel plébánosi és főesperesi kinevező okiratát.¹¹ A beiktatási ünnepséget azonban nem követhette azonnal a lelkipásztori munka. Súlyos betegsége miatt hat hétig csak betegágyából irányította az egyházközség lelkipásztori tevékenységét.

⁹ Erdélyi Iskola 1. (1933–1934) 7–8. sz. 391.

¹⁰ Sándor Imre székelyudvarhelyi plébánossá való beiktatásán megjelentek: Szélyes Dénes kanonok, provikárius mint beiktató; dr. Betegh Miklós a Státus képviselőjében, belső titkos tanácsos; Dr. Boga Alajos tankerületi főigazgató; Veress Ernő, az *Erdélyi Tudósító* szerkesztője; Márton Áron egyetemi hitszónok; dr. Csipak Lajos, Papp Dénes és Petres Kálmán fiúnevelőintézeti igazgatók; Kassay Lajos, Bíró Ferenc, Kakucs Ferenc esperesek; Csíkszereda tanári testülete Papp János igazgatóval; Imets Károly OFM tartományfőnök; dr. Györgypál Domokos és dr. Hirsch Hugo, a csíkmegyei népszövetség képviselőjében; dr. Viola Sándor igazgatótanácsos; a helyi állami hatóságok stb.

¹¹ Székelyudvarhelyi Domus História. 124–126.

Felgyógyulása után viszont megkezdte „a hitéletet elmélyítő és az egyesületi életet fellendítő, áldásos munkáját”.¹² Az egyházközség anyagi gondjait, az egyházi intézmények épületeinek restaurálását az egyháztanácsosok bevonásával oldotta meg.¹³ Minden kínálkozó alkalmat megragadott, hogy a hitéletet fellendítse. A liturgia és a paraliturgia mintaszerű és lelkiismeretes végzése mellett a hitbuzgalmi egyesületeknek alapszabályszerű irányt szabott és tevékenységüket fokozta. A meglévő helyi egyesületek (Oltáregylet, Mária Kongregáció, Katolikus Női Misszió, Katolikus Népszövetség helyi tagozata, Legényegylet, Férfileg, Templomi vegyeskar, Szent Imre Földműves Énekkar, Márta Kör, Katolikus Otthon, Tanítóegyesület) életébe új lendületet hozott. Érdekességként említhetjük meg, hogy első lépésként 1934. szeptember végén a város katolikus leánytábora részére Lisieux-i Kis Szent Teréz tiszteletére előkészítő lelkigyakorlatot szervezett. A téli időszakban hetenként tartott hitbuzgalmi, társadalmi, történelmi és földrajzi előadás-sorozatot. De a szépen megindult munkát a gyülekezés állami szigorú korlátozása gáncsolta. Sándor Imre nem tört le a külső hatalom erőszakos beavatkozása miatt, az adott körülmények között ezért a népszövetségi eszmét erősítette tovább annak tagjaiban. Udvarhelyi híveit mozgósította az egyházmegyei szintű megnyilvánulásokon való részvételre. Nagyszámú hívő sereggel jelentek meg a (kézdivásárhelyi, marosvásárhelyi, brassói, csíkszeredai) Katolikus Nagygyűléseken, valamint az 1938. évi budapesti Eucharisztikus világkongresszuson.¹⁴

¹² Székelyudvarhelyi Domus História. 128.

¹³ Székelyudvarhelyi Domus História. 128–140.

¹⁴ Vö. Székelyudvarhelyi Domus História. 141–180.

Sándor Imre ötéves udvarhelyi munkájának a frissen püspökké szentelt Márton Áron azzal vetett véget, hogy 1939. június 21-én általános püspöki helytartónak nevezte ki.¹⁵ A helyi egyházközség hívei a búcsúzó érzés fájdalmával, de büszkeséggel vették tudomásul szeretett lelkipásztoruk kitüntetését. Bíró Lajos iskolaigazgató búcsúztató beszédéből néhány gondolat is elárulja, hogy Sándor Imre gyakorló lelkipásztorként a hitélet ápolása mellett elkötelezettje volt a népművelésnek is: „[...] Munkába állott és munkára hívott mindnyájunkat. Példájának, lelkesítő szavainak sodró hatása volt, felébredt az öntudatunk. Feleszméltünk, hogy bennünk is van erő, átláttuk, hogy nem kell mindig mástól várni a segítséget. Így megszületett a munkaterv, a munkálatok megkezdődtek. [...] Méltóságod megalakította az Eucharisztikus Férfiligát. Missziós lelkigyakorlatok, triduumok, elsőpénteki és elsővasárnapi szentáldozások szolgálják a lelkiélet elmélyítését [...]”¹⁶

★

Az egyházmegyei szinten közismert és elismert papi méltóságot a Katolikus nőszövetség szerette volna megkaparintani egyházi tanácsadójának. Mivel Balázs Ferenc – öregségére való tekintettel – lemondott a Nőszövetség egyházi tanácsadói megbízásáról, 1939. június 25-én gróf Bethlen Györgyné levélben kérte Márton Áron püspököt, hogy Sándor Imrét nevezze ki utódának.¹⁷ Az elnöknő nem tudhatta a fiatal megyés püspök szándékát. Márton Áron 1939. július 19-én kelt levelében

¹⁵ GyÉL Num. 1966–1939.

¹⁶ Vö. *Bíró Lajos*: Búcsúztató beszéde. Székelyudvarhelyi Domus História. 211–214. Itt: 213.

¹⁷ GYÉL Num. 1592–1939.

válaszolt Bethlennének: kérésüket azért nem teljesítheti, mert Sándor Imrét már kinevezte általános helytartónak, amely megbízása összeférhetetlen azzal, hogy a Katolikus Női Misszió egyházi tanácsadója legyen.¹⁸

Sándor Imre 1939. július elején a szolgálat szellemében vonult be a gyulafehérvári püspöki központba. Márton Áron bizalmasaként és jobbkezeként kapcsolódott bele az egyházmege kormányzásába. Úgy is fogalmazhatnánk: belegyakorolta magát a kormányzásba. Egyelőre másodhegedűsként végezte a mindennapos felelős munkát, mindent a püspök nevében, püspöke bizalmát élvezve. Saját nevében csak akkor intézkedett, amikor meghalt Márton Áron édesanyja. Mint püspöki általános helynök 1939. október 26-án elrendelte, hogy az egyházmege valamennyi plébániatemplomában október 30-án Márton Áron édesanyja lelki üdvéért szentmisét mutassanak be.¹⁹ Négy év múlva, amikor Sándor Imre személyes sorsa érdekében levelet írt püspökének, a levélpiszkozat első változatában (melyet keresztülhúzott ugyan) összegezte az egyéves (1939. július 1–1940. szeptember 7.) – számára fájdalmas – gyulafehérvári működését: „Kérésemnek indoka az a teljes lelki izoláltság volt, melybe jó és ragaszkodó hívek köréből jöve Gyulafehérvárt hibámon kívül s jóakaratom dacára jutottam és egy évig éltem.”²⁰

Az 1940. augusztus 30-án meghozott második bécsi döntés következtében a kettészakadt gyulafehérvári egyházmegye területének Magyarországnak juttatott részébe Márton Áron szeptember 10-én Kolozsvár székhellyel püspöki általános helytartóságot állított fel, helytartónak legbizalmasabb emberét, Sándor

¹⁸ GYÉL Num. 1592–1939.

¹⁹ GYÉL Num. 3545–1939.

²⁰ GYÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Sz. n. 1979. doboz.

Imrét nevezte ki.²¹ A püspöki általános helytartó szeptember 7-én búcsúzott el megyés püspökétől azzal a kéréssel, hogy „az egyházmegye egységének helyreállításával méltóztassék rólam úgy gondoskodni, hogy Gyulafehérvárra visszatérnem ne kelljen”.²² Ez a „megjegyzés” elsősorban a történészek számára igen fontos. Bizonyítja, hogy a reálisan gondolkodó erdélyi emberek mennyire kérészetűnek ítélték meg a második bécsi döntéssel előállt új helyzetet. Nem véletlen, hogy Márton Áron püspök is Gyulafehérváron maradt.

Sándor Imre helytartónak a változásokkal telített és felgyorsult világban a huszonnégy éves nemzeti elnyomás alól felszabadult emberek túlzott lelkesedését kellett mederben tartania. Nyolc évtizednyi távolságból állíthatjuk: Sándor Imre bölcs meglátásaival és döntéseivel megtalálta a módját, hogy egyensúlyozza a túlzásokra is hajlamos tenni akarók elhajlását, és lelket öntsön a lankadó papságba és csüggedő emberekbe. Az új helyzetben az elmúlt két évtized küzdelmeinek tudatában mérte fel a kínálkozó lehetőségeket és a rendelkezésére álló erőket. Mindezek birtokában cselekedett okosan és megfontoltan. A nagy változások következtében előállt elintézendő ügyek garmada (a hitvallásos iskolarendszer átszervezése, aktív papság lelkipásztori ügye, nyugdíjas papok és tanítók ügye, rítusváltoztatás, vegyes házasság, a dél-erdélyi exodus miatt a szórványpasztoráció megszervezése, egyesületek és társulatok ügye) alaposan próbára tették őt és munkatársait.

A továbbiakban elsősorban az iskolán kívüli népművelés megszervezését és működtetését vizsgálom Sándor Imre helytartósága idején.

²¹ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 1–1940.

²² Sándor Imre személyes levele Márton Áronhoz, kelt Kolozsvár, 1944. október 29-én. GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Sz. n. 1979. doboz.

Az első hónapokban a Püspöki Helytartóságnak még épülete sem volt, teljesen vagyontalanul, a kolozsvári Szent Mihály-plébánia vendégeként tengődött. Csak november 30-án költözhetett be a Hóman Bálint miniszter által átengedett épületbe.²³ De ez az új egyházi központ az egyházmegye visszatért területének lüktető szívévé vált négy és fél éven keresztül.

Sándor Imre helytartó első ünnepélyes megnyilatkozásában felhívta a rábízott papság és hívő nép figyelmét: az „öröm árjában nem feledkezhetnek meg afelett, hogy a történelem folyamán első ízben vonul át országhatár az egyházmegye területén”.²⁴ Üzenetében, az elsődleges lelkipásztori eligazításokat követően, az iskola és az egyházi egyesületek munkáját tekintette legfőbb feladatnak. Alapvető szempontnak a húszéves próbát kiállt és jól bevált hitvallásos szervezetek felelevenítésénél a helyi szükségleteket tartotta. Nagy odafigyeléssel kívánta előkészíteni az Actio Catholica (Katolikus Akció) formális megalakulását. De azt már helytelenítette, ha az egyházi illetékesek (plébánosok) az újdonságok után fölöslegesen szaladgálnak. Arra szólította fel őket, hogy a jelentkező „új egyesületek” propagálóit várakozásra intsék. Üzenetének záróakkordjában határozottan utasítja a papokat, hogy „kifejezett egyházhatósági ajánlás nélkül egyetlen nálunk eddig be nem vezetett szervezet, vagy egyesület működéséhez ne nyújtsanak segédkezet”.²⁵

Sándor Imre ilyenszerű fellépését az előző hónapokban megnyilvánuló, úgynevezett toladások válthatták ki. Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség elnöknője, gróf Bethlen Györgyné 1940. október 29-én kelt levelében tudatja a helytartóval, hogy

²³ GyÉL Helyhatóság Fond. Num. 79–1940.

²⁴ Sándor Imre: Körlevél. A kolozsvári Püspöki Általános Helytartóság Közlönye, 1940. október 30. 5.

²⁵ Sándor I.: Körlevél i. m. 6.

a vidéki nőszövetségi szervezetek panaszkodnak a budapesti egyesületi központokra, mert azok a legkülönbözőbb kérésekkel halmozzák el őket, s körükből tagokat gyűjtenek. Fennáll az a veszély, hogy az erdélyi női társadalmi munka széttagolódik. Az egységes katolikus munka érdekében felkérte Sándor Imrét: figyelmeztesse a plébánosokat a helyes katolikus álláspontról, és utasítsa a női egyesületeket, hogy semmiféle közömbös egyesülethez ne csatlakozzanak, s minden pesti kezdeményezés ügyében forduljanak tanácsért a Katolikus Nőszövetség kolozsvári központjához. Sándor Imre az elnöknő előterjesztését köszönettel fogadta, és a legelső *Közlöny*ben ennek szellemében intézkedett.²⁶

A „felszabadulás” utáni magatartást, a gyors és mindent akarás hozzáállását jól tükrözi Vitéz Pintér József magyar királyi kormányfőtanácsos, a magyarországi Katolikus Agrárfűzéségi Legényegyletek Országos Szövetsége ügyvezető elnöke 1940. október 30-án kelt levele Sándor Imréhez. Pintér a helytartó megkerülésével előzetes megbeszéléseket folytatott Bálint József országgyűlési képviselővel, a kolozsvári Legényegylet igazgatójával. Amikor a december 8-ára tervezett kolozsvári nagy legényegyleti találkozó megrendezésének engedélyezését kérték, kész tények elé állították a helytartót. Sándor Imre engedélyezte a Kolozsvárra betervezett legényegyleti ünnepség megtartását, mert értékelte a Legényegylet mozgalmát, de az eljárási módozatot már nem tudta tolerálni. Bálint József legényegyleti igazgatónak felhívta a figyelmét, hogy a jövőre nézve tartózkodják attól, hogy kifejezett tények elé állítsa őt.²⁷

²⁶ GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 414–1940.

²⁷ GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 429–1940.

Sándor Imre november 6-án regisztrálta a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezetének Értelmiségi Tagozata írásbeli megkeresését, melyben Észak-Erdély egész területére engedélyt kért a mozgalom népszerűsítésére, különösen a helyi csoportok megalakításának támogatására. A helytartó elvben nem zárkózott el a kérés elől, de türelmi időt kért: „mihelyt a szociális szervezkedés terén felmerülő új szükségletekről tájékozódni tudunk, készséggel adok támogatást. [...] Most egyelőre a nálunk próbát állott, de az utolsó években erőszakkal megbénított szervezeteink újjáélesztésén dolgozunk.”²⁸ Válaszából egyértelműen kiviláglanak megfontolt és tervszerű meglátásai, és tegyük hozzá: az egyházi mozgalmi élet iránti teljes elkötelezettsége. A Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezetének sem kellett sokáig várnia, mert Sándor Imre már december 4-én engedélyezte, hogy a gyulafehérvári egyházmegyében megalakuljon és megkezdhesse munkáját.²⁹

✱

A beállt politikai fordulat után Sándor Imre helytartó – konzultálva Márton Áron püspökkel – dr. Dávid László egyetemi hitszónokot bízta meg, hogy a pápai szociális enciklikák szellemében működő újszerű munkásmozgalmakat (KALOT és EMSZO) tanulmányozza, és azok megvalósítási lehetőségeit az egyházmegye számára dolgozza ki. Mindkét mozgalom országos egyházi tanácsadói (Nagy Tőhötöm és Freesz József) 1940. szeptember 15-én, Horthy Miklós kolozsvári bevonulásakor eljöttek Kolozsvárra, és a nagy ünnepség árnyékában sikerült megbe-

²⁸ GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 473–1940.

²⁹ GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 86–1940.

szélést folytatniuk Napholcz Pál kinevezett szatmári püspökkel és a megbízott Dávid Lászlóval. Megállapodtak, hogy mindkét mozgalom erdélyi megindítása nagyon sürgős, mert „világnézetileg tőlünk távolálló, sőt ellenséges csoportok már megkezdték az erdélyi területeken munkájuk beindítását”. Ennek módozatát is leszögezték: központi előadók főesperesi körzetekben papi és tanítói csoportok számára ismertetik a mozgalmak célját és működését.³⁰ Sándor Imre örömmel vette Dávid Lászlónak a KALOT és az EMSZO ügyében kifejtett fáradozását, „támogatja a mozgalmak mielőbbi erdélyi letelepítését, s az előadókat készséggel meghívja”.³¹ 1940. október 27-én írt levelében örömét fejezte ki, hogy Nagy Töhötöm beindítani szándékszik Erdélyben a KALOT-mozgalmat.³² Ugyancsak örömet járult hozzá, hogy az Erdélyi Szociális Szervezet munkabizottságában a meglévő katolikus egyesületek közreműködjenek.³³

A KALOT igazi erdélyi központja Csíksomlyó lett, itt szervezték meg az erdélyi KALOT Székely Népfőiskolát, melynek kezdettől nagyon aktív és felkészült igazgatója Magyar Ferenc volt. Az iskolaigazgató rendszeres és bizalmas kapcsolatot tartott fenn a kolozsvári Helynökséggel. Sándor Imre kifejezetten támogatta a Székely Népfőiskolát, megnyitóján (1941. november 30.) személyesen vett részt.³⁴

Egyházmegyei szinten nagy lelkesedéssel fogadták a modern lelkipásztorkodás egyik legkomolyabb támaszát,

³⁰ Dávid László 1940. szeptember 17-én kelt levele a Helytartóságnak. GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 31–1940.

³¹ Sándor Imre válaszelevele Dávid Lászlónak. GyÉL: Fond. Helytartóság, Num. 31–1940.

³² GyÉL: Fond. Helytartóság, Num. 257–1940.

³³ GyÉL: Fond. Helytartóság, Num. 181–1940.

³⁴ GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 3229–1941.

a KALOT korszerű mozgalmát, csak annak gyakorlati kivitelezésével voltak gondok – a megfelelő vezetőréteg hiánya és a papság körében a kezdeti lelkesedést felváltó részvétlenség miatt.³⁵ Mindezek ellenére a csíksomlyói Népfőiskolán beindított tanfolyamok eredményesen működtek. Magyar Ferenc igazgató helyzetfeltáró levelére Sándor Imre személyesen is és hivatalosan is reagált. Bizalmas hangú személyes levelében a KALOT ügye iránti elkötelezettségét érzékelhetjük: „Gondolom, nem is kell mondanom, hogy teljes megértéssel támogatom a mozgalmat, de éppen ezért óhajtanám, hogy az emberek ne csak parancs alapján, hanem lelkesedésből vállalják a megbízatásokat.” Hivatalosan pedig a *Közlöny*ben a papságot próbálta meggyőzni a szervezet fontosságáról, és őket együttműködésre szólította fel. „De magunk sem lehetünk annyira rövidlátók, hogy más törekvések által félretenni engednők azt a mozgalmat, amely ifjúságunkat a letargiából elsőnek rántotta fel s amely a magyar katolicizmusnak a Szentszék által is dicsérettel kiemelt büszkesége, s meglehet, hogy menedéke lesz a jövőben.”³⁶ Sajnos azonban nemcsak a papság lanyhaságával, hanem a világi vezetőség közömbös magatartásával is számolni kellett. Csíkszeredában a helyi állami szervek nem vettek tudomást a Népfőiskoláról. Lajos Balázs egyházmegyei igazgató 1943. október 30-án Sándor Imrének írt levelében sommásan meg is fogalmazza: az állami hatóságoknak „nemcsak a KALOT, hanem sokaknak a katolikus gondolkodás is új”. Szerinte a szervezet vezetőségének megújításába a ferences atyákat is be kell vonni, mert őket az állami emberek is másképpen kezelik: „a barátoknak minden ajtó nyitva

³⁵ Vö. Magyar Ferenc 1942. január 28-án kelt levele Sándor Imre püspöki helytartónak. GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 462–1942.

³⁶ Sándor Imre: Körlevél valamennyi Ft. Főesperesi Hivatalnak. GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 462–1942.

a megyei és összmagyar életben. A KALOT-tal senki komolyan szóba sem áll, ha a barátok be nem mutatják, be nem vezetik.” Ezért is kap főszerepet, helyettes igazgatói kinevezést P. Hajdú Leánder csíksomlyói házfőnök, aki eddig is, minden kinevezéstől függetlenül sokat tett ebben az ügyben: „azonosította magát a KALOT-tal”.³⁷

1943 novemberétől új vezetői gárdával új lendületet nyert az erdélyi KALOT. Erről árulkodik a szervezet 1943/1944. évre készített Székelyföldi munkaterve,³⁸ melynek nagyobb részét sikerült is gyakorlatba ültetni, míg a program másik részét az előállt politikai fordulat és háború szakította félbe.

✱

Sándor Imre az 1940-es politikai fordulat után szorgalmazta az egykor általa is vezetett Erdélyi Római Katolikus Népszövetség magyar jogszabályok szerinti átszervezését. A Népszövetség két évtizeden keresztül anyagi és egyéb nehézségek mellett mindig kereste a keresztény magyar lelket Erdélyben: vigasztalt, bátorított, összegyűjtött, irányt szabott, vezéreszméket adott, az elméletet az élettel kapcsolta össze, kiállt a nemzeti eszme fennmaradása mellett. Ennek a küzdelemnek volt aktív részese a harmincas években Sándor Imre, most pedig az újjászervezésének lett legfőbb irányítója. Fájdalmas volt, hogy a Népszövetség az egyházmegye kettészakítása miatt elveszítette tagozatainak egyharmadát (304 vidéki tagozatból 114 tagozat maradt Dél-Erdélyben).³⁹

³⁷ Lajos Balázs madéfalvi plébános magánlevele Sándor Imre helytartónak. GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 3429–1943.

³⁸ A Munkatervet lásd GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 1950–1943.

³⁹ Bálint J.: Az erdélyi Róm. Kat. Népszövetség i. m. 5.

A Dél-Erdélyben maradt intézőbizottsági tagok már 1940. október 4-én értekezletet tartottak Márton Áron püspök jelenlétében, s hogy az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Romániában már elismert jogi személyiségét megőrizhesse, az alapszabály módosítását (Kolozsvár helyett Gyulafehérvár lett a központ) a gyulafehérvári törvényszéken bejegyeztették a Magyarországhoz vissza nem tért területen lévő tagozatok tovább működtetése céljából. Függetlenül maradt viszont a visszatért területek három egyházmegyéjében az Erdélyi Népszövetség sorsa.

A Népszövetség intézőbizottsága először 1940. október 15-én tárgyalta Kolozsváron a szövetség ügyét az új helyzetben, majd 1941. május 13-án ismételten megvitatták az Erdélyi Népszövetség fennmaradásának vagy az anyaországi központhoz való csatlakozásának kérdését. Az intézőbizottság keretén belül két álláspont alakult ki, egyesek az önállóság mellett kardoskodtak, mások a csatlakozást szorgalmazták. Sándor Imre a múlt tanulságát is figyelembe véve a maga részéről szívesen támogatta minden olyan kezdeményezést, mely alkalmas formában a szorosabb kapcsolódást és együttműködést teszi lehetővé.⁴⁰ Szükségesnek tartotta annak megfontolását, hogy az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség egyesüljön a magyarországival, ami elmaradt, mert az Erdélyi Népszövetség továbbra is megőrizte autonómiáját, de szoros összeköttetést tartott fenn a budapesti Kat. Népszövetséggel.⁴¹

⁴⁰ Sándor Imre levele az Erdélyi Róm. Kat. Népszövetség Elnökségének. GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 1132–1941.

⁴¹ Bálint J.: Az erdélyi Róm. Kat. Népszövetség i. m.

1940. december 8-án az Actio Catholica igazgatója, Mihalovics Zsigmond elérkeztnek látta az időt, hogy a mozgalom Erdélyben is megkezdje munkáját. Sándor Imre is kifejezetten óhajtotta a Katolikus Akció meghonosítását, de egyelőre időt kért. Úgy ítélte meg, hogy a politikai változás első napjaiban a lelkipásztorkodó papságot teljesen lekötik a beindított mozgalmak, s amíg azokban bizonyos stabilitás nem áll be, addig a papság egy újabb kezdeményezést nem fog támogatni.⁴² Az Actio Catholica erdélyi megszervezésére két év múlva került sor, melynek kivitelezője Sándor Imre helytartó volt. Remélte, hogy ezzel megoldódnak az utóbbi években felmerült gondok a Népszövetség és az obszerváns ferencesek által vezetett Szent Kereszt Hadserege katolikus népi egyesület között, megszűnik a katolikus egyesületi tevékenységek egymást keresztezése.⁴³ Felhívta a plébánosok figyelmét, hogy mivel az AC anyaországi szervezete az egyházközségeken épül fel, fordítanak gondot arra, hogy „az egyháztanácsosokban a katolikus feladatok iránti érdeklődést még fokozottabban felkeltsék, őket munkavállalásra készítsék és mindenek alapjaként a lelki élet gyakorlataiba mindinkább bevezessék”.⁴⁴ 1942. október 1-jén kér felhatalmazást Márton Árontól, hogy a következő munkaév folyamán az Actio Catholica egyházmegyei szervezését elvégezze, amihez meg is kapta az engedélyt.⁴⁵ Az Erdélyi Katolikus Akció nem akart új egyesületeket alapítani, hanem a már meglévő ala-

⁴² GyÉL Fond. Helytartóság, Num. 777–1940

⁴³ *Marton József*: A gyulafehérvári római katolikus egyházmegye a 20. században. Csíkszereda 2014. 145.

⁴⁴ *Sándor I.*: Körlevél i. m. 6.

⁴⁵ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 3005–1942.

kulatokat és szervezeteket kívánta egybefogni és egységesen irányítani. A működő egyesületekről az Actio Catholica országos elnöke, Mihalovics Zsigmond nyilatkozott elismerően: „Erdély a hitbuzgalomból, hitvallásból s nemzeti érzésből vizsgát tett. [...] Ha az Actio Catholica a laikus világtól öntudatot, önértetet, helytállást, hitvallást és bátor cselekvést kíván, mindez megvolt és megvan Erdélyben.”⁴⁶ Mi pedig toldjuk meg azzal a megállapítással, hogy ebben nem kis szerepet játszott Sándor Imre.

1943-ban a helytartó dr. Faragó Ferenc teológiatanárt nevezte ki az Akció igazgatójává, aki a főesperesi kerületekben és az egyházközségekben már az első évben kiépítette az AC szerveit. Az egyházmegyei központi szakosztályok az erdélyi helyzetnek és szükségletnek megfelelően készítették el az országos programot. A mozgalom új havilapját (*Új Erdély*) a Katolikus Akció az egyházmegye legtávolabb eső részébe is eljuttatta.⁴⁷

Az Erdélyi Római Katolikus Nőszövetség legszebb éveit Sándor Imre helytartósága alatt élte. A gróf Bethlen Györgyné elnökletével vezetett, de kifejezetten a Szociális Testvérek Társasága által működtetett Nőszövetség központi és helyi szervei átfogták mind a négy erdélyi egyházmegyét. Sándor Imre helytartó már csíkszeredai hittanárként megismerte a frissen alakult kongregációt és belekapcsolódott a szociális szellemű munkába, helytartóként viszont megkülönböztetett módon támogatta minden kezdeményezését. A Szociális Testvérek Társasága

⁴⁶ *Mihalovics Zsigmond*: Erdély és az Actio Catholica. Erdélyi Tudósító 20. (1941) 4. sz. 39–40.

⁴⁷ *Faragó Ferenc*: Erdélyi Katolikus Akció és az egyesületek. *Új Erdély* 1. (1944) 1. sz. 19–20.; *Uő.*: Indul az erdélyi Akció Katolika. Erdélyi Tudósító 21. (1942) 11. sz. 168–170.

sasága megalakulásának huszadik jubileumán, a Trianon utáni helyzetre is utalva írta: „Nem felejthetjük el, hogy a kisebbségi élet magárahagyatottsága kezdetén, amikor az egyházi élet lendületével kellett átsegítenie népünket s még inkább annak vezetőségét a holtponton, a Társaság tagjai ébresztették és állították talpra elsőnek az elkábult és elzsibbadt erőket.” Továbbá röviden és tömören jellemezte munkájukat: „Mindent megpróbáltak akkoron sajtóval, előadásokkal, levelezéssel, utazással, tanulmányi napok szervezésével, ami öntudatot és erők összefogását jelenti. [...] Csíkszeredától Nagyváradig, Temesvártól Szatmárig, keresztül-kasul Erdély és a Kapcsolt Részek városain és falvain érzékeny idegszárait vetették a katolikus életnek.” Értékelő beszámolójában külön kiemelte, hogy a szociális testvérek munkája tisztaságát nem lehet kétségbe vonni. Tevékenységük feddhetetlenségének tudatában még a csendőrszuronyok sem tartották vissza őket a csíksomlyói Ezer Székely Leánynapok megtartásától. A világi hatalom gáncsoskodása ellenére jó pásztori lelkülettel utánanyúltak a nagyvárosok s magának Bukarestnek fertőjében veszendőbe induló lelkeknek. Vallásos szervezeteiket olyan lelkülettel és étellel mentették át 1940 utánra, hogy azok elégségesnek és jónak tarthatók, mert a Társaság tagjait a föld színét megújító Lélek hatotta át.⁴⁸ Erdélyben a szociális testvérek vezették és tevékenyen részt vettek a Katholikus Női Misszió Szervezetek, az Erdélyi Katolikus Nőszövetség Hitéleti Szakosztálya, az Erdélyi Katolikus Nőszövetség Ifjúsági Szakosztálya, az Erdélyi Katolikus Nőszövetség Dolgozó Leány Szakosztálya, a Kaláka hitvallásos egyesületek életében.⁴⁹ A katolikus női tábor szervezeteit irányító és végző

⁴⁸ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 1053–1943.

⁴⁹ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 1950–1943.

testvérek értékelését legkifejezőbben állami megszüntetésük után egy sokatmondó számmal érzékeltethetjük: a kommunista börtönökben összesen 113 évet és 5 hónapot raboskodtak.⁵⁰ Az egyház keretén belül végzett szolgálatuk mellett fő bűnük az volt, hogy 1945–1950 között is szoros kapcsolatot ápoltak Sándor Imrével és Márton Áronnal.

Sándor Imre püspöki helytartó rendszeres kapcsolatot épített ki a budapesti állami szervekkel és a magyarországi hitvallásos mozgalmak központi vezetőségével. Tudatában volt annak, hogy a különféle rendezvényeken való megjelenésével, előadásával és írásaival a reábízott erdélyi római katolikus hívő népet képviseli. Ennek érdekében készségesen állt szolgálatába az őt megkereső állami és egyházi mozgalmak képviselőinek.

Horthy Miklósné a Női Önkéntes Honvédelmi Munkaszolgálat vezetőjeként hálás köszönetét kifejezve további támogatást kért Sándor Imrétől is, akárcsak a magyar egyházak püspöki karától. Sándor Imre ezután tisztelettel megküldte a főméltóságú asszonynak ebben a tárgyban a plébánosok számára kiadott rendelkezését, és megígérte, hogy a maga részéről mindent megtesz a mozgalom sikeréért.⁵¹

Salkaházi Sára, a Katolikus Dolgozó Leányok és Nők Országos Szövetsége központi vezetője tisztelettel küldte meg Sándor Imrének a Szövetségük évi munkajelentését azzal a kéréssel, hogy mozgalmukat továbbra is jóindulatában részesítse.

⁵⁰ *Bíró Mária*: A Szociális Testvérek az Egyház szolgálatában. In: Minden kegyelem. A 65 éves Jakubinyi György érsek köszöntése. Szerk. Marton József – Oláh Zoltán. Bp.–Kolozsvár 2011. 551–559.

⁵¹ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 3176–1942.; 3355–1942.

Salkaházi a terv részletezése előtt reménykeltő meglátásait összegezte. Az egy év múlva a vértanúság pálmáját elnyerő szociális testvér gondolatait érdemes felidézni: „A sorsdöntő idő, amelyben élünk, újra erős indítást ad nekünk a dolgozó nőtestvérek katolikus alapon való megszervezésére. Hisszük, hogy a szélsőséges irányzatok között az Egyház irányítását elfogadó, nemzeti alapon álló, katolikus szervezetekbe tömörült munkásság lesz a jelenben és a közeljövőben is a béke és rend biztosítója.” 1943. augusztus 27-én kelt levelében a tanonc- és segédleányotthonok további létesítésének tervét mutatja be a püspöki általános helynöknek, s kéri, hogy a tanoncleányotthon ügyét a Diákház akció célkitűzései közé vegye fel és támogassa.⁵²

Sándor Imre nemcsak a „kellemes” ügyek felkarolását vállalta magára, hanem sokszor kellett tollat ragadnia a szociális mozgalmak keretén belül a katolikusokat ért diszkriminációk miatt is. Például Kádár Levente belügyi államtitkárt bizalmasan tájékoztatta (1943. május 21.) a helyi közigazgatási szervek visszaéléseiről Kolozs és Szolnok-Doboka vármegyében az ONCSA szervei által végrehajtott juttatások és telepítések során.⁵³ Az erdélyi magyarság kulturális és közgazdasági intézménye, az EMKE közgyűlésére írásban fogalmazta meg elvi és tárgyi kifogásait. Munkájukat már-már úgy értékeli, mint a budapesti kormánytényezők és az egyházi szervezetek közé ékelődött bürokrata szervet, mely a „nekünk szánt segélyek egy részét felemészti, az ügyek menetét lassítja, és vezetésének elveiben más szempontokat érvényesítve terveinket keresztezi”. A konkrét visszaélések sorában többek között felemlgette, hogy az 1942. évben a szóránymagyarság gyerekeinek nyaraltatását az EMKE „tönkretette

⁵² GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 2797–1943.

⁵³ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 1632–1943.

azzal, hogy minden lében kanál lévén kezébe vette”.⁵⁴ A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumnak bepanaszolja (1943. június 2.) a magyar állami pénzen szervezett gyermeknyaraltatás kapcsán, hogy az elmúlt két nyáron igen nagy visszatetszést keltett a Szolnok-Dobokai és Beszterce-Naszód vármegyékben élő katolikus hívők között, hogy „a nagy nyilvánosság előtt úgy szerepelt a nyaraltatás, mint a protestáns egyház akciója és annál inkább ért minket a vád, hogy mi is miért nem törődünk saját híveinkkel”. Ezért megbízta az Erdélyi Katolikus Nőszövetséget, hogy kellő időben tegye meg az előkészületeket a rászoruló katolikus gyermekek 1943. évi nyaraltatásának előkészítésére. A kezdeményezés nagy támogatót kapott báró Apor Vilmos győri püspök személyében, aki lehetővé tette, hogy 560 gyermeket a Dunántúlon, jómódú katolikus családoknál nyári tartózkodásra elhelyezhessenek. Sándor Imre kérte a minisztérium I. főosztályát, hogy a nyaraltatás céljaira előirányozott pénz katolikusokat megillető hányadát 1943-ban rendelkezésükre bocsátani szíveskedjék.⁵⁵ A nyaraltatás sikerült, bár Apor Vilmos püspök Sándor Imre helynöknek írt levelében a szervezés munkájának „tökéletlen” voltát emlegeti fel. Viszont örömmel állapítja meg, hogy „a gyermekek iránt általában nagy szeretet nyilvánult meg”.⁵⁶ A gyermeknyaraltatásra vonatkozó jelentésekből megtudhatjuk, hogy a győri egyházmegye területén 53 plébánián 351 erdélyi szórványban élő gyermeket vállaltak nyaraltatásra. A papság és a hívek nagy szeretettel várták a gyerekeket, és mindenütt a

⁵⁴ Sándor Imre 1943. november 7-én az EMKE közgyűlésére benyújtott írásbeli indítványát. GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Szám nélkül, 1973. sz. doboz.

⁵⁵ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 906–1943.

⁵⁶ Báró Apor Vilmos levele, 1943. szeptember 29. Győri Püspökség Num. 1932–1943. Lelőhely: GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 906–1943.

legjobb bánásmódban és ellátásban részesítették őket.⁵⁷ Sándor Imre 1943. október 18-án kelt levelében köszönetét fejezte ki báró Apor Vilmos püspöknek és „mindazoknak, akiknek a sikerben részük volt”.⁵⁸

A gyermeknyaraltatással egy időben, 1943. augusztus 28-án Győrben tartotta tanácskozását a KALOT-EMSZO és Hivatás-szervezetek Munkaközössége, melynek egyházi tanácsadó tisztségét báró Apor Vilmos püspök vállalta. Kovrig Béla egyetemi rektor, a Munkaközösség vezetője tisztelettel meghívta Sándor Imrét is. A püspöki helytartó postafordultával válaszolt: „F. hó 7-én kelt szíves meghívására jelentem, hogy a jelzett tanácskozáson részt veszek.”⁵⁹ Úgy ítélte meg, hogy nem maradhat el arról az értekezletről, mely a megboldogult gróf Teleki Pál miniszterelnök szellemében a szociális kérdések megoldását vállaló katolikus erők összegyűjtését célozza és az egységes gondolkodást kialakító munkatervet kívánja összeállítani.⁶⁰

Sándor Imre győri jelenléte csak tovább erősítette báró Apor Vilmos püspökkel való barátságát. A püspök október 3-án véleményezésre megküldte Sándor Imrének az országos Katolikus Népszövetség megújulási programját, a Pro memoriát. Sándor

⁵⁷ Dávid László 1943. október 14-én kelt Észrevételek a gyermeknyaraltatására vonatkozóan a győri egyházmegyei hatósághoz beküldött jelentések alapján c. összegzésében pontosította az Apor püspök által is felelőlegesen kezelt szervezési gondokat (az odautazással kapcsolatos összevisszaságokat). Rámutatott arra, hogy mindezt az erdélyi EMKE szervezet elnöki osztályának toladó beleavatkozása okozta. GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 906–1943.

⁵⁸ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 906–1943.

⁵⁹ Sándor Imre válaszelevele, kelt 1943. augusztus 9. GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 2548–1943.

⁶⁰ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 2548–1943.

Imre előbb az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség vezető bizottsági tagjai véleményét gyűjtötte be, s mellékelve megküldte a győri püspöknek azzal a megjegyzéssel, hogy a közölt véleményekkel nem azonosul. Mivel nem ismerte részletesen az Országos Katolikus Népszövetség jelenlegi helyzetét, nem is vállalkozott érdemlegesen véleményt formálni a Pro memoria pontjaira nézve, csupán néhány észrevételét fogalmazta meg, amelyek viszont Sándor Imre Népszövetség iránti elkötelezettségéről árulkodnak. Meglátásait általános elvvel indítja: „A mechanikai szerkezetek elkopnak és új élő szervezetek megöregszenek. Az egyesületi életre is áll ez a törvény. Csak az a szervezet tud ifjú és aktív maradni, amelynek a változatlan elvek fenntartása mellett van elég rugalmassága ahhoz, hogy a változó körülményekhez alkalmazkodjék. Céljátévesztett dolog a fájdalmas panasz a fellendült egyesületi élet, sőt az A. C. ellen. Az A. C. nem egyesület. Viszont felnőtt férfiaink tábora, különösen falun ma sincs egyesületekbe szervezve.” A ténymegállapítások és elvek rögzítése után pontosítja a további tennivalókat: „Vegye számba a Kat. Népszövetség a még ellátatlan munkateret, ha kell, módosítsa ahhoz szabályzatát, lépjen érintkezésbe más kat. szervezetekkel, kérje az A. C. irányítását és induljon munkába. A régi egyeduralomnak nevezhető állapot ideje elmúlt. Viszont, ha bármely részletmunkát szépen végez, élni fog és becsülete lesz.” Nem kerüli meg a három éve vajúdó kérdést: a két (országos és erdélyi) Népszövetség egyesítésének ügyét. „Ami az Erdélyi Kat. Népszövetséggel való munkaközösséget illeti, jelenleg nehéz [az egyesítés], mert ez [ti. az erdélyi] különösebb működést nem fejt ki, éppen az említett ok miatt, hogy a hazatértünkkel változott viszonyokhoz való gyors alkalmazkodást elmulasztotta. Ha azonban idejében megfelelő munkatervvel újjáalakul az

Országos Katolikus Népszövetség, becsatlakozunk.”⁶¹ Apor Vilmos húsz nap leforgása alatt nem egy, hanem két válaszlevelet küldött Sándor Imrének. Az elsőben hálásan megköszönte az Erdélyi Katolikus Népszövetség vezetőségének a Pro memoriájára adott észrevételeit és külön neki azt, hogy közölte saját véleményét is. Válaszához mellékelte Serédi Jusztián bíboros nyilatkozatát a Katolikus Népszövetség jelentőségéről, melyet a magyar Actio Catholica megalakulása után – 1935-ben – mondott. A győri püspök nagyon örülne, ha „az Országos Katolikus Népszövetség tervbe vett megújítása az Erdélyi Katolikus Népszövetség elismerésével találkozna és azt eredményezné, hogy a két egyesület egyelőre munkaközösségbe lépne, később pedig teljesen egyesülne.”⁶² Apor püspök második levele bizalmas jellegű, de úgy gondolom, hogy közlése 75 év távlatából nem kegyeletsértő. Sándor Imrét méltatta arra, hogy bizalmasan megossa ővele elképzeléseit a háború utáni helyzet alakulásáról és feladatokról. Az 1943. december 17-én kelt – sok mindenről árulkodó – levélből csak a fontosabb részeket közlöm. „A Katolikus Népszövetségre vonatkozó közléseim folytatásaként legyen szabad a Katolikus Népszövetségnek a háború befejezésekor vállalandó feladatkörére – mint finis proximura [legközelebbi célra] – felhívnom Méltóságod kegyes figyelmét. Ennek a finis proximusnak a szükséges előfeltétele, hogy a katolikus közéleti irányzatok kibéküljenek és az az áldatlan harc, ami az utóbbi időben felütötte fejét, ne csak megszűnjön, hanem a komponens erők összetétele után hatalmas erő-rezultátummá váljon. Ez az erőrezultátum majd átsegíti a magyar gazdasági és szociális életet azon a válságon, ami a háború befejezésekor

⁶¹ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 3107–1943.

⁶² GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 3107–1943.

feltétlenül előáll és mint zavaró körülmény jelentkezik. De ezt megelőzően a katolikus erők összevonásának egy igen nagy feladata lesz, amit az alábbiakban vagyok bátor Méltóságod nagybecsű figyelmébe ajánlani.

A háború lélektanából következik, de az afrikai és dél-olaszországi eseményekből világosan kitűnik, hogy a háború megszűnésekor megjelennek a fórumon: az *emigránsok*, a *szabadkőművesek*, az ortodox *liberálisok*, a büntudatban levő *kisebbségek*, az egyenlőtlen jogúság terrorját a bosszúállás errorjával korrigálni akaró *zsidók*, a katolikus világnézetet a közéleti síkon soha nem akceptáló egyéb disszidens és *konjunkturális* elemek. Mindezek talán külön-külön, talán bizonyos csoportosulással úgy akarják a netán bekövetkező káoszban, a központi hatalom megszűntekor vagy meggyengülésekor Magyarország és intézményei jövőjét megváltoztatni, ahogy a magyar katolikusok megítélése szerint – a magyar alkotmány és tradíció szellemében – ezt tenni nem lehet. Ez lesz az a történelmi pillanat, amikor a magyar katolikusoknak éleslátóknak és józanoknak kell lenniük, mert ekkor dől el a magyar katolikus jövő. Ebben a történelmi pillanatban kell – esetleg parlament és rendezett központi hatalom híján – a magyar katolikusoknak jól átgondolt és precízen megfogalmazott álláspontjukat, kívánságukat, tiltakozásukat a magyar jövő felett döntő befolyást gyakorló *külföldi tényezők* előtt sürgönnyel, levéllel, gyűléssel, felvonulással félreérthetetlenül kifejezésre juttatniuk és a harcot a *belső ellenséggel* felvenniük. Erre a feladatra kell készen állniuk a Kat. Népszövetség szervezeteinek, amelyek kompetenciáját sem benn, sem kinn kétségbe vonni nem lehet, mert hiszen a kormányhatóság által láttamozott alapszabályokkal működnék, a közigazgatási nyilvántartásba fel vannak véve és a tagokról a központ nyilvántartást vezet, tehát jogilag minden

előfeltétele megvan annak, hogy véleménynyilvánításukat figyelembe kell venni. Véleménynyilvánításunk, követelésünk, tiltakozásunk annál nagyobb súllyal esik latba, minél több szervezet, minél több tag vesz abban részt.” Az idézett sorokból kiviláglik Apor Vilmos püspök azon meggyőződése, hogy Magyarország a világháború után is demokratikus jellegű állam marad, ahol törvényes keretek között tovább működhetnek az egyházi szervezetek. Érzekelte ugyan az egyházat fenyegető veszélyt, de azt már nem tudta elképzelni, hogy az olyan nagyméretű lesz.

A levél második részében Sándor Imrét biztatja, hogy a Katolikus Népszövetség újjászervezését legkésőbb 1944. február végéig fejezzék be a gyulafehérvári egyházmegyében is. Sándor Imre a bizalmas jellegű levélre tisztelettel jelenti, hogy az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség igazgatóságát már felszólította az újjászervezésre. Ha ez sikerül, nem gondolja másképpen, „mint az Országos Katolikus Népszövetséggel karöltve”.⁶³ 1944. január 25-én kelt levelében Apor püspök reménykedően nyilatkozik: „Nagyon örülnék, ha az a gondolat, ami a Katolikus Népszövetség szervezéséhez fűződik és a mi hazánk és egyházunk hathatós védelmét akarja szolgálni, a legtokéletebben megvalósulna.”⁶⁴ A vértanú püspök elgondolása nem valósulhatott meg sem Magyarországon, sem Erdélyben a szovjet típusú rendszer bevezetése miatt. Egy év múlva (1945. április 24.) Sándor Imre a győri székeskáptalannak címezve írja Kolozsvárról, hogy „Őszinte megilletődéssel vettük, mi erdélyi katolikusok is, a szomorú hírt [...] br. Apor Vilmos püspök úrnak tragikumában is szép és tiszteletet ébresztő haláláról. A fájdalomban [...] annál inkább részt kívánunk venni, mert nemcsak eredeténél, hanem ügyeink irán-

⁶³ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 3107–1943.

⁶⁴ GyÉL Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 3701–1943.

ti érdeklődésénél fogva a magunkénak is éreztük Öt. A magunk aggodása a nehéz próbákat ígérő jövő miatt nem tarthat vissza attól, hogy az árván maradt egyházmegye szükségleteiért is imádkozzunk és egyben kérjük az Úr Jézust, a legfőbb Pásztort, hogy az Ő hűséges szolgájának adja meg a szent kereszt erejében bátor és hűséges lelkek jutalmát.” Márton Áron püspöknek („aki talán még nem is kapott értesítést a hírről”) és egyházmegyéjének nevében fejezi ki őszinte részvétét.⁶⁵

A kolozsvári püspöki Általános Helytartóság 1945. május 19-én szűnt meg. Márton Áronhoz fordulva Sándor Imre lemondott az általános helynöki és kanonoki címeiről.⁶⁶ Szeretett volna egészen visszavonulni egy kisebb plébániára, ahol nincs annyira az állami hatóságok szeme előtt. Levelében a székelőföldi nagy paphiányra hivatkozik, ahol a hívek ezrei várják a lelkipásztort. Azt is hozzáfűzte, hogy a hívek körében többet tudna használni, mint a Gyulafehérvárra való visszatérésével, ahol a román nyelvben való járatlansága is gondot okozna. Hálásan megköszöni püspöke beléje helyezett bizalmát, bármely döntését készséggel fogadja és óhaját parancsnak tekinti.⁶⁷

Sándor Imre nem véletlenül mondott le kanonoki stallumáról, és Márton Áron sem véletlenül hagyta meg a kanonoki, illetve egyelőre az általános helytartói megbízatásában. A püspöknek a székeskáptalanban bizalmi emberekre volt szüksége, mert keserű tapasztalatai voltak e központi egyházi szervével. Püspöksége idején a káptalan tagjai között még inkább erősödött a feszültség

⁶⁵ GyÉL: Kolozsvári Helyhatóság Fond. Num. 2952–1944.

⁶⁶ GyÉL: Num. 973–1945.

⁶⁷ GyÉL: Kolozsvári Helyhatóság Fond. Sz. n. 1979. doboz.

és feléje a bizalmatlanság. A püspök nagyon jól ismerte dr. Fejér Gerő kanonok intrikus megnyilvánulásait, bajkeverő szerepét. Fejér kanonok Budapesten tanult és doktorált, nagy műveltségű, egyházjogban járatos, kiváló gazdasági érzékkel rendelkező papi méltóság volt. Kétségtelen, jelentős munkát fejtett ki a gyulafehérvári főgimnázium és papi szeminárium keretén belül. 1920-tól volt a székeskáptalan tagja. De pápai prelátusként úgy ítélte meg, hogy papi karrierjében nem érte el a csúcst, minden szinten – önmagát kivéve – az Egyházmegyei Hatóság, a Státus, a Székeskáptalan munkáiban a hibákat kereste, kritizált és vádaskodott. Életének utolsó évtizedében ő kezdeményezte a kommunistákkal való együttműködést, és részt is vett az első nagy békegyűlésen Marosvásárhelyen 1950. április 27-én. 1948-ban visszavonult szülőfalujába, Csíkszépvízre, de onnan is tovább folytatta áskálódásait haláláig (1958).

Dr. Fejér Gerő „farizeusi igazságosságát” előbb Márton Áronnal érezte. A súlyos beteg Vorbuchner Adolf püspök az évek óta húzódó kolozsvári plébánosi ügyet mielőbb rendezni szerette volna. Miután (1938. augusztus 14.) a kolozsvári Szent Mihály Plébánia képviselőkerülete Márton Áront egyhangúan plébánossá választotta, folyó hó 21-én Vorbuchner megyés püspök kinevezte a kolozsvári Szent Mihály-plébánia plébánosának, és az ezzel együtt járó „kolozsmonostori levéltár őre kanonok”-nak. Fejér Gerő a kinevezés ellen tiltakozott és bejelentette, hogy nem vesz részt Márton Áron kanonoki beiktatásán. Ugyanez történt 1940-ben Sándor Imre általános helynök kanonoki kinevezésekor is. A püspöki döntést Zomora Dániel nagyprépost örömmel fogadta, és Sándor Imrét 1940. május 25-én beiktatta kanonoki stallumába.⁶⁸ Fejér Gerő pedig elkezdte az

⁶⁸ GyÉL Székeskáptalani Fond. Num. 181–1940.

általa igazságosnak vélt támadásait. Nagy papírháborúját akkor indította el, amikor Márton Áron 1940. május 24-én értesítette a székeskáptalant, hogy Sándor Imre kanonokot, tekintettel általános helynöki teendőire, fölmenti a kórus kötelezettsége, valamint a káptalani gyűléseken való részvétel alól.⁶⁹ Fejér Gerőt „lehangolta” a püspök újabb „kivételt tevő” intézkedése, személyes levélben azt is felemlgette, hogy Sándor Imre fizetését nem mint általános helynök, hanem mint kanonok kapja. Felszólította Márton Áront döntésének revideálására.⁷⁰ A székeskáptalan – természetesen nem egyöntetűen – Sándor Imre kanonoki kötelezettség alóli felmentése ügyét akkor sem hagyta abba, amikor bekövetkezett az egyházmegye kettéválása, és Sándor Imre eltávozott Kolozsvárra. Az 1940. október 3-i káptalani gyűlésen Zomora Dániel nagyprépost hiába bizonyította a jelen levő kanonokoknak, hogy Márton püspöknek Sándor Imre kinevezésénél „nem volt szándékában a káptalan meghallgatását mellőzni”, de mivel első esete volt, hogy a kanonoki kinevezést Rómába kellett felterjesztenie, maga sem volt egészen tisztában az adminisztratív ügy menetével. Fejér Gerő a püspöknek szánt nyolcoldalas, kioktató jellegű beadványával bár a nagyprépost nem értett egyet, mégis kénytelen volt felterjeszteni. A püspök kivárt, bekérte 1920-tól kezdve a káptalani jegyzőkönyveket, s megígérte, hogy nyugodtabb időszakban fog válaszolni a kritikus hangú beadványra. Közben Fejér Gerő kivont karddal továbbra is mindenkit vagdosott, például Zomora nagypréposttal szemben kártérítési pert indított a S. Congregatio Concilii szentszéki hivatalnál. Rekursusát Róma azonban visszautasította.⁷¹ A káp-

⁶⁹ GyÉL Num. 1526–1940.

⁷⁰ GyÉL Székeskáptalani Fond. Num. 178–1940.

⁷¹ GyÉL Num. 968–1941.

talani gyűlések határozatait nem fogadta el, különvéleményeivel az elintézendő ügyeket akadályozta. Márton Áron kezdte már megelégedni prelátus-kanonokja durva megnyilvánulásait. 1941. június 25-én a káptalannak címzett levelében Fejér Gerő tájékoztatására így fejezte be leiratát: „Megnyugtatósomra szolgál, hogy a kanonok úr igyekszik saját lelkiismeretét az anyagi kérdésekkel kapcsolatban tehermentesíteni. Megnyugtatósomhoz magam is hozzá kívánok járulni annak a közlésével, hogy a reám bízott ügyekért a felelősséget nem szándékozom másra áthárítani; ezt olyan esetekben sem tettem meg, amikor segítség helyett zavart keltő törekvésekre bukkantam.”⁷² A székeskáptalanban valósággal elszabadult a pokol, amikor 1944. február 8-án meghalt Zomora Dániel nagyprépost, Márton Áron jobbkeze.⁷³

A fentiekből nyilvánvaló, hogy az egyházmegye újraegyesítése után Márton Áron Sándor Imre szolgálatát Gyulafehérváron kívánta igénybe venni. Sándor Imre 1945. június 5-én tért vissza az ősi püspöki központba és kapcsolódott be az egyházmegye központi kormányzásába. Márton Áron úgy ítélte meg, hogy a székeskáptalanban Fejér Gerő által keltett feszültség csökkenését fogja szolgálni, ha Sándor Imre általános helytartó, kanonok jelen lesz a gyűléseken és közvetítő szerepet játszik a püspök és a káptalan között.

Sándor Imre Gyulafehérvárra való visszatérte után, 1945. június 22-től rendszeresen részt vett a káptalani gyűléseken. A feszültséggel terhes káptalanban – nagyprépost nélkül is – egy ideig békítően és tárgyilagosan képviselte a megoldásra váró ügyeket. De 1947-ben a káptalani jegyzőkönyvekben ismételten és egyre gyakrabban megjelennek Fejér Gerő különvéleményei.

⁷² GyÉL Num. 1001–1941.

⁷³ Márton Áron temetési beszédét lásd: *Márton Áron: Alkalmi beszédek* 1. (Márton Áron hagyatéka 16.) Csíkszereda 2018. 108–112.

Többször kérte Márton Áront, hogy fogadja el lemondását a kanonokságról és az általános helynöki megbízásáról. 1947. febr. 28-án írt levelében azzal a feltétellel fogadja el a székeskáptalan nagypréposti kinevezését, ha mentesül az általános helynöki tisztségétől.⁷⁴ A püspök március 1-jén kelt levelében felmentette Sándor Imrét a püspöki általános helytartósági munka alól, és kinevezte székesegyházi nagyprépostnak, ugyanakkor megbízta a Katolikus Akció vezetésével, valamint általános helynöki-helyettesi funkcióval.⁷⁵ Az 1947. március 20-i rendes gyűlésen megtörtént a beiktatása, s a sors iróniája, hogy a székeskáptalan nevében Fejér Gerő mint rangidős kanonok üdvözölte az új nagyprépostot és biztosította a káptalani tagok támogatásáról.⁷⁶ Szavát nem állta. Az 1948. évben kötekedéseivel Sándor Imre nagyprépostot vette célba. Különvéleményeiben és különbeadványaiban egyre sértőbben nyilatkozott a nagyprépostról és az egész káptalanról. Az ügy már annyira elfajult, hogy az 1948. március 11-i gyűlésen a székeskáptalan a megállapított sértéseért nyolc napon belül írásban benyújtott elégtételt kért Fejér Gerőtől,⁷⁷ ami elmaradt. Betegségére hivatkozva a káptalani gyűléseken nem jelent meg, „jóllehet dr. Fejér Gerőnek ügyei intézésében nap-nap után kifejezett szorgoskodás az egyébként korával járó gyöngeségek súlyos voltát cáfolni látszik” – állapítja meg az 1948. május 1-jei gyűlés határozata.⁷⁸ Szülőfalujába költözött, kanonoki fizetését haláláig élvezte.

⁷⁴ GyÉL Num. 718–1947.

⁷⁵ GyÉL Num. 718–1947.

⁷⁶ Az erdélyi-fehérvári Székeskáptalan jegyzőkönyve 1947. március 20. Lásd: Káptalani Jegyzőkönyv XVI. köt. 382.

⁷⁷ Az erdélyi-fehérvári Székeskáptalan jegyzőkönyve 1948. március 11. Lásd: Káptalani Jegyzőkönyv XVI. köt. 433–435.

⁷⁸ Az erdélyi-fehérvári Székeskáptalan jegyzőkönyve 1948. május 5. Lásd: Káptalani Jegyzőkönyv XVI. köt. 440.

Az 1948-as év a kommunizmus teljes berendezkedését hozta Romániában, vallásellenessége az új alkotmányban, törvényekben és rendelkezésekben, a konkordátum felmondásában konkretizálódott. Márton Áron püspök előre számolt azzal, hogy letartóztatják, ezért a Szentszék *Nominatio substitutorum* rendelkezése alapján, a törvényes egyházkormányzat biztosítása érdekében intézkedett, kijelölte az egyházi joghatósággal rendelkező ordináriusok személyét: Boga Alajos után Sándor Imre a második helyre került.⁷⁹

Márton Áron és Boga Alajos letartóztatása után Sándor Imrének ismét át kellett vennie a gyulafehérvári egyházmegye kormányzását, de most a dél-erdélyi részekkel együtt és a legkritikusabb időszakban (1949. június 20–1951. március 10). Nagy szálla volt ő az állami hatóságok szemében. Egyházhűsége, püspöki általános helytartói időszakában (1940–1945) szerkesztett körlevelei, megnyilatkozásai, beszédei hajthatatlan magatartásáról árulkodtak. Kizárt mindenfajta kompromisszumra való lépést a kommunistákkal.

Titkos ordináriusi időszakában a kultuszminisztérium a valláskorlátozó rendeletek özönével árasztotta el az egyházat, hogy „törvényesen” gáncsolja a működését, helyesebben: ellehetetlenítse a papságot. A lekipásztorokat leltározásra, adminisztrálásra kényszerítették. Sándor Imre alig vette át az egyházmegye vezetését, mindjárt értésére hozták, hogy a kultusz- és munkaügyi minisztérium hivatalos szerveinek jogukban áll az egyházi intézményeket a helyszínen ellenőrizni.⁸⁰ Az ellenőrzések visszamenőlegesek, és az egyházi pénzek „hovafordítására”

⁷⁹ Marton József: A gyulafehérvári római katolikus egyházmegye a 20. században. Csíkszereda 2014. 199.

⁸⁰ Gyél Num. 1390–1950. jún. 13. A Kultuszminisztérium 43134/1950. sz. rendelete.

is kiterjedhetnek.⁸¹ Az 1950. június 7-én kiadott központi törvényrendelet kötelezte az egyházi hivatalokat, hogy anyakönyveiket átadják az Állami Anyakönyvi Hivatalnak.⁸² Papírhulladék-gyűjtés címén, melyet a minisztertanács rendelt el, régi iratokat, könyveket, újságokat és minden más „papírt” be kellett gyűjteni. Jelenteni kellett az egyház ingó és ingatlan javairól készített leltározást, elsősorban az 1948-tól történő változásokat.⁸³ A kultuszminisztérium rendelettel szabályozta a hívek egyházi hozzájárulását: gyűjtést csak a templomokban volt szabad végezni.⁸⁴ A kultuszminisztérium decemberi rendelete értelmében a plébániai könyvtárakból be kellett szolgáltatni a helyi hatóságoknak a betiltott könyveket, brosrákat, folyóiratokat, újságokat. Sándor Imre titkos ordinárius igyekezett mederben tartani az egyházmegyét, a békeakciókat leszerelte, a papság nagyobb részében tartotta a lelket. 1951. március 10-én tartóztatták le.⁸⁵ A megritkult létszámú és balra tolódott székeskáptalan (ekkor csak Boros József, Adorján Károly, Péter Antal, Baráth Béla, Faragó Ferenc kanonokból áll) megnyilatkozásának ismertetése is idekíváncozik. A „békevonatra csúszott” kanonokok elfelejtkeztek nagyprépostjukról, őket az állam által is favorizált kormányzás kötötte le. Sándor Imrével egyszerre tartóztatták le Gajdátsey Béla papneveldei rektort is, aki szintén ordináriusjelölt volt.⁸⁶ Továbbá Márton Áron emberei mind a letartóztatás és elítélés sorsára jutottak: dr. Dávid László iro-

⁸¹ GYÉL Num: 2670–1950.

⁸² Decret Prezidial Nr. 153/7. iunie 1950. Gyél Num. 1536–1950. augusztus 3.

⁸³ GYÉL Num. 2268–1950. A Kultuszminisztérium 7500/1950. és 18.027/1951. sz. rendelete.

⁸⁴ GYÉL Num. 2383–1950. A Kultuszminisztérium 160/1950. sz. rendelete.

⁸⁵ Székeskáptalani Jegyzőkönyv XVI. köt. 497.

⁸⁶ Vö. *Marton József: Gajdátsey Béla élete*. Studia Theologica Transsylvaniensia 5. (2003) 118–130.

daigazgató, Ferencz Béni helyettes irodaigazgató, dr. Macalik Győző kanonok, titkos püspök, dr. Jakab Antal vicerektor, titkos ordinárius. A gyulafehérvári központ ilyenyszerű lefejezésével a kommunistákkal együttműködésre kész kanonokok maradtak a porondon. Jellemző, hogy amikor 1957-ben szóbelileg tudomásukra jutott Sándor Imre nagyprépost halála (már Márton Áron püspök kormányzott!), „intézkedtek”, kérvényt nyújtottak be a kultuszkultuszminisztériumhoz hazatérésének kieszközlése érdekében,⁸⁷ de ezt követően semmilyen részvétnyilvánítás, értevézett szentmise-bejegyzés nem található az erdélyi-fehérvári székeskáptalani jegyzőkönyvben.⁸⁸ Pedig a gyulafehérvári káptalan (eddig és ezután is) arról volt híres, hogy a saját, valamint a latin és görög szertartású szomszédos káptalanok kanonokjai elhunytakor részvétükről és imájukról biztosították az érintetteket. Sándor Imre elismerésének elmaradása az akkori káptalan részéről – megítélésünk szerint – csak dicsőség. Emléke annál dicsőségesebb előttünk.

⁸⁷ Az erdélyi-fehérvári Székeskáptalan jegyzőkönyve 1957. febr. 2. Lásd: Székeskáptalani Jegyzőkönyv XVI. köt. 560.

⁸⁸ Az erdélyi-fehérvári Székeskáptalan jegyzőkönyve 1957. szept. 25. Lásd: Káptalani Jegyzőkönyv XVI. köt. 566.

SOMORJAI ÁDÁM OSB

Ki volt Mindszenty bíboros gyóntatója az amerikai követségen? (I.)

Abstract: WHO WAS THE CONFESSOR OF CARDINAL MINDSZENTY AT THE AMERICAN EMBASSY IN BUDAPEST (1956–1971)? Part I. Cardinal Mindszenty was “guest” of the American Legation in Budapest (after October 1966 Embassy) for about 15 years. In this time his contacts with the outside world were restricted, so it is of fundamental importance to know, who was the person who regularly visited him as Confessor, i. e. a Catholic Priest from the nearby. The actuality of the case is proved by the interest of the hagiographs, who hypothesise the person of Fr. Marcell Marton, OCarm, his ancient counsellor.

In this essay – the first part as we examine the published sources – we prove that this hypothesis is not serious, and there is a lot of American diplomatic sources who prove that the Confessor is identified in the person of Mgr. Ferenc Városi, the brother of Can. István Városi, the Parish Priest in Budapest, until 1969, and Fr. Gyula Tátrai, OFM in the last months of his stay until September 28th, 1971.

Keywords: Cardinal, Mindszenty, American Legation in Budapest, American Embassy in Budapest, Confessor, Catholic Priest, Fr. Marcell Marton, OCarm, Mgr. Ferenc Városi, Can. István Városi, Fr. Gyula Tátrai, OFM

Bevezetés

Mindszenty bíboros mintegy 15 esztendő (1957–1971 közötti) követségi periódusára vonatkozóan írásos forrásként korábban csak a bíboros napi jegyzetei álltak rendelkezésre,¹ bár ennek bizonyos szerkesztési okok miatt nem minden dátum

¹ Mindszenty József, *Napi jegyzetek. Budapest, amerikai követség, 1956–1971*. A bevezető tanulmányokat írták, jegyzetekkel ellátták: Batthyányi Iván, M. J. Hillenbrand, Csonka Emil. Vaduz 1979.

esetében adhatunk hitelt.² Ezekben a rendkívül szűkszavú följegyzésekben kevés utalást találunk a gyóntató személyére.³

A budapesti amerikai követség dokumentumainak felkutatásával öröndetes módon megszorodtak a források. Idáig két szempontból készült feldolgozás ezek figyelembevételével. Az egyik szempont Mindszenty bíboros saját írásainak, elsősorban az amerikai politikai vezetőkkel és vatikáni előjáróival folytatott levelezésének közreadása volt,⁴ a másik szempont az új, teljes életrajz megírása.⁵ Mindkét szempont esetében, a források természete miatt is, a bíboros közéleti, politikai szerepére esett a hangsúly.

² A bíboros követségi napi jegyzeteit Csonka Emil állította össze. Tekintettel arra, hogy elég nagy irattömegből kellett kiválogatni a – bíboros kézírásával készült, tehát nehezen olvasható – lapokat előfordulhatnak pontatlanságok. Így Köning bíboros első látogatásának dátumát egy évvel korábbra teszi, amit az irodalom korábban innen vett át. Lásd: Fejérdy András, *Köning bíboros első találkozása Mindszenty Józseffel*, in: „Isten Szolgája”. Emlékkonferencia Mindszenty József bíboros életéről és munkásságáról, Budapest, Parlament, 2006. november 4., Lakitelek 2007. 79–108.

³ Az utalások részletes elemzését lásd alább.

⁴ Ilyen sorrendben, mert a követségen előbb csak az elnökökhöz írt leveleket továbbították, s csak később, amikor megértették, hogy a bíboros esetleges távozásához szükségük van a Vatikánnal, ahogy írták: spirituális vezetőivel, lelki vezetőivel való kapcsolattartásra is, akkor engedélyezték a római pápákkal és bíborosállamtitkárokkal való levelezést. Mindegyiket csak akkor, ha az általuk fölfektetett szabályok betartásával, tehát számukra ellenőrizhető csatornán, a diplomáciai postán keresztül küldte. A hivatalos út tehát: budapesti követség, washingtoni külügyminisztérium, onnan vagy a Fehér Ház, vagy a Vatikán washingtoni diplomáciai képviselete, delegatúrája. Ez utóbbi diplomáciai postán továbbította a levelezést a Vatikánba. A bíboros levelezése többféle módon is megjelent. Magyar nyelven lásd a következő két forráskiadványt: Somorjai Ádám–Zinner Tibor, *Szeizmográf a Szabadság téren. Mindszenty bíboros levelezése az USA elnökeivel és külügyminisztereivel, 1956–1971*, Budapest 2010. és: Uők, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékekkel, 1956–1971* (VERITAS Könyvek 4.), Budapest 2016.

⁵ Balogh Margit, *Mindszenty József (1892–1975)*, Budapest 2015. I–II. kötet.

A kérdés tisztázása elsősorban nem a köztörténész, hanem a hagiográfus érdeke

A hagiográfus irodalom talán éppen ezért nem szereti használni ezeket a forrásokat, és idáig még nem is vállalkozott arra, hogy saját szempontjai szerint megvizsgálja őket. Pedig a hagiográfusok számára eminensen fontos, hogy bizonyítsák az életszentséget, ezért ki kell mutatniuk, hogy a tisztelettel övezett személy bűntől mentesen, tisztán, erényesen, teológiai kifejezéssel: a megszentelő kegyelem állapotában élt. Ezért lett volna célszerű, hogy a hagiográfusok tisztázzák ezt a kérdést. Más szóval: az ő feladatuk, mert az ő érdekük, hogy ezt a kérdést alaposan körüljárják. Tudnivaló, hogy a katolikus egyház fontosnak tartja a bűnbevallás és a bűnbocsánat gyakorlatát, besorolta a hét szentség közé, a gyónás közben elhangzottakat szentségi titokként kezeli, gyakoriságát régebben, különösen egyházi személyek esetében, sűrűbben – akár hetente –, újabban ritkábban tartotta célszerűnek. A minimum elvárás az, hogy a katolikus egyház tagjai évente legalább egyszer, húsvéti időben (hamvazószerda és pünkösd között, tehát kilencven napon belül) gyónjanak. Mai kifejezéssel élve Mindszenty bíborosnak szüksége volt lelkiatyára, más néven pszichiáterre, hogy lelki jellegű, pszichés gondjait megbeszélje, és – amire a pszichiáter nincs felhatalmazva – bűnei alól elnyerje a feloldozást.

Azt tapasztaljuk azonban, hogy a hagiográfus irodalomban nincs arra szándék, hogy közelebbről megvizsgálja a témát a rendelkezésre álló írásos források segítségével, pedig egyes utalásokra hivatkozva van álláspontja a gyóntató személyét illetően. Írásunkban arra vállalkozunk, hogy a rendelkezésre álló vatikáni és amerikai diplomáciai források alapján körbejárjuk a kérdést, hogy ki, kik is voltak a bíboros gyóntatói ebben a hosszabb idő-

szakban, mert mindez az eddigieknél publikált eredményeken túl számos más információt is rejt.

Mindszenty bíboros számára a gyakori gyónás lehetősége nem adatott meg, korábban, mint írja, hetente gyónt, erről a követségen le kellett mondania, így 2–3 havonta kérte, egyes források szerint meg is kapta a lehetőséget, más források szerint csak évente kétszer vagy háromszor. Az amerikai diplomaták számára az volt a fő probléma, hogy a gyóntató pap a bíborossal ellenőrizetlen módon négy szemközt találkozik, s ennek során információkat cserél. A bíboros ily módon kapcsolatot tart a külvilággal, holott menedékes helyzetének szabályai nem teszik lehetővé. Ezen a ponton éleződik ki az a probléma, hogy hosszú távon a menedékes helyzet nem megoldás. Az amerikaiak a helyzet megszüntetésén fáradoztak, Mindszenty bíboros viszont, különösen 1963 után, beletörődött abba, hogy akár élete végéig a követség vendége marad. Egyre inkább foglalkoztatta a nemzet sorsának és az ő személyes helyzetének rendezetlenségével rá akart mutatni a politikai helyzet tarthatatlanságára – ily módon tiltakozott, ha némán is, „Efialtész” és „Heródes” jogosulatlan kormányzati rendszerével szemben.⁶

Mi a jelenlegi vélemény a kérdéssel kapcsolatban?

A kérdést legalaposabban Balogh Margit járta körül, aki a következőket írja: Mindszenty „az évente háromszor-négyszer érkező gyóntató (Városi Ferenc, alkalmilag Marton Marcell, majd Tátrai Gyula ferences) [...] szívességére számíthatott.”

⁶ Mindkét kifejezést Kádár Jánosra értette. Efialtész a perzsáknak a Thermopülai felé vezető hátsó ösvényt megmutató áruló görög neve, Heródes pedig a gyermekgyilkos, Mindszenty ugyanis – kissé leegyszerűsítve – Kádár tette felelőssé az 1956 júniusában bevezetett, majd népszerűsített, túlságosan megengedő abortusz liberalizálásáért.

Majd a lábjegyzetben így folytatja:

„Városi vezetéknévvel egy testvérpár, Ferenc (1901–1972) és István (1905–1978) szolgált az esztergomi főegyházmegegyében, kettejük közül a budapesti Krisztus Király-templom plébánosáról, Ferencről volt szó, ő az, aki betegség miatt 1970-ben nyugdíjba vonult és a Simor Papi Otthonba költözött, így képtelenné vált Mindszenty gyóntatására. Marton Marcell († 1966) karmelita közel állt Mindszentyhez, nem kizárt, hogy időnként meggyóntatta a bíborost, de egy szét-szórt rend tagjaként és öregségére megsüketülve erre nemigen lehetett sok lehetősége. (Füzér Julián: *Mindszenty bíboros, a szent. Katolikus Magyarok Vasárnapja*, Youngstown 1989. 68.) A ferences Tátrai Gyuláról mint gyóntatóról ellentmondások a források. Bécsben Mindszenty azt mondta környezetének, hogy miután gyóntatója meghalt (valójában »csak« súlyosan megbetegedett), senki nem pótolta, mert a ferences házfőnök engedélykérését az Állami Egyházügyi Hivatal elutasította. (Mészáros Tibor: *A száműzött bíboros szolgálatában*, i. m. 35. 1972. július 15-ei feljegyzés.) Tátrai kijelölését és az ÁEH-tól való engedélykérés szándékát más forrás is megerősíti, de a ferencesek úgy tudják, hogy Tátrai gyóntatta a bíborost.”⁷

Majd később pontosít: „Toplosky a követségről feljegyezte Városi címét: Bp. VIII. Reviczky u. 9., márpedig ott akkor, a Krisztus Király-plébánián Városi Ferenc szolgált.”⁸ Louis Toplosky követségi diplomata megadja a gyóntató vezetéknévét és látogatásának dátumát: 1958. március 20., valamint leírja annak konspirációszerű előkészítését, körülményeit.⁹

⁷ Balogh Margit, *Mindszenty József (1892–1975)*, i. m. II. kötet, 1082. 106. j.

⁸ I. h. 1111. oldal, 187. j. Toplosky följegyzésének kelte: 1958. március 21.

⁹ Toplosky ismételtlen említi a gyóntató vezetéknévét. Belső, követségi felhasználásra készült, 1958. március 21-én kelt följegyzésének teljes szövege: „Some weeks ago, Cardinal Mindszenty request that a priest, Father Varosi, be contacted in order that the latter might come into the Legation to give the Cardinal confession. I conveyed this request to Mr. Ackerson, who approved it. On March 15, I called Dr. Varosi by phone, from one of the street booths, and arranged for him to come in on Thursday, March 20. Dr. Varosi had

Marton Marcell karmelita mint vélt gyóntató

Újabban életre kelt az a vélekedés, miszerint Marton Marcell karmelita lett volna a bíboros gyóntatója:

„1945-ben az újonnan kinevezett esztergomi érsek, Mindszenty József sietett megtárgyalni vele a hívek lelki életét érintő és előmozdító kérdéseket. Talán már ekkor a hercegprímás gyóntatója lett, de később, az amerikai követség félrabságában már bizonyosan (Kovács Gergely közlése alapján – TCs).”¹⁰

Török Csaba, aki szándéka szerint nem történészként, hanem hagiográfusként írta meg könyvét, megelégszik Kovács Gergely („okleveles posztulátor”) közlésével. Majd folytatja a gondolatsort:

„1956-tól 1966-ban bekövetkezett haláláig Marcell atya volt Mindszenty bíboros gyóntatója. Amikor elhunytáról értesült, a prímás ezt jegyezte fel: »Most már csak imádkozhatok értem a kiváló jó pap és barát, tanácsot nem adhat.«”¹¹

Marton Marcell tehát 1966-ban halt meg, a bíboros ezt követően még öt esztendeig volt az amerikai nagykövetségen.

visited the Legation on a couple of previous occasions to give the Cardinal confession. On March 20, Dr. Varosi arrived at 11 A. M., and I escorted him to the Cardinal. They were together for a little more than an hour. The priest entered and left the Legation with his cassack drawn up around his neck under his overcoat. He wore a scarf in his sack to hide his clerical collar. Dr. Varosi's address is: District VIII, Reviczky utca 9, Tel. 331–131. *L. Toplosky* [s. k.]” Jelzete: NARA RG 84. Foreign Service Posts of the Department of State. Hungary, Budapest, Subject Files Relating to Cardinal Mindszenty 1956–1972, Entry 2691-B (a továbbiakban: Budapest Cardinal Files), 1. doboz, 5. ö.e. Az egyes dokumentumok példányainak jelzetéhez lásd: *Mindszenty bíboros budapesti amerikai követségi tartózkodásának dokumentumai. Repertórium (The Cardinal Joseph Mindszenty Papers, Subsidia 1.)*, szerk. Somorjai Ádám, Pannonhalma 2012. 84. – Interneten: <http://mek.oszk.hu/13800/13850> (Letöltés: 2016. november 26.)

¹⁰ A kiemelés tőlem. Lásd: Török Csaba, *A szent életű bíboros*, Budapest 2016. 61. old. 75. j.

¹¹ I. h. 366. A halál pontos dátuma: 1966. május 29. Lásd: *Marton Boldizsár Marcell*, in: Magyar Katolikus Lexikon VIII. kötet, Budapest 2003. 768.

Tekintettel arra, hogy az amerikai követség rangját csak 1966 őszén emelték nagykövetségi szintre,¹² a mondat pontatlan: Marton Marcell, 1966. május 29-én bekövetkezett halála miatt tehát az amerikai nagykövetség épületébe semmiképpen, legföljebb a követség épületébe léphetett volna be. Marton Marcell nevére ugyanakkor egyetlen írásos utalás van, Füzér Julián ferences tollából.¹³ Ebben az emigrációban megjelentett hagiográfiai célzatú könyvben egy óvatos feltételezést olvashatunk róla:

„Nincs kizárva, hogy egyes napokon Marcell atya az amerikai követségen meglátogatta, hogy szentgyónását meghallgassa és lelki beszélgetést folytassanak. A nehéz lelki helyzetben lévő Mindszentyre nagy hatással lehetett a szent életű, ugyancsak keményen megpróbált karmelita, aki meg volt győződve, hogy a megpróbáltatások ellenére is »az Isten elgondolása szerint mentek a dolgok« az Egyházban és a hazában is.”¹⁴

Nem csupán Mindszenty hagiográfusai, hanem Marton Marcell egyik hagiográfusa, Bakos Rafael karmelita is átveszi ezt a jámbor óhajt, és irodalmi utalás nélkül csak annyit közöl, hogy Marcell atya „a tanúságtételek szerint az amerikai nagykövetségre is bejárt hozzá.”¹⁵

¹² Az első nagykövet, Martin J. Hillenbrand ténylegesen, egyéb okok miatt csak 1967 októberében érkezett meg.

¹³ Füzér Julián, *Mindszenty bíboros, a szent*. Katolikus Magyarok Vasárnapja, Youngstown 1989. 68.

¹⁴ Az idézett szöveg megtalálható a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtárban: http://www.ppek.hu/konyvek/Fuzer_Julian_Mindszenty_biboros_a_szent_1.doc

¹⁵ „Marcell atya Mindszenty József gyóntatója volt, s bármilyen feljegyzés egy ilyen embertől rendkívül veszélyes lehetett azokra nézve is, akik őt befogadták. Marcell atya 1956 után is követte Mindszenty bíboros életútját, s a tanúságtételek szerint az amerikai nagykövetségre is bejárt hozzá. Hogy ezt hogyan és miként tudta megtenni, mind ez ideig pontosan nem tudjuk, mert még az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára sem tudott erre vonatkozó dokumentumokat átadni. Mindszenty bíborosnak az amerikai követségen töltött időszakáról az egykori állambiztonsági szervek »Prímás« fedőnéven vezettek ugyan egy négy kötetre rúgó dossziésorozatot, de eddigi

Ebben az összefüggésben tehát tisztázandó, hogy kiknek a tanúságtételéről van szó.

Ugyanakkor Füzér Julián úgy említette meg Marcell atyát a lehetséges gyóntatók között, hogy „nincs kizárva”, ami arra utal, hogy ez nála is csak feltételezés. Füzér Julián 1939-től külföldön élt, a magyarországi viszonyokat csak hírből ismerhette, és arról sem volt közvetlen értesülése, hogy nem olyan egyszerű besétálni Budapesten az amerikai követségre.

Egyikük igazát sem kívánjuk vitatni, csupán azt szeretnénk kimutatni, hogy 1956. november 4-től kezdve, hogy Mindszenty bíboros átlépte az amerikai követség küszöbét, írásos forrásaink ez idő szerint nem tanúskodnak arról, hogy Marton Marcell gyóntatta volna, ezt megelőzően is nehéz lesz kimutatni, lévén, hogy hét esztendőn át fegyházában vagy házi őrizetben tartották. Az amerikai követségen pedig nem adatott meg neki a gyakori gyónás lehetősége. Ezért elsietettnek és megalapozatlannak tartjuk a hagiográfiai irodalom legújabb, fentebb idézett megállapításait.

A következőkben előbb a publikált, majd nem publikált forrásaink vonatkozó helyeit elemezzük. Forrásainkat azért bontottuk ily módon két részre, mert dokumentálni szeretnénk, hogy a publikált források tanulmányozása révén már korrigálni lehet a hagiográfiai irodalom hiedelmeit, a nem publikált forrá-

tudomásunk szerint ez már a '70-es években megsemmisítésre kerülhetett.” Bakos Rafael OCD, *Marton Marcell atya élete példa arra, hogyan nyílik meg az ember Isten irgalmára*, részlet. In: Magyar Kurír, 2016. május 24. Interneten: <http://www.magyarKurir.hu/hirek/bakos-rafael-ocd-marton-marcell-anya-elete-pelda-arra-hogyan-nyilik-meg-az-ember-isten-irgalmara> – Köszönöm Keresztes Andrásnak, hogy az interneten elérhető két idézetre felhívta a figyelmemet. – A teljesség kedvéért idekiváncozik, hogy nem találtunk erre vonatkozó utalást a következő kötetben sem: Bakos Rafael (szerk.), *Isten irgalmának tanúja: tiszteletreméltó Marton Marcell kármelita atya életének üzenete és aktualitása*, Budapest 2016.

sok révén pedig még megalapozottabb felismerésekre juthatunk a kérdéssel kapcsolatban.

I. Mindszenty gyóntatójára vonatkozó adatok az idáig publikált források alapján

A vonatkozó publikált források közé tartoznak magának a bíborosnak a napi jegyzetei,¹⁶ továbbá Agostino Casaroli bíboros személyes levéltári hagyatéka, amely korábban a Pármai Állami Levéltárban, 2016 októbere óta pedig a Vatikáni Államtitkárság Történeti Levéltárában tanulmányozható,¹⁷ s amelyekből Giovanni Barberini olasz nyelvű szövegkiadása válogatott,¹⁸ s a Mindszenty bíborosra vonatkozó részeket magyar fordításban magunk is újra közzétettük.¹⁹

Legtöbb adattal az amerikai diplomáciai források szolgálnak. Így a már említett adat, amely megadja a gyóntató vezetéknévét és pontos lakcímét, ezért ennek alapján bizonyosan arra következtethetünk, hogy az 1958. március 21-e körül őt meglátogató gyóntató pap neve Városi Ferenc.²⁰ Ez azonban kikövetkeztetett adat, az eddig publikált amerikai források alapján nem találunk más utalást.

¹⁶ Mindszenty József, *Napi jegyzetek*, i. m.

¹⁷ A Vatikáni Államtitkárság Történeti Levéltárára lásd újabban: Somorjai Ádám, *Kétszáz éves a Vatikáni Államtitkárság története – „külgyminiszterium” – levéltára. Módszertani szempontok a magyar vonatkozású források kutatásához*, in: *Levéltári Közlemények* 87 (2016) 219–248. Lásd még uő, *Agostino Casaroli bíboros levéltári hagyatéka*, in: *Levéltári Szemle*, 2017. 1. sz.

¹⁸ Barberini, Giovanni (szerk.), *La politica del dialogo. Le carte Casaroli sull'Ostpolitik vaticana*, (Santa Sede e politica nel novecento 7), Bologna 2008.

¹⁹ Somorjai–Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m.

²⁰ Lásd fentebb Balogh Margit kutatási eredményeit.

Mindszenty bíboros saját szavai gyóntatójáról

A napi jegyzetekben: 1963, 1965, 1967, 1968

A fentebb már említett napi jegyzetekben négy említésre figyeltünk fel a gyóntatóval kapcsolatban. Az első 1963. május 17-én kelt, miszerint „A gyóntatót elfelejtették értesíteni”²¹ 1965. április 10-én történt bejegyzés: „Húsvéti szentgyónásomat végeztem.”²² 1967. június 21-én utalást találunk a gyóntatókra, így, többes számban: „A beavatkozás gátlás nélkül terjed. Gúny a nagy családok ellen. Gyóntatók: várjak, várjam be a pápai döntést.”²³ 1968. december 18-án a következő utalást találjuk: „A gyógyult gyóntatóm itt. Fivére, István kanonok kongruáját elvonták.”²⁴

Mindszenty bíboros tehát általában nem nevezi meg gyóntatóját, egy esetben többes számban ír róluk, egy esetben pedig utalást találunk fivérére, Istvánra. Ez megerősíti azt, hogy Városi Ferencre gondolt.

A publikált amerikai forrásokban: 1957, 1963

A publikált amerikai források közül három esetben a bíboros saját levelében említi gyóntatóját, de csak általánosságban. 1957. szeptember 6-án Garret G. Ackerson amerikai ideiglenes ügyvivőhöz írt levelében, cáfolva a magyar kormányszóvivőt és a magyar kormány által elhelyezett külföldi lapjelentéseket, azt részletezi, hogy külső kapcsolatait, főleg a politikaiakat, minímálisra szorította. Itt találjuk azt a mondatát, hogy korábban

²¹ Mindszenty József, *Napi jegyzetek*, i. m. 305.

²² I. h. 381. 1965-ben a húsvét április 18-ára esett, ez így a virágvasárnap előtti szombati nap.

²³ I. h. 426.

²⁴ I. h. 434.

hetente gyónt, de ezt a szokását fel kellett adnia: „Még azt a szokásomat is feladtam, hogy hetente egyszer fogadjak gyóntatót, hogy elkerüljem az ilyen vádakat. Sosem volt lehetőségem politikai megbeszéléseket folytatni.”²⁵

1963. június 15-én a megválasztandó pápához ilyen szavakkal fordult: „Gyóntatom a tél folyamán megkérdezett engem az említett kényszerűségben: elhagyom-e az országot. Ma egyedül ő közölte velem, hogy a főváros és környékének hívei aggódnak annak a lehetősége miatt is, hogy itthagynám (őket), és kérte, hogy maradjak a jó hívek érdekében.”²⁶ 1963. augusztus 26-án pedig így panaszolja be a rezsim embereit Cicognani bíboros államtitkárnál:

„Istennek hála, nem szenvedek cukorbetegségben, asztmában, és dudorodások sincsenek a nyakamon. Nem kértem magyar orvosokat. Nem is láttam egyet sem. Ha ez megtörténne, a rezsim üldözné őket, amint molesztálta gyóntatómat és két nővéremet is.”²⁷

König bíboros és a vatikáni diplomaták jelentései Mindszenty gyóntatójáról: 1963 és 1964

A Casaroli-féle iratokban három esetben találunk utalást a gyóntatóra, de a személy megnevezése nélkül. Időrendben az első Opilio Rossi bécsi nuncius jelentése, amely lényegében

²⁵ Mindszenty bíboros 1957. szeptember 6-án írt levele Garret G. Ackerson amerikai ideiglenes ügyvivőhöz, részlet. Lásd: Somorjai Á.–Zinner T., *Majd' halálra ítélve. Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez*, Budapest 2008. 249 sz. dokumentum, 803–806. Itt: 806.

²⁶ Mindszenty bíboros 1963. június 15-én kelt levele a megválasztandó pápához, részlet. In: Somorjai–Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 105. Lásd még az utalást in: Somorjai Ádám–Zinner Tibor, *Majd' halálra ítélve*, i. m. 286. sz. dokumentum, 925–926.

²⁷ Mindszenty bíboros 1963. augusztus 26-án kelt levele Cicognani bíboros államtitkárhoz, részlet. In: Somorjai–Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 130.

König bíboros beszámolója Mindszentynél tett első látogatásáról. Rossi ez esetben csak írnok volt. Jelentését így fordítottuk:

„Sokat beszélt (a beszélgetés részben latinul, részben németül és angolul folyt). Láthatóan szüksége volt arra, hogy szabadon megnyissa szívét egy »testvér« előtt, ahogy szívesen fejezte ki magát. Ez volt az első alkalom, hogy egyházi emberrel beszélgetni tudott, mert gyóntatóján kívül nem találkozik más pappal. Még a nyolcvan éven túl lévő székesfehérvári Shvoy püspökkel sem engedték meg, hogy találkozzék. [...] Gyóntatójának egyik mondata igen mélyen érintette és azt többször is idézte a találkozás folyamán: »ha a dolgok így folytatódnak Magyarországon, a lelkipásztorkodás tíz éven belül teljesen megszűnik.« Ez természetesen nagyon foglalkoztatja őt.”²⁸

Második forrásunk is erre a jelentésre hivatkozik, nevezetesen maga Agostino Casaroli, a következő szavakkal:

„Öszentsége és az Apostoli Szentszék ugyanakkor mélységesen aggódik a magyarországi egyház fájdalmas és veszélyes helyzete miatt, amely nem ismeretlen őminenciája számára, ha ő maga ismételten elmondta König bíboros úrnak (vö. a bécsi apostoli nuncius folyó év április 20-án kelt 1799. sz. felterjesztését), hogy saját gyóntatójának ez a mondata igen mélyen érintette: »ha a dolgok így folytatódnak Magyarországon, a lelkipásztorkodás tíz éven belül teljesen megszűnik.«”²⁹

A harmadik utalás Luigi Bongianino vatikáni diplomata tollából származik. 1964. április 6-án kelt följegyzésében a következőket írta:

„[...] őminenciájának aggodalma, amely a (három) találkozó elején megnyilvánult, annak a nagy elszigeteltségnek

²⁸ Részlet a König bíboros 1963. április 18-án tett (első) látogatásáról készült jelentésből, amelyet Opilio Rossi bécsi nuncius vetett papírra, in: Somorjai-Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 68. és 70.

²⁹ Részlet Agostino Casaroli szentszéki diplomata 1963. május 18-án kelt, tíz nappal korábban történt első látogatásáról készült jelentéséből, in: Somorjai-Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 87.

tulajdonítható, amelyben él (csak gyóntatójával beszélhet, évente kétszer, és néhány ritka alkalommal közeli rokonait [láthatja – S. Á.]), és a sajtó révén hozzá érkező hírek folyamatos olvasásának és azokon való éjszakai töprengéseinek.”³⁰

Bongianinónál új elem, hogy a bíboros 1964 környékén évente csak kétszer beszélhet gyóntatójával. Ez kevesebb, mint korábban.

További adatok az amerikai forrásokban: 1956–1971 1956 karácsonya

Értékes adatot találtunk az 1956. karácsonyi látogatásra vonatkozóan. Mindszenty bíboros édesanyja látogatásának engedélyezésekor említést nyert a gyóntató látogatása is, a karácsonyi ünnepekre való tekintettel. Idézzük:

„Bár Wailes kinevezett miniszter, aki épp a forradalom napjaiban érkezett meg Budapestre, s még nem adhatta át megbízólevelét – és milyen kormánynak? – a követség biztonsága érdekében nem akarta engedélyezni a bíborosnak édesanyja és egy gyóntatópap karácsonyi látogatását, viszont rögtön jelentette ezt Washingtonnak, még a bíboros érvelését is idézte, miszerint még a börtönben is engedélyezték ezt neki: A budapesti követség 442. sz. távirati fölterjesztése 1956. december 14-én. A washingtoni válasz nem késlekedett, már december 16-án reggel nyolc órakor jött Hoover jegyzésével a válasz: a karácsonyi látogatásokat – így, többes számban – engedélyezni kell az Édesanyjának is, a gyóntatónak is. Lásd: A külügyminiszter 1956. december 16-án reggel vett 399. sz. távirati utasítását.”³¹

³⁰ Részlet Luigi Bongianino vatikáni diplomata 1964. április 6-án kelt följegyzéséből: Somorjai–Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 16.

³¹ Somorjai Ádám, *Törésvonalak Mindszenty bíboros emlékirataiban. Tartalmi és szövegközlési sajátosságok*. Vecsey József, a társszerző, Budapest–Pannonhalma 2013. 229–230. 79. sz. jegyzet.

1957 karácsonya

Kezdetben senki sem gondolta, hogy Mindszenty bíboros tartózkodása nem lesz ideiglenes. Közben eltelt az 1957. esztendő, Wailes kijelölt követ nem adhatta át megbízólevelét, ezért a Kádár-kormány kiutasította őt. Garret G. Ackerson ideiglenes ügyvivő számára ez nehéz helyzetet teremtett. Az esztendő vége felé konfliktus alakult ki kettejük között, amikor a hercegprímás ismételten gyóntatót kért – amit az adott helyzetben Ackerson nem tartott kivitelezhetőnek, sőt felelős kérdésnek sem –, viszont a bíboros már húsvét óta gyóntató nélkül volt, ami tarthatatlan állapot az ő számára. Azzal érvelt, hogy még a kommunista börtönben is engedélyeztek számára gyóntatót.³²

1959

Ackerson ügyvivő szűkszavúan arról számolt be washingtoni felettesének, hogy „a bíborosnál megtette szokásos félévenkénti látogatását a gyóntatója is”. Szükségesnek tartotta azt is megemlíteni, hogy „amennyire meg tudjuk ítélni, ez is rendben zajlott”.³³

1962

Értékes említést találunk Horace J. Torbert Jr. amerikai ügyvivő 1962. január 31-én kelt jelentésében, egy kellemetlen indiszkrécio kapcsán, amikor a bíboros helyzetéről hírek szivá-

³² Somorjai–Zinner, *Szeizmográf a Szabadság téren*, i. m. 48.

³³ „The Cardinal likewise received his semi-annual visit from a priest for confession. This arrangement seems to go off without any difficulty, so far as we have been able to observe.” Részlet Garret G. Ackerson ügyvivő 1959. december 30-án kelt jelentéséből, amelyet a washingtoni külügyminisztériumba, Robert M. McKissonhoz küldött meg. A jelentés teljes fordítását lásd: Somorjai–Zinner, *Majd' halálra ítélve*, i. m. 265. dokumentum, 865–866. Ebben a jelentésben szó van az édesanya és egyik húga karácsonyi látogatásáról is, lásd: Somorjai Ádám, *Törésvonalak Mindszenty bíboros emlékirataiban*, i. m. 231.

rogtak ki. Miközben feltételezte, hogy maga a bíboros beszélt volna szándékáról gyóntatója előtt, aki ezt később elmondhatta a magyar hatóságoknak, leírja, hogy a gyóntató évente háromszor jár be, és a kiszivároztatás veszélyét akkor szüntethetik meg, ha felhagynak ezzel a gyakorlattal. Ugyanakkor a gyóntatóval való kapcsolat, csakúgy, mint családtagjaival, a bíboros számára szent dolog, mint írja, és a többéves gyakorlat megszüntetése véleménye szerint nem lehetséges.³⁴ Ezek szerint 1958–1961 között a gyóntató évente háromszor kereshette föl Mindszenty bíborost. Torbert ügyvivő továbbá, június 14-i jelentésében Mindszenty készülõ emlékiratairól ír, majd levele végén röviden kitér a gyóntató betegségére és saját elmaradt látogatására.³⁵

1963

Az 1963. december 18-án kelt, Mindszenty bíboros menedékes helyzetéről készült összegző belső jelentésben az amerikaiak leszögezték, hogy a bíboros számára nem engedélyezett a követési menedéket politikai vagy egyházi tevékenység bázisaként használni, továbbá külső látogatókat fogadni. A kivételeket engedélyeztetni kell, beleértve a gyóntatót, a belgrádi amerikai nagykövetségről érkező orvost és a bíboros nővéreit.³⁶

1965

A gyóntatóra vonatkozóan a publikált amerikai iratokban 1965 derekán, a bíboros aranymiséje dátumának közeledtével

³⁴ Somorjai–Zinner, *Szeizmográf a Szabadság téren*, i. m. 150. Itt – tévesen, az évváltás miatt – 1961. esztendőről írunk.

³⁵ Horace J. Torbert ügyvivő 1962. június 14-én kelt fölterjesztése Vedeler számára, in: Somorjai–Zinner, *Szeizmográf a Szabadság téren*, i. m. 153.

³⁶ Somorjai–Zinner, *Majd' halálra ítélve*, i. m. 296. sz. dokumentum, 955–962. Itt: 956.

találunk említést. Mindszenty eredetileg több személyt nevezett meg, de végül is csak két idős nővérét, két unokaöccsét és Városi atyát, a gyóntatóját engedélyezték. A résztvevők számát Washington utasítására kurtították meg.³⁷ Itt azonban nem részletezik azt, hogy a gyóntató ténylegesen gyóntatott is, vagy csak részt vett az ünnepen. Itt végre, bár csak vezetéknévén, forrásaink megnevezik a gyóntató személyét.

1967

1967. augusztus 5-én Theodore J. Papendorp követségi diplomata azt jelenti Richard W. Tims budapesti ügyvivőnek, hogy a bíboros ide kéreti gyóntatóját, Városi atyát, a jövő hétre, és ehhez Tims az amerikai külügyminisztérium engedélyét kéri.³⁸ Itt is, bárcsak vezetéknévén, forrásaink megnevezik a gyóntatót.

1967. szeptember végén találjuk ezt az utalást: a bíboros „kapcsolatot csakis felhatalmazott USA-tisztségviselőkkel, legközelebbi családtagjaival, a megbízott egészségügyi személyzettel és gyóntatójával tarthat”.³⁹

1967 októberében, önkéntes távozása jegyében a bíboros kérte gyóntatójának látogatását. Az amerikai diplomáciai távirat 2. pontjában ezt találjuk:

„A bíboros nagy komolysággal adott válasza az volt, hogy találokni kíván a gyóntatójával, mert talán ez az utolsó lehetősége a

³⁷ Lásd részletesebben: Somorjai–Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 276–277. Ebben az összefüggésben tévesen Városi Istvánról írtunk, lásd i. m. 272. 631. j. A helyes név az ő testvérbátyja, Városi Ferenc, mint fentebb írtuk. Lásd még: i. m. 577. 1316. jegyzet.

³⁸ Somorjai–Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 385. 877. j. – Itt tévesen Vámosinak neveztük a gyóntatóatyát.

³⁹ Raymond E. Lisle washingtoni külügyminisztériumi diplomata 1967. szeptember 28-án kelt hivatalos levele Richard J. Rushmore-nak, a Mindszentyt vizsgáló amerikai főorvosnak, részlet. Lásd: Somorjai–Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 391. 889.

gyónásra. Azt mondta: »ha Kádár börtönbe küld, valószínűleg megtagadja tőlem a gyónást az ítélet letöltése előtt. Ha viszont a szülőfalumba küld, ott körül fog venni a titkosrendőrség, és én nem juthatok el egy gyóntatóhoz.« Kérdésemre, hogy a gyóntató tudomást fog-e szerezni szándékáról, miszerint elhagyja a nagykövetséget, és ezzel kockáztatja-e, hogy ő kénytelen lesz továbbadni az információt a magyar hatóságoknak, a bíboros azt felelte, hogy először is tudomása szerint a gyóntatót az elmúlt tizenegy évben csak egyszer hallgatta ki a magyar rendőrség, és akkor is csak arról kérdezték, hogy milyen céllal látogatja meg a nagykövetséget. Ezután a bíboros érzékeltette, hogy nem, ismétlem,⁴⁰ nem akar beszélni gyóntatójának a távozásával kapcsolatos terveiről, de kijelentette, hogy amennyiben a gyóntató veti fel a kérdést, mondván, hogy hallott ilyen híreket, és megkérdezi, hogy igaz-e, egyszerűen a következőt fogja felelni: »ha Isten segít, változtatok a helyzetemen«, és tartózkodik a dolog részletezésétől.⁴¹

A kérdés teljesítése nem kevés bonyodalmat okozott, mert azt az utolsó pillanatban kellett lemondani. König bíboros ugyanis éppen megérkezett, és az amerikai diplomaták el akarták kerülni, hogy a gyóntató, aki gyalogosan az amerikai követség felé tartott, találkozzék Königgel.⁴² Ennek részletezését Theodore J. Papendorp követségi munkatárs feljegyzésében találjuk meg:

„Ma reggel, amikor fölvettem a munkát, íróasztalomon ott találtam egy följegyzést a bíborostól, kérve, hogy menjek be hozzá délelőtt 9 óra után. Amikor fölmentem hozzá, hogy informáljam König bíboros érkezéséről és arról, hogy kapcsolatot teremtettem gyóntatójával, aki 11 órakor érkezik, átadott nekem egy október 9-re datált búcsúlevél-tervezetet az elnökhöz és azt kérte, hogy gépeljem le neki három példányban. Ezt követően,

⁴⁰ A diplomáciai táviratokban ilyen esetben gyakori, hogy megismétlik a tagadást, nehogy a távirókezelők hibájából ellentétes értelem érkezzon meg.

⁴¹ Somorjai-Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza, i. m.* 412. 920. j.

⁴² Somorjai-Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza, i. m.* 412.

kb. 10,25-kor, amíg Ön König bíborossal beszélt, bejött hozzám és kérte, hogy telefonáljak gyóntatójának és kérem meg őt, hogy halassa el látogatását, hiszen nem akarná, hogy szükségtelenül várjon rá. Megemlítettem neki, hogy a gyóntatónak nem egyszerű megoldania, hogy másnap, első pénteken jöjjön, amire azt válaszolta, hogy a találkozót későbbi időpontra lehetne elhalasztani, mivel »a dolog már nem volt annyira sürgős«. Kimentem egy telefonkabinba, hogy felhívjam a gyóntatót, de nem kaptam választ. Amikor visszafelé hajtottam a nagykövetségre, két háztömbbel arrébb megláttam a gyóntatót, közel a Nemzeti Bankhoz. Megállítottam, elmondtam neki, hogy »valami közbejött«, ami látogatását most alkalmatlanná teszi, kifejeztem a bíboros sajnálkozását az okozott kellemetlenségért, és azt mondtam, hogy ismét felhívom, ha őminenciája erre megkér. A gyóntatót visszavittem temploma környékére és visszatértem a nagykövetségre.”⁴³

Október 13-án Mindszenty bíboros elmondta Papendorpnak, hogy gyóntatójával nem osztotta meg azt a tervét, hogy a nagykövet érkezése előtt távozna az épületből, és azt sem, hogy még abban az esetben is elhagyná a nagykövetséget, ha nem kap menlevelet.⁴⁴

1968

Raymond E. Lisle, a washingtoni külügyminisztérium tisztségviselője és a budapesti nagykövet hivatali felettese 1968. július 17-én megküldte Hillenbrand nagykövetnek egy július 1-jén kelt szóbeli jegyzéktervezet szövegét, amelyet végül nem használtak fel. Ebben ezt találjuk:

⁴³ Theodore J. Papendorp 1967. október 5. csütörtökön készült emlékeztetője Mindszenty bíborossal való megbeszéléséről, magyar fordítás in: Somorjai-Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 412–413.

⁴⁴ Somorjai-Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 432. 948. j.

„Alapvető kiindulópontunk e tekintetben az, hogy amíg a nagykövetség területén tartózkodik, a bíboros nem folytathat politikai és egyházi tevékenységet, nem fogadhat vendégeket a Vatikán meghatalmazott képviselőin, a gyóntatóján, közvetlen családtagjain és a megbízott egészségügyi személyzetén kívül, és nem levelezhet külső felekkel, kivéve a Vatikán megbízott képviselőit (az amerikai külügyminisztériumon és az apostoli delegáción keresztül), s velük is csak a menedékesi helyzetével kapcsolatos ügyekről.”⁴⁵

1969

1969. január 21-én Mindszenty Herbert E. Wilgis Jr. budapesti amerikai diplomata révén kézhez kapta a vatikáni bíboros államtitkár levelét, amelyben értesítette őt az új püspökkinevezésekről. Ezzel kapcsolatban a következő belső följegyzés született:

„Január 21-én, 5:30-kor adtam át a Vatikán levelét, melyben értesítik Őeminenciáját több új magyar püspök kinevezéséről. [...] Azt tervezi [...] megkéri Mr. Floodot, hogy keresse meg a gyóntatóját (Őeminenciáját), és tudakozódjon nála erről a két emberről.”⁴⁶

1969 őszén probléma támadt, a gyóntató megbetegedett és nem tudott rendszeresen bejárni. Erről Alfred Puhan nagykövet 1969. szeptember 9-én, König bíboros azt megelőző napi látogatásával kapcsolatban írt jelentésében a következőképpen referált Washingtonnak: „Mindszenty kifejezésre juttatta aggályait az új

⁴⁵ Ez a rész Lisle levele mellékletében megküldött, a Vatikán tájékoztatására készült hivatali följegyzés másolatában található, mely följegyzést végül az amerikaiak nem továbbítottak a Vatikánnak. Lásd: Somorjai-Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 495–496. 1070. j.

⁴⁶ Kacziba Józsefről és Vajda Józsefről van szó, akiket a bíboros nem ismert. Herbert E. Wilgis Jr. 1969. január 24-én kelt emlékeztetője, Francis J. Meehan ügyvivő útján Martin J. Hillenbrand nagykövet számára, részlet. Lásd: Somorjai-Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 518–519. 1129. j.

gyóntatóval kapcsolatban, mivel az idős papnak, aki idejár, most már túl gyenge az egészsége.”⁴⁷

1971

1971. január 11-én kelt Ross Titus követségi diplomata belső följegyzése, amely szerint a bíboros gyóntatója 1969 novembere óta dr. Tátrai Gyula ferences volt. Ross Titus diplomata Alfred Puhan nagykövethoz címzett belső követségi emlékeztetőjében részletezte a kérdést, amellyel kapcsolatban azt emeltük ki, hogy dr. Tátrai közlése szerint a bíboros szenved a magányosságtól és gyónásaiban beszéli ki magát. Itt azonban többet is olvashatunk. Íme a följegyzés első része fordításunkban:

„A bíboros gyóntatója, (dr.) Tátrai Gyula atya szokás szerint nem mond többet, mint néhány szót »a szegény öregről«, akinek szüksége van arra, hogy beszéljen és beszéljen. Ezt a néhány szót (a gyóntató) mindenekelőtt a liftben töltött idő alatt mondja, ami az egyetlen félig elszigetelt hely, ahol beszélhetünk. Ma azonban megjegyezte, hogy már egy esztendeje, hogy rendszeresen gyóntatja a bíborost és végig szigorúan tartotta magát kéréséhez, hogy ne engedjen a bíboros semmi olyan kérésének, hogy üzenetet vigyen ki a követségről vagy hozzon be oda. Elmondta, hogy bár hozott be [szent]ostyát a misére és alkalmi könyvet vagy füzetet, amely szigorúan lelki dolgokkal foglalkozik, sohasem vitt ki magával vagy hozott be semmilyen természetű személyes üzenetet és a bíboros soha nem is kérte meg erre. Azt is elmondta, hogy kezdetben azt várta, hogy a magyar hatóságok érdeklődésüket fejezik ki tevékenysége iránt, de az év folyamán egyetlen egyszer sem kérték arra, hogy számoljon be a kormányhivataloknak, és

⁴⁷ Somorjai–Zinner, *A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza*, i. m. 577. A jegyzetben, a forrás megadása nélkül, hozzáfűztük: A bíboros a ferenceseknél keresztetett új gyóntatót. Puhan nagykövet erről szeptember 16-án jelentett Lisle-nak. A nagykövet jelentése Ross Titus követségi munkatárs szeptember 3-i emlékeztetőjét használta fel.” Lásd: i. h. 1316. j.

nem kapott állásfoglalást vagy instrukciót ezzel kapcsolatban.

Bizonyára emlékszik arra, hogy több mint két hónap telt el 1969. szeptember 3-át követően, hogy fölkerestem a Mártírok útján a ferences tartományfőnököt, míg Tátrai atya az első gyóntatásra megérkezett. [...]”⁴⁸

Megállapítható tehát, hogy 1969 novembere és 1971 januárja között biztosan Tátrai Gyula OFM volt a bíboros gyóntatója.

Részösszefoglalás

Az eddig publikált vatikáni és amerikai források alapján arra a bizonyosságra juthatunk, hogy Mindszenty bíboros követségi gyóntatója első alkalommal 1956 karácsonyán érkezett, 1958 tavaszán már azt is megtudjuk, hogy Városinak hívták és a Krisztus Király-plébánián lakott, 1965-ben és 1967-ben is Városinak hívták. 1969 novemberétől pedig Tátrai Gyula ferences járt ki hozzá a budai Mártírok útjai konventből. Táblázatban összefoglalva:

⁴⁸ Ezt követően Titus arról ír, hogy az Állami Egyházügyi Hivatal, Tátrai elbeszélése szerint, nem fejezte ki érdeklődését, Tátraiak nem kellett jelentenie, ami azt is jelenti, hogy az ÁEH-ban már elég információjuk lehetett a bíborosról. Lásd: „*His Eminence Files*” – *Mindszenty bíboros az Amerikai Nagykövetségen. Követségi levéltár, 15 (1971)*, szerk. Somorjai Ádám, Budapest 2008. 2. kiadás: 2012. 17–18. old.

Mindszenty bíboros gyóntatójára vonatkozó információk a korábban közzétett források alapján

Táblázat

1956

USA külügym.	1956 karácsonya gyóntató első látogatása	Wailes nem, csak felettesei engedélyezték
--------------	--	---

1957

Mindszenty	1957. szept. 6.	Még azt a szokásomat is feladtam, hogy hetente egyszer fogadjak gyóntatót
Ackerson	1957 karácsonya	Ackerson nem, csak felettesei engedélyezték

1958

Toplosky	1958. márc. 21.	Bp. VIII. Reviczky u. 9. (Krisztus Király-plébánia) Városi (Ferenc, nem István) – kikövetkeztetett adat –
----------	-----------------	--

1959

Ackerson	1959. jan. 31.	gyóntató félévente esedékes látogatása megtörtént, nehézség nélkül, folytatása lehetséges
----------	----------------	---

1962

Torbert	1962. jan. 31.	gyóntató évente háromszor jár be
---------	----------------	----------------------------------

Torbert	1962. jún. 14.	gyóntató látogatása betegség miatt elmarad
---------	----------------	--

1963

Rossi (König)	1963. ápr. 18/20.	Gyóntatójának egyik mondata igen mélyen érintette
Casaroli	1963. máj. 18.	szó szerint idézi Rossit
Mindszenty	1963. jún. 15.	Gyóntatóm a tél folyamán megkérdezett engem
Jones	1963. jún. 17.	utalás az előzőre
Mindszenty	1963. aug. 26.	a rezsim ... molesztálta gyóntatómat
Feljegyzés	11963. dec. 18.	kapcsolatot ... gyóntatójával tarthat

1964

Bongianino	1964. ápr. 6.	csak gyóntatójával beszélhet, évente kétszer
------------	---------------	--

1965 aranymise

Tims	1965. jún. 20.	gyóntató jelen van Városi atya	első alkalommal nevezik meg vezetéknéven
------	----------------	--------------------------------	--

1967

Tims	1967. aug. 4.	Városi atya	vezetéknéven
Tims	1967. szept. vége	kapcsolatot ... gyóntatójával tarthat	

Tims	1967. okt.	a bíboros kérte gyóntatójának látogatását,
Papendorp	1967. okt. 5.	ami König látogatása miatt elmaradt, de néhány nappal később megtörténhetett, ugyanis
Mindszenty	1967. okt. 13-án	elmondta Papendorpnek, hogy gyóntatójával nem osztotta meg tervét

1968

Lisle	1968. júl. 17.	nem fogadhat vendégeket [...] gyóntatóján [...] kívül
Mindszenty	1968. dec. 18.	„A gyógyult gyóntatóm itt. Fivére, István kanonok kongruáját elvonták.”

1969

Wilgis	1969. jan. 21.	Mindszenty azt tervezi, hogy megkéri Mr. Floodot, keresse meg a gyóntatóját, és tudakozódjon nála két új püspök felől
Alfred Puhan	1969. szept. 9.	Mindszenty aggályai az új gyóntatóval kapcsolatban
Alfred Puhan	1969 nov.-tól	Dr. Tátrai Gyula OFM a gyóntató

1970

1971

Ross Titus	1971. jan. 11.	Dr. Tátrai Gyula OFM a gyóntató 1969 nov.-tól
------------	----------------	--

KUSZÁLIK PÉTER

Boldoggá avatás közkívánatra?

Riassunto: Lo storico e pubblicista Tófalvi Zoltán si occupa preponderantemente delle conseguenze transilvane della rivoluzione e lotta di liberazione del 1956 d'Ungheria e delle vittime dei movimenti anti-regime della stessa regione. I suoi dati sono stati raccolti in parte nei documenti di archivio. Nei suoi libri però ci sono moltissime affermazioni e conclusioni infondate.

Nel 2007 Tófalvi ha scritto un libro su Szoboszlai Aladár, ex parroco nel distretto di Arad, condannato a morte e giustiziato con l'accusa di congiura contro l'ordine costituito. Nel 2015 ha pubblicato uno studio piuttosto lungo sul parroco Pálfi Géza, morto in circostanze sospette. Kuszálik Péter ha scritto la rassegna critica di questo libro. (Vedi: *Studia Theologica Transsylvaniensia*, n. 2 / 2015)

Tófalvi nel 2019 ha pubblicato un nuovo libro in cui i due preti – Szoboszlai e Pálfi – sono ricordati come vittime degne di beatificazione del regime comunista.

L'attuale critica di Kuszálik Péter si basa sui seguenti punti: 1. non ci si può affidare a dati inesatti in un quesito così importante 2. non spetta agli storici (bensì al vescovo competente) avere l'iniziativa della beatificazione.

Parole chiave: condannato a morte, rivoluzione, regime comunista, Szoboszlai Aladár, Pálfi Géza, Tófalvi Zoltán.

Az Irodalmi Jelen friss számában¹ olvastam Szőcs Géza naplórészletét.

Az írásból megtudhatjuk, hogy Sz. G. a *Valor Hungariae* Rt. elnöke, mely társaságnak igen nemes missziója van: „az ígéretes magyar innovációk felkarolása, támogatása, helyzetbe hozása”. A cél: átvezetni a feltalálót a bürokrácia dzsungelén és a találmányt minél előbb közhasznúvá tenni; „érvényesítési pályára juttatni az arra érdemes innovációkat”. Korrekt.

¹ Sz. G.: Veronától Csíksomlyóig. *Irodalmi Jelen*, 2019. júl.-aug. (213–214. sz.) 94–99. p.

Veronában, a Giro d'Italia kerékpárversenyen Varjas István feltaláló homlokára került a babérkoszorú, ő a tervezője és megalkotója a kerékpároknál használható elektromos rásegítő szerkezetnek. Sz. G. nem tervező és nem feltaláló, csak egyszerű elnök. Neki is kijárt a taps és az ünneplés, elvégre egy tiszteletet parancsoló személyiség fellépése nélkül az efféle bemutatók csak setesuta rendezvényeknek tűnnek.

A naplórészlet „hálaadás” részében olvashatjuk az alábbiakat: „A Valor társaságért felelős politikusok közül nem lehet nem megemlítenem Palkovics László minisztert”, valamint a menedzsment jeles embereit, kiemelve, hogy „talán az ő munkájuk nyomott a legtöbbit a latban ahhoz, hogy a csapat felálhasson a dobogón a legmagasabb fokra”.

Az Oscar-díj gálaestjén is illik megemlékezni azokról, akik a Nagy Színészt hajdanában szobatisztaságra szoktatták és betűvetésre oktatták. Ha a protokoll ezt írja elő, akkor nem szabad kitérni előle.

Egy eléggé messzire kalandozó képzettársítás nyomán Diogenész komoly tanulságokkal járó esete jutott az eszembe: „Diogenész lencsét vacsorázik Arisztipusszal, aki a király talpnyalójaként kényelmesen élt. Arisztipusz így szólt: – Ha megtanulnád a királyt szolgálni, nem kellene ilyen silány kosztón élned. – Diogenész replikája: – Ha megtanultál volna lencsén élni, nem kellene a királynak hízelegned.”

A naplójegyzet második része Csíksomlyóhoz kapcsolódik. Sz. G. közli, hogy lekérte a pápai látogatást, nem találkozhatott a szentatyával. Öröm az ürömben: „Semjén Zsolt szerencsére átadta a pápának a Magyar PEN Club kétkötetes Szoboszlai-kiadványát.” Sz. G. nem részletezi, csupán sokatmondóan jelzi: „Az mindenestre csak hasznos lehet, ha a kötetek ott állnak a pápai főváros könyvtárának polcán.”

Csíkszeredában szerét ejtették, hogy 2019. június 5-én bemutassák a szóban forgó kiadványt az érdeklődőknek. Az *In memoriam Szoboszlai Aladár* előcímű dokumentumgyűjtemény két kötetet számlál, az elsőt Vekov Károly (V. K.) állította össze, a másodikat Tófalvi Zoltán (T. Z.).² A helyi sajtó fényképes tudósításban számolt be az eseményről. Az asztalnál ülők közül csak a két szerzőt és Szócs Gézát, a Magyar PEN Club elnökét, a kötetek kiadóját ismertem.

A V. K. által összeállított kötetről nem szólnék, csupán T. Z. friss munkájáról.

Tófalvi tizenkét évvel ezelőtt már összeállított egy kötetet Szoboszlai Aladarról,³ amelynek a szövegét én gondoztam. A tulajdonképpeni szerkesztést Sebestyén Mihály végezte (lásd a kötet impresszumát).

Akkoriban a Mentor kiadó alkalmazottja voltam, a munkát nem utasíthattam vissza, csak annyit kértem, hogy K. Molnár

² *In memoriam Szoboszlai Aladár* = (1.) Vekov Károly: *Áldozatok és áldozottak*. Bp., 2018, Magyar PEN Club. + (2.) Tófalvi Zoltán: *A kereszt romániai vértanúi. Az áldozatok vére az égre kiált!* Bp., 2019, Magyar PEN Club. (A továbbiakban: T. Z. 2019.)

³ *1956 erdélyi mártírjai. I. A Szoboszlai-csoport*. Marosvásárhely, 2007, Mentor Könyvkiadó.

Tamás néven szerepelhessek. Az ok: nem kívántam a nevem adni ehhez a munkához, mert nem értettem egyet a szerző szerkesztési elveivel és stílusával.

A szöveggondozás mellett néhány dokumentumot is lefordítottam, továbbá – néhai Váncsa László tanácsai alapján – én állítottam össze a *Jogok, törvények, dokumentumok* című részt⁴ is, amely az olvasók tájékoztatását szolgálta.

Ezek ismeretében igen furcsállottam, hogy a 2019-es új kötet előszavának lábjegyzetében T. Z. a könyv *szerkesztőjének* nevezett – és *megköszönte* a munkámat.

A 2019-es friss kötet előszavában T. Z. így vázolja a kötet megjelentetésének időzítését: „Könyvünk Ferenc pápa 2019. évi romániai látogatása és 2019. június 1-jei csíksomlyói szentmiséje tiszteletére kerül a nagy nyilvánosság elé.” Ugyanott, a második bekezdésben pontosítja a kitűzött célt: „A krisztusi korban kivégzett Szoboszlai Aladár méltó arra, hogy boldoggá avassák. Ferenc pápa romániai látogatása, csíksomlyói, páratlan érdeklődéssel várt szentmiséje erre egyedülálló alkalmat jelent.”

No, a dolgok nem éppen így működnek. Ha Semjén Zsolt május 31-én adta volna át a pápának T. Z. kötetét, akkor sem lehetett volna Szoboszlait június 1-jén boldoggá avatni. Meg aztán az efféléket nem kezdeményezheti „civil” személy (legyen az szenátor, pártelnök, történész vagy kiadóigazgató), csupán az illetékes egyházmegye érseke (püspöke).

Tekintve, hogy T. Z. 2007-es Szoboszlai-kötete sem hozott érdemi változást a néhai pécskai plébános karakterének és tetteinek *hivatalos* megítélésében (*értsd*: az egyházmegyén belül másképp vélekedtek róla), feltehetően még várni kell a mindenki által elfogadhatónak tartott értékelésre.

⁴ „A Kiadó” aláírással; lásd ott, 10–17. p.

Ma még csak ott tartunk, hogy a történészlobbi újabb vaskos köteteket tett az olvasók asztalára, amelyeket az egyházi szakértők majd kellő figyelemmel elolvasnak és elemezni fognak. Azt követi a bírálat és a procedúrában előírt további lépések. Akinek évei vannak még hátra, az esetleg megérheti a végkifejletet, nagy az esélye annak, hogy én azt már nem fogom olvasni.

Miért lepődtem meg Tófalvi imént idézett dicséretén? Azért, mert 2015-ben keményen megkritizáltam az akkoriban kiadott kötetét,⁵ pontosabban a Pálfi Géza hajdani székelyudvarhelyi plébánosról összeállított szövegét. A kritikámat T. Z. is olvasta, de nem vette figyelembe az ottani megjegyzéseimet. Ha meghallgatta volna a kritikát, akkor az új kötetében nem ismételné meg korábbi vélekedéseit és nem gyarapítaná újabb téveszmékkel a Pálfi Gézához kapcsolódó témakört.

Lapozzuk föl T. Z. új kötetét.

A szenzációhajhász fejezetcímek és a tartalomjegyzék tagolása azt sejteti, hogy a kötet inkább publicisztikai jellegű, semmint történelmi szakdolgozat. Korrektor, [műszaki] szerkesztő / tördelő – van; szaklektor és felelős kiadó – nincs. Kár, nagy kár!

Csupán néhány apróságot emelek ki a kötet illogikus szófolyamából, mert nincs türelmem a többi valahányhoz. Indulás előtt még elmondanám, hogy a 2015-ös kritikámban azt is felrótam neki, hogy „előszeretettel használja a „pontos” és „hiteles” szavakat, de ezt a jelzőt csupán ő ruházza rá egy-egy mozzanatra vagy eseményre.” A felsorolásból kifejejtettem a „világosan látta” szintagmát – ezt sem szabad tőle komolyan venni.

⁵ T. Z.: *Erdély – pergőtűzben. A rendszerváltás rendhagyó krónikája*. Mvhely, 2015, Mentor Könyvek Kiadó, 414 p. (a továbbiakban: *Pergőtűz*). – A kritikát előbb 16 oldalas füzetként terjesztettem, majd megjelent a *Studia Theologica Transsylvaniensia* 2015/2-es számában is. Az idén (2019) pedig fölvettem a július elején megjelent *Az intrikus kritikus* című kötetembe is. (Csíkszereda, Pro-Print Kiadó)

1. Az első fejezet második bekezdése a következő – igen megkapó – képpel nyit ablakot T. Z. költői világára: „Ez a kötet, amelyet előbb a Szentatya, majd az Olvasó a kezébe vesz, ezt a Securitate által évtizedeken át terjesztett, és az erdélyi római katolikus egyháztörténetre is hatást gyakorló hamis állítást⁶ – *hiteles levéltári dokumentumokkal* – cáfolja, akárcsak azt a más-sik hajmeresztő megfogalmazást, miszerint Szoboszlai Aladár a Securitate titkos informátora lett volna. [Most ugrik a majom a vízbe!] Egyetlen *hiteles bizonyíték, levéltári dokumentum sincs* arról, hogy Szoboszlai Aladár valaha is együttműködött a Securitatéval.”

Tehát *nem létező* dokumentumokkal bizonyít.

Gratulálok! Ezt a módszert Besenyő István szokta használni, de neki megbocsátható az efféle abszurd ötlet, mert a kabaré sokkal engedelmyebb, mint a történettudomány.

2. A 20. oldalon elismeri Sz. A. rendszerfelforgató naivságát, majd Bibó Istvánnal egyenrangú elmének nevezi. – Azt javaslom: adjunk T. Z.-nek még egy esélyt, hogy a javított kiadásban részletesebben kidolgozza ezt a kérdéskört.

3. A szerző újságírókat megszégyenítő bátorsággal ugrál egyik témáról a másikra. Annak kapcsán, hogy Sz. A. Aradra tette volna a maga tervezte konföderáció fővárosát (a fantasztáktól ments meg, Uram, minket!), T. Z. elpötyögi élete egyik nagy élményét: jelen lehetett az aradi minorita templom udvarán, a Szabadság szobor „kiszabadításakor”. Hogy jön ez ide?

⁶ Utalás dr. Marton József egyháztörténetének e szöveggörnyezetben idézett állítására, miszerint Szoboszlai Aladár „békepap” volt és keresztényszocialista elvű munkáspárt megalapításába kezdett. Az idézetben kérdőjellel szerepel az az állítás, hogy a Szoboszlai által szervezett államellenes mozgalom mögött az állambiztonság állt volna.

4. „A legkegyetlenebb ítéleteket a Szoboszlai-perben hozták” címmel indul az a fejezet, amely Ion Antonescu, a jászvásári pogrom elkövetői, valamint az ún. Maniu-gárdák ügyében indított perek elnéző ítéleteit hasonlítja össze a kommunista vérbíróság judíciumával. A kiskrapekeknek már az elemiben megtanítják, hogy a körtét az almával nem szokás összehasonlítani.

5. A „Reusz Klára Erzsébet együttműködése...” fejezet a megígért témával indít, ezután néhány oldal után elkalandozik. Ferencz Béla (Ervin atya) OFM irányába is tesz egy kitérőt, majd Pálfi Géza halála lesz a téma. – De mi köze van mindezeknek Szoboszlaihoz?

T. Z. előző – már említett – könyvében (*Pergőtűz*, 2015) nagy teret szentelt Pálfi Gézának. A hajdani székelyudvarhelyi plébánost – a szóbeszéd szerint – a Securitate „tette el láb alól”.

Tudni kell azt is, hogy a *Pergőtűz* nem az első, hanem a harmadik könyv, amely Pálfi Géza személyével és halálának furcsa körülményeivel foglalkozik. A *Pergőtűz* megjelenése után a másik két (2011-ben megjelent) munkát⁷ is kézbe vettem, és azok alapján kritizáltam meg T. Z. kötetét: összevetettem a *Bodeanu–Novák* és a *Varga–Vencser* szerzőpárosok, valamint a T. Z. által közölt adatokat és történeteket.

⁷ A) Az elnémult harang. Egy megfigyelés története, Pálfi Géza élete a Securitate irataiban. Összeáll., bev. Denisa Bodeanu – Novák Csaba Zoltán. Csíkszereda, 2011, Pro-Print Kiadó, 322 p. + DVD-melléklet. (A továbbiakban: *Bodeanu–Novák*.) – E könyv bőséges jegyzetanyaggal készült, a szakmai szabályok betartásával. // B) Pálfi Géza születésének 70. évfordulója alkalmából Varga Gabriella és Vencser László trilógiát állított össze. (Bp., 2011, Kairosz Kiadó.) – A kötetek részcímei: **1. kötet:** Varga Gabriella – Vencser László: Főhajtás Pálfi Géza emléke előtt. Emlékképek, gondolatok. 301 p. (A továbbiakban: *Varga–Vencser 1.*) // **2. kötet:** Pálfi Géza: Exhortációk diákoknak. Szerk.: Varga Gabriella – Vencser László. 655 p. // **3. kötet:** Pálfi Géza: Alkalmi szentbeszéd. Szerk.: Uók. 415 p.

Idézet a 2015-ös kritikából:

„Sok vitára és találgatásra adott okot a halál oka. A tényekre és dokumentumokra (nem a szóbeszédre) alapozó vélekedések egyetértének abban, hogy Pálfi Géza Hodgkin-kórban (nyirok-mirigyrák) szenvedett.

A T. Z. által felkért professzor hosszas keresés után – a kórbonctan levéltárában – megtalálta a boncolási jegyzőkönyv másolatát. Az örömhírt így közli az olvasókkal⁸: »a Pálfi Géza-irodalomban és a követéstörténetben *először közöljük a boncolási jegyzőkönyv másodpéldányát.*« – Értsd: a) nem most közöljük, hanem a távoli jövőben; b) s akkor is csak a másodpéldány *másolatát.*

Kőhöz legyen mérve, 2011-ben (a »követéstörténet« alapművében, amelyet két történész írt) már megismerhettük a boncolási jegyzőkönyv fontosabb adatait⁹ – nevezetesen a halál közvetlen okát: a beteg máj mondta fel a szolgálatot.”

T. Z. 2019-es könyvéből idézek (a dőlt betűs kiemelések tőlem származnak– K. P.):

„Pálfi Géza székelyudvarhelyi plébánosként a Szent Miklós hegyen lévő impozáns templomban 1983. december 24-én, karácsony estéjén, a szentmise végén azt kérte a hívektől: imádkozzunk azokért, akik nem lehetnek jelen a szentmisén, mert a kormány rendelete szerint dolgozniuk kell. A karácsonyi ünnepek után még megszervezte a vízkereszt házszentelést. Január 3-án kómába esett, mentővel behozták a marosvásárhelyi Szentgyörgy utcai kórházba, ahol 1984. március 14-én elhunyt. A diagnózis: Hodgkin-kór, végső stádium. [Stimmel. 2011-ben ezt leírta a *Bodeanu–Novák* szerzőpáros és 2015-ben maga

⁸ Pergőtűz: 352.

⁹ *Bodeanu–Novák*: 102.

T. Z. is. Ámde! Most tessék figyelni:] Az információt dr. Jung János egyetemi tanár, patológus főorvos erősítette meg, *aki jelen volt a plébános holttestének boncolásánál*. [Ez az adat korábban nem szerepelt. Szerzőnk kételkedő fajta és tovább tapod, keres, kutat, vájkál!] A kérdések azóta sem hagynak nyugodni: amikor a marosvásárhelyi Szentgyörgy utcai kórházban kerestem Pálfi Géza plébános 1983–1984. évi kórlapját, kiderült: nincs meg! Amikor 1993-ban a marosvásárhelyi Szentgyörgy utcai kórházban kerestem a kórlapját,¹⁰ óriási riadalmat keltettem. Húsz év után is veszélyes volt ilyen kérdéseket feszegetni!

Ma már bizonyítható [ki? hol? mikor?], hogy a Securitate *kilopta*, [az esperest?] rávette, megszarolta Pálfi Géza esperesét, aki vállalkozott arra, hogy egy nyugat-európai »kirándulásért« a Szabad Európa Rádióban, a Vatikánban bizonygatja: Pálfi Géza természetes halállal halt meg. [Vö.: *Pergőtűz*: 376.] De eltűnt a boncolási jegyzőkönyv eredeti, első példánya is. Dr. Jung János professzor – e sorok írójának arra a felvetésére, hogy Romániában mindenről kettős *könyvelés* [?] készült – hosszas keresés után megtalálta a boncolási jegyzőkönyv másodpéldányát. [Mit gondolnak, mit tartalmazott?] A másodpéldány is azt bizonyítja, hogy Pálfi Géza plébános valóban Hodgkin-kórban szenvedett. Nehéz válaszolni arra a kérdésre: nagyon rövid idő alatt hogyan nőtt a lépe másfél kilósra, a mája a többszörösére?” (T. Z. 2019.: 85-86.)

1. Honnan veszi a rövid időt, a másfél kilót és a többszörös térfogatot? 2. Ha mindezek a Hodgkin-kór végső stádiumára jellemző tünetek, akkor mi a kérdés?

¹⁰ Ugyebár, ha szerkesztője is lett volna a könyvnek, akkor az kihúzta volna a fölösleges ismétléseket!

T. Z. három forrásból is ugyanazt tudta meg, mégsem nyugszik.

„Megkérdeztem a radioizotópok kutatásának marosvásárhelyi szaktekintélyét, dr. Szabó Endre fizikust. Azt válaszolta: »Ha a binukleáris limphocyták száma túlságosan magas a vérben, évtizedek múltán is ki lehet mutatni a radioaktív sugárzást. Halott esetében ez már sokkal nehezebb.«” (T. Z. 2019.: 86.) – Az idézet forrásaként a *Pergőtűz* szerepel, oldalszám nélkül, írjuk oda most: 367. p.

Később folytatta a Szabó Endrétől megtudott információk idézését.

„A radioaktív izotópok hadrendbe állítása nehézkes és költséges – folytatja Szabó Endre. – Ahhoz, hogy valakit rádiummal, tóriummal vagy stroncium 90-nel sugarazzanak, különleges felszerelés kell. Jódból pedig nagyon sokat kell beadagolni, hogy halálos legyen. Inkább kobalt 60-at használhattak [feltételes mód!], annak a sugárzása tizenötször erősebb, mint a röntgen-sugárzás, s nem épül be a szervezetbe, tehát nem lehet kimutatni, viszont a vérképzésben óriási rombolást végez. A bukaresti Atomfizikai Intézet ipari célokra gyártotta. Nincs kizárva, hogy a rendszer ellenségeinek tekintett egyének ellen is bevetették, ezt azonban holttesten kimutatni szinte lehetetlen.” (*Pergőtűz*: 368.)

Szó köztünk maradjon: T. Z. korábban Uray Zoltán sugárbiológust is megkérdezte erről, aki kizártnak tartotta a sugárzással való gyilkolást. (Vesd össze: *Varga–Vencser 1.*: 124.; *Erdélyi Napló*, 1994. márc. 30.)

Nem szeretném tovább szaporítani a mellékösvények számát, mert tkp. Szoboszlai a könyv „hőse”, de ha így sikerült, hogy Reusz Erzsébet és Pálfi Géza is szóba került, akkor föltennék egy kérdést a szerzőnek.

A városi legendárium szerint Király Károlyt is sugarzták (ő sokkal nagyobb száka volt Ceau elvtárs szemében, mint Pálfi Géza). Miként sikerült életben maradnia a ma 89. életévében járó egykori politikusnak; netán ólom esőköpenyben járkált a házában?

Van itt még egy mondatocska, ami összecseng a Szobosz-lai-ügy T. Z. (és V. K.) szerinti találásával: „Bár a római katolikus egyház malmai¹¹ lassan őrlnek, de biztos vagyok abban, hogy Pálfi Géza boldoggá avatásának folyamata egyszer elindul.” (*Pergőtűz*: 370.)

Igen derék dolognak tartom az efféle lobbizást, de Tófalvi úr ez irányú publikációi azt példázzák: nagyobb szakértelemmel kellene mindezt csinálni.

★

Az utolsó előtti rúgás: T. Z. felidézi azt a – vélhetően az állambiztonsági dossziékban talált – információt, miszerint Pálfi Gézát is nőügyekkel vádolták meg (akárcsak Szoboszlait). Majd megnyugtatta az olvasót: „E sorok írója majd külön kötetben is be fogja bizonyítani: a vádak hamisak, hiteltelenek voltak!” (*T. Z. 2019.*: 86.) Tessék türelemmel lenni, efféle ígéretet már olvastunk T. Z.-től!

Az utolsó rúgás: Pálfiról az a szóbeszéd járta, hogy Márton Áron utóda lesz. „*Hiteles levéltári dokumentumokat keresek: hátha valóban igaz, hogy a másik megtörhetetlen, Márton Áron püspök Pálfi Gézát jelölte ki utódjául.*”¹²

¹¹ Kőhöz legyen mérve T. Z. malmai is lassan őrlnek. Huszonöt éve ráment arra, hogy bizonyíthatatlan dolgokat bizonyítson, de még mindig egy helyben topog...

¹² *Pergőtűz*: 16.

A 2015-ös kritikámban így reagáltam erre, s most sem tudok mást mondani: „Ha T. Z. történész, akkor már most kellenie tudnia, hogy ilyen dokumentumot nem fog találni. Ha szenzációhajhász riporter, akkor bármi lehetséges. – Csak az nem, hogy a gyulafehérvári püspökök eddigi sorrendje megváltozzék. Még a T. Z. kedvéért sem!”

✱

Miért mondtam el mindezt?

Mint mondtam, a T. Z.-ről 2015-ben szerzett kritikámat az új könyvembe¹³ is fölvettem. Mivel a kritikákat csak igen szűk körű közönség olvassa, nem láttam érdemesnek könyvbemutatót tartani. Az ismerőseimet és a potenciális olvasókat kerestem meg és föl kínáltam nekik egy-egy példányt. Vékonyka könyv, három óra alatt el lehet olvasni.

Az egyik jó emberem arra figyelmeztetett, hogy túl keményen fogalmaztam, amikor ezt írtam: T. Z. „Azzal riogat, hogy közzéteszi a Pálfi Gézáról termelt öt kötetnyi megfigyelési dossziét és a még-ő-sem-tudja-milyen adalékokat (*Pergőtűz*: 351). – Eltiltani nem lehet, se lebeszélni. Ha kap reá kiadót és támogatást, ám tegye. *Majd lesz, amit szétlőjek.*” (*K. P. 2019.*: 144.) – Azt válaszoltam neki, hogy T. Z. javíthatatlan sajtómunkás, s aki harminc éve zagyvaságokat publikál, az nem fog egy kritika hatására megokosodni.

Nem hitte el. Gondoltam, örvideni fog ennek a kis bizonyítéknak, ami az én sejtéseimet igazolja. Amikor erről beszélgettünk, akkor a T. Z. könyve már öt hete elhagyta a nyomdát, de én csak július 16-án vehettem azt kézbe, s akkor láttam meg, micsoda gyönyörűségeket rejteget.

Marosvásárhely, 2019. július 21.

¹³ K. P.: *Az intrikus kritikus. Mörfi pamfletáriuma*. Csíkszereda, 2019, Pro-Print. 135-158.

FORRÁS

Az erdélyi-fehérvári székeskáptalani jegyző- könyvek / jegyzőkönyvi kivonatok az 1937–1938. évekből

Közli: Marton József

Szükségesnek látom, hogy az 1937–1938-as évekből közöljek néhány jegyzőkönyvet és jegyzőkönyvi kivonatot az erdélyi-fehérvári székeskáptalan üléseiről. Betekintést nyerhetünk a gyulafehérvári egyházmegye történetében számottevő intézmény működésén keresztül a püspökség anyagi gondjairól, éppen Márton Áron püspökségét megelőző korszakban.

Az okmányok megfogalmazását eredeti formájában hagytam, de ahol szükségesnek láttam, a bevezető részben vagy a lábjegyzetben magyarázatot is írtam. A kifejezések latinus formáit a hi-telesség kedvéért meghagytam. Olyan dokumentumokat közlök, amelyek a helyi egyháztörténelmi eseményekre derítenek fényt.

A püspöki törzsvagyont képező borpataki szőlő eladásának ügyében tisztázza magát a székeskáptalan Vorbuchner Adolf püspök 700–1937. sz. „sérelnes” leiratára.

Jegyzőkönyv-kivonat

felvettett az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1937. márc. 24-én tartott üléséről.¹

Jelen vannak: Zomora Dániel, Balázs Ferenc, dr. Fejér G., Boros József és Szélyes Dénes kanonokok.

Sz. 64–1937. Püspöki törzsvagyon ügye és a borpataki szőlő aladása.

¹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1937. év: 14–18. lap.

Határozat: A püspöki törzsvagyon rendezése és az ezzel kapcsolatos borpataki szőlőadás ügyében kapott 700–1937. sz. újabb leirat meglepetésszerűen hatásköri túllépés, a megyés püspök iránti tiszteletlenség és a főhatósági felterjesztés felülvizsgálására irányuló jog prezentálásának vádjával illeti a székeskáptalant.

Annak beigazolására, hogy mennyire sérelmesek ezek a megállapítások, kénytelenek vagyunk elmondani a borpataki szőlőeladás körülményeit az eladás kánonjogi vonatkozásaival együtt azon reményben, hogy Excellenciád is az egyházmegyei közérdek és kánoni jogrend szempontjából a káptalan álláspontjára helyezkedik.

Mailáth püspök úr Őexcellenciája 1928. április 28-án a káptalan tudta és megkérdezése nélkül eladta a borpataki szőlőt a várbeli román szakadár-kolostornak. A kész szerződést 1928. május 10-én letette a káptalanhoz hozzájárulás végett. A káptalan a főpásztor iránti tiszteletből formahiba ellenére is tárgyalás alá vette az ügyet. De úgy találta, hogy a *circa* (kb.) 4 hold értékes területnek 30 980 lejen való átengedése nem eladás, hanem elvesztegetés; más szóval: az agrárreform által koldussá lett kisebbségi egyházmegyénk részéről egy, az államhatalomtól anyagilag és erkölcsileg favorizált eretnek-szakadár vallási intézménynek megajándékozása minden kényszerítő ok nélkül.

Az ülésen az egyik kanonok ezt a kijelentést tette: Adják nekem a szőlő-helyet ezen az áron s én azonnal itteni apácázárdának ajándékozom. A főpásztor ezen intézkedése után a szomszéd gör. keleti birtokos pedig csodálkozva kérdezte az egyik kanonoktól: Hogy lehet ilyen áron eladni egy értékes ingatlant.

A székeskáptalan az eladáshoz nem járulhatott hozzá s ezt indokolt felterjesztésben hozta 56–1928. sz. a főpásztor tudomására. A Főpásztor minden további iratváltás és tárgyalás mellőzésével a kész szerződést Dolci apostoli nuncius

Őexcellenciájával júl. -én jóváhagyatta, jóllehet volt elegendő idő egyenesen a Szentszékhez fordulni, nem lévén sürgős az eladás, annál kevésbé hasznos és szükséges.

Ezen száraz tények és a kánonjog alapján nem mondhatunk egyebet, mint azt, hogy az egész eladás, dacára a nunciusi approbálásának, semmis és érvénytelen.

Eltekintve ugyanis az 1530. can. 1. §. 1–2. pontjaiban előírt formaságtól, amelyek teljesen mellőztettek, az eladás a káptalani hozzájárulás hiánya miatt a 105. és az 1532. can. 3. §-a szerint érvénytelen. Az ilyen törvénybe ütköző elidegenítést a 2347. can. még bünteti is azzal, hogy az elidegenítő Ordináriust az érték kétszeresének megfizetésére kötelezi a megkárosított egyház javára.

Ezen büntetést csak az Apostoli Szentszék engedheti el, és a törvénytelen eladást is egyedül csak Ő szanálhatja. Mert, ha van is joga a Nunciusnak egy bizonyos értékhatár között történt eladás jóváhagyására a pápai felhatalmazása alapján, ezt a jogot csak a kánonjog keretei között gyakorolhatja érvényesen. A jelen esetben meggyőződést kellett volna a Nuncius Őnagyméltóságának szereznie arról: megvan-e az eladáshoz a káptalani hozzájárulás, – a *conditio sine qua non*? S ha nincs meg, mi ennek az oka? A Nuncius, amint azt a híres Vermeersch mondja, csak akkor approbálhat 60 000 franc erejéig egy eladást, ha „*urget necessitas, evidens sit utilitas, et periculum in mora*”.³ Ezen okoknak éppen az ellenkezője forgott fönny a borpataki szőlőeladásnál.

Szerény véleményünk szerint a „*consensus Capituli*”⁴ hiányát sem pótolhatja egy delegált joghatósága Administrator Pontificius, hacsak nincs erre is felhatalmazása kifejezetten. Ez önként következik 200. és a 7. kánonból. Az első szerint a „*potestas*

² Nélkülözhetetlen feltétel.

³ Sürgősségi eset, nyilvánvaló haszon, halogatás veszélye.

⁴ Székeskáptalan beleegyezése.

*jurisdictionis delegata stricte interpretanda est.*⁵; a második szerint a Szentszék elnevezés alatt kánonjogi nyelven Congregationes, Tribunalia, Officia értendők, mint amelyek által a Szentatya „*negotia Ecclesiae universae expedire solet*”.⁶

Excellenciád magas leiratának utolsó bekezdése azt sejteti velünk, hogy az Apostoli Nunciussal nem közöltetett a káptalani hozzájárulás megtagadása és kifejezetten az sem említettett, hogy a megtagadott káptalani hozzájárulás pótlását akarja a felterjesztés a nunciusi approbálással elérni. Mindez még jobban sarkall arra, annál is inkább, hogy fönntartsuk a 8–1937. sz. feliratunkban⁷ foglaltakat, mivel ez a káros eladás a gör. kel. zárdának az akkori gör. kel. jószágigazgató közreműködésével történt.

Excellenciád tárgyilagos gondolkozása ezek után látni fogja, hogy itt nem illetéktelen jogok prezentálásáról van szó, hanem olyan kötelességek teljesítéséről, amiket eskünk, lelkiismeretünk, a kánonjog előírásai és kisebbségi sorsunk fájdalmas átérzésének tudata álláspontunk a közérdek mellett Excellenciás ügyét személyileg is szolgálja, reméljük, hogy a sérelmes megállapításokat tárgytalanoknak fogja jelen felterjesztésünk után tekinteni.

K. m. f.

Zomora Dániel
nagyprépost

Szélyes Dénes
h. jegyző

⁵ Az átruházott joghatósági hatalom szorosabban értelmezendő.

⁶ Az egyetemes egyháznak ügyét megvizsgálni szokta.

⁷ Az 1937. jan. 28-iki ülésen a 8–1937. számú jegyzőkönyvi bejegyzés: „Dr. Fehér G. és Boros J. kanonokok betérjesztik a püspöki törzsvagyonnak a Mailáth püspök terhelő tételeire vonatkozó javaslatokat.” Lásd Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 3. lap.

Alábbi Jegyzőkönyvből kiviláglik az 1927-es konkordátumnak egyik szomorú kitétele: a görög katolikusok igényt tarthatnak a római katolikus egyház vagyonára. A nuncius kezdeményez egy négyes bizottság összeállítását, amely a római katolikus alapítványok megdézsmálásáról tárgyaljon.

Jegyzőkönyv

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1938. márc. 2-án tartott üléséről.⁸

Jelen vannak: [Vorbuchner Adolf] püspök úr Öngyméltósága elnöklete alatt a Káptalan tagjai és Gajdátsy Béla irodaigazgató, kit, mint előadót a püspök úr hozott magával.

Sz. 116–1938. Püspök úr Öngyméltósága ismerteti az ap. nuncius úr levelét, melyben azon tervét közli, hogy a római egyezmény végrehajtása, illetve a gör. katolikus egyháznak az erd. római kat. egyházmegyei alapítványaival szemben való igénye megállapítására vegyes bizottságot kér összehívni. Székeskáptalannak ezen ügyre vonatkozó egyhangú véleménye a következő:

Püspök úr kérje meg a nuncius urat, hogy a vegyes bizottság tervét ejtse el, mert ily bizottság működésének és tanácskozásának semmi alapja nincsen, s így az céltalan, sőt az ellentétek feszülése miatt káros volna.

Egyházmegyéink alapjai és alapítványai feletti kizárólagos joga kétségtelen. Így a jogok felett semmiféle tárgyalásba bocsátkozni nem szabad. És éppen a kétségtelen jog fosztja meg a vegyesbizottságot minden tárgyalási alaptól, annál is inkább, mivel nem ismerjük a gör. kat. egyház igényeit. Azért azt véljük célszerűnek, hogy a nuncius szólítsa fel a gör. kat. egyházat arra,

⁸ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 14–15. lap.

tüntesse fel: milyen alapokra, milyen igénye van; tüntesse fel, hogy ezen igényét milyen jog és történeti bizonyítékkal támasztja alá.

Az Egyházmegye aztán vizsgálat alá veszi ezen igényeket s az azokra vonatkozó bizonyítékokat, ha azonban elegendő tárgyalási alapot lát, akkor kerülhet sor további lépésekre.

K. m. f.

Vorbuchner Adolf

püspök

Zomora Dániel
nagyprépost

Buday János
kanonok, jegyző

A székeskáptalani tagok hosszabb hozzászólásuk – a Bárány-vendéglő és Hajós utcai telkek eladásához – igazi kordokumentum, még pedig a történelmi háttérre kapunk rávilágítást. Első beadványt Zomora Dániel nagyprépost fogalmazta meg, melyben az eladás szükségességének körülményeit ecsetelte. A második beadványt érintettség jogán Balázs Ferenc írta, aki az eladásban játszott szerepet. A harmadik beadványt dr. Fejér Gerő nyújtotta be, az alapítványi okmányokra támaszkodva érvel. Mindháromban van igazság, habár az okmányok egymásnak feszülnek, helyesebben Fejér Gerő támadása evidens. Mindegyik okmány azt a nehéz történelmi korszakot idézi fel, amikor a kisebbségbe került erdélyi magyarság nem tudta, hogyan döntsön és cselekedjen helyesen.

Jegyzőkönyv⁹

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1938. évi márc. 28-án tartott rendkívüli üléséről.

Jelen vannak: Zomora Dániel nagyprépost, elnök, dr. Fejér G., Boros J., Szélyes D. és Buday J. kanonokok.

Mindkét ügy egyszerre és pedig 94–1938. sz. alatt fog ezentúl tárgyalatni.

ad. 58. és 94–1938. sz. Zomora Dániel¹⁰ nagyprépost a Bárány-vendéglő és Hajós utcai telkek eladására nézve a következőket adja elő:

I.

Köztudomású, hogy az impériumváltás után a birtokkisajátítások megindultak, aminek a Káptalan is Alvincen szenvedő alanya volt. Hírlett azonban, hogy nemcsak a mezőgazdasági birtokokat, hanem különösen az egyházak tulajdonát képező házakat, kerteket is kisajátítják. A Káptalan attól tartott, hogy ezen esetben a tulajdonában levő ilyesnemű birtokait is, nevezetesen a fehérvári „Fehér bárány”, az alvinci „Fehér galamb” vendéglőket s elsősorban a fehérvári Hajós utcai majorokat is ki fogják sajátítani.

A Káptalan az alvinci mezőgazdasági birtokok kisajátításával járó tárgyalások alkalmával nagyon szomorú tapasztalatokat szerzett; azért 1921. márc. 10-én tartott gyűlésében elhatározta, hogy az alvinci „Fehér galamb” és a fehérvári „Fehér bárány”

⁹ A székeskáptalani jegyzőkönyv és a három beadvány szövegét lásd *Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve*, XV. kt. 1938. év: 21–28. lap.

¹⁰ Zomora Dániel (1853–1944) nagyprépost jelen vallomását 85 éves korában teszi.

vendéglőket eladja, és mivel a négy kolumnáris kanonokok¹¹ által használt Hajós utcai házak és kertek iránt is, az úgynevezett agrárbizottság is, valamint más faktorok is nagyon érdeklődtek, azokra nézve különféle tervek is voltak forgalomban (új utca-nyitás a Kerteken keresztül, a Kórház meg bővítése stb.), ezeknek eladását annál is inkább tartotta szükségesnek, sürgősnek, mivel ezeknek eladása – mert inkább terű, mint haszon volt – még 1913-ban kérte a főpásztor engedélyét, amit azon meghagyással meg is kapott, hogy a befolyó vételár „majorsági alap” címen külön kezeltessék.

A Káptalan a fehérvári „Fehér bárány” vendéglőt 1921. évi fent közölt határozata folytán el is adta nyílt árverésen 160.000 lejét, és ennek árát részint takarékbetétekben, részint gyulafehérvári takarékpénztári részvényekben elhelyezte. Ezen eladásról a Káptalan a szerződést a főpásztornak bemutatta és az eladást jóváhagyatta.

Ez alatt a Hajós utcai házaskertek iránt mind sűrűbben hangzottak el a kisajátítási tervek és az ezek eladására vonatkozó alkudozások, azért a Káptalan támaszkodva a fent 13/1. alatt idézett 1913. évi főpásztori engedélyre és az ügy fenyegető volta-ra, igyekezett azokat a kisajátítás előtt értékesíteni. Ezeknek egy részét még néhai Tamási Áron nagyprépost adta el 1917-ben, a többiekét pedig alattam 1923-ban értékesítette, azok árát a gyulafehérvári takarékpénztári részvényekben helyezte el. Ezek eladásának jóváhagyását utólagosan a főpásztor úr kegyes volt jóváhagyni.

Azonban – itt van a baj – ezen objektumok eladásával azon nagy hanyagságot és szabálytalanságot követte el az akkori Káp-

¹¹ Kolumnáris kanonokok: nagyprépost, olvasókanonok, éneklőkanonok, örkanonok.

talán, hogy az eladások alatt nem nézte meg az ezekről való adományleveleket és így kérte ezen eladásokra a főpásztor többszöri jóváhagyását, aki azokat jóhiszeműleg jóvá is hagyta.

Ugyanis dr. Szepesy Ignác püspök a „Fehér bárány”-t azon kikötéssel adta a Káptalannak, hogy ez, ha valamikor eladja, akkor püspök-utódaira száll annak az ára. A Hajós utcai házasságokat pedig gr. Batthyány Ignác püspök pedig azzal, hogy ha valamikor a Káptalan ezeket eladja, azoknak ára szegény katolikus fölműveseké legyen.

A Káptalan, amikor ezen hibájának és szabálytalan eljárásának tudatára jött, azonnal óhajtotta ennek szanálását; azonban mind egyeseknek és nekem is az volt a véleményünk, hogy egy kissé különös; hogy amikor a Káptalan a püspöki uradalom részéről eszközölt egyes eladásoknál elkövetett szabálytalanságokat megrovásban részesíti, ugyanakkor kérjük a Káptalan által elkövetett hasonló hibák, szabálytalanságok szanálását.

Ezt azonban tovább halasztani nem akarjuk, ezért kell kérnünk a főpásztort, hogy ezen ügyet szanálni méltóztassék.

Az eladott objektumok ára részint a takarékbetétben, részint takarékpénztári részvényben megvan. Valószínű, hogy a *Conversio* folytán értékben csökken. A meglévő tőkék jövedelmét az illetékes kanonokok egymás között legközelebbi időig felsorolták. A „Fehér bárány” javadalmának felosztása a hagyomány szerint úgy oszlott, hogy annak egynegyede a nagypréposté, a másik fele a többi illetékes kanonoké. A Hajós utca házkertek jövedelme pedig az 1923. május 16-án tartott gyűlés határozata szerint a négy – illetve dr. Balázs András nem osztozván a káptalani jövedelmekből – addig a három kolumnáris kanonok között oszlik egyforma arányban. 1934–35 óta Zomora Dániel, Balázs Ferenc és dr. Fejér Gerő között.

1. Megjegyezni kívánom, hogy dr. Fejér Gerő kanonok az egyes eladásokat jelző gyűléseken (1921, 1923) ugyan jelen volt, de mivel beiktatása addig nem történt meg, nem szavazott.

2. Gr. Batthyány Ignác püspök szentmise-alapítványt is tett. Ezen miséket az utolsó előtti rendezésig a Káptalan tagjai rendszeren végezték is.

3. Az eladott objektumok tőkésített javadalmából, a hiba felfedezése után is egyes kanonokok részesültünk, noha az adománylevelek rendelkezése folytán erre nem voltunk jogosítva, azokat a részesült összegeknek restitúciójára, véleményem szerint, lelkiismeretben kötelezve vagyunk. Így ítélem.

Ezekben tettem meg felvilágosító jelentésemet a Káptalannak az említett objektumok eladásáról.

Alba-Iulia, 1938. márc. 28.

Zomora Dániel sk.
nagyprépost

II.

Balázs Ferenc¹² prelátus kanonok, lector, mint II. tartamú, fenti ügyben következőleg nyilatkozik márc. 27-én kelt beadványában: Megjegyzés az eladott káptalani telkek ügyében.

„A Székeskáptalan Hajós utcai telkének eladása ügyében nyilatkozatom ez: A végrendelet, illetve alapítólevélben foglalt tilalomról tudomásom sem volt. Munkaköröm kezdet óta olyan volt, hogy nemigen rendelkeztem idővel az alapítványok tanulmányozására s mivel az idősebb tagok, nevezetesen az akkori

¹² Balázs Ferenc (1869–1940) 1913-tól a gyulafehérvári székeskáptalan főesperes-kanonokja.

nagyprépost, aki tulajdonképpen kezdeményezte a telkek eladását, ezt a nehézséget nem említették, könnyen és nyugodtan járultak az eladáshoz az alábbi okokból.

Abban az időben a telkek aránylag nem jövedelmeztek semmit; inkább teher volt a haszonélvezőre, mint haszon. Az árvíz által előntött terület jövedelme nem fedezte a telek kerítésének javítását s a rajta levő épület karbantartását, azért azokon lényeges reperáció nem volt eszközölhető.

Eladása különben az akkori bizonytalan és zavaros időben a kisajátítás híresztelése indította a Káptalan, épp úgy, mint a püspöki uradalmat, mely a szabadon-fekvő helyekkel hasonlóképpen cselekedett. Jól emlékszem, hogy a városi Kórház közvetlen szomszédságában levő kertre a város már-már kezdet akart tenni s a tárgyalás meg is indult. A Káptalan ilyen helyzetben csak a vagyon megmentése érdekében cselekedett, teljes jóhiszeműséggel az eladás tényében. Nem sértheti ez az eljárás a kegyes alapító szándékot, aki számolt az eladás lehetőségével, szinte sejtette, hogy ezeknek a területeknek a megművelése valamikor a kanonokokra előnyös nem lesz; a hely természeti fekvése miatt csak úgy hoz jövedelmet, ha maga a haszonélvező és háza népe dolgozza azt meg, amint azt a szerb kertészeknél látjuk s azért gondolhatott a telkek eladása esetén katolikus földműves gazdákra. Ilyen emberek az eladás idején nem jelentkezhettek s a világváltozás rendjén, sajnos, egyelőre nem akarnak.

A telkek után felajánlott összeg olyan előnyösnek mutatkozott, hogy az akkori bizonytalan időben a Káptalan megragadta az alkalmat, nem a nyereség szempontjából, hanem a birtok megmentése érdekében.

Ilyen előzmények után minket az utódok megkárosításának vádja nem érhet – annál is inkább, mivel az ellenérték ma is ren-

delkezésre áll. Meg vagyok győződve, hogy többi kanonoktársaink, ha akkor köztünk lettek volna, kivétel nélkül egyértelműleg cselekedtek volna.

Azért a számonkérés indokát nem értem.

Az elmondottak részben a »Bárány« vendéglő eladására is vonatkoznak, melynek eladását sürgette a rozoga, avult épület állandó és aránytalan javításának szükségessége, melynek hasznosítása nagy befektetést igényelt.”

Gyulafehérvár, 1938. márc. 27.

Balázs Ferenc sk.
kanonok

III.

Dr. Fejér Gerő¹³ véleménye. „Főtisztelendő Székeskáptalan!

A jogtalanul eladott Bárányvendéglő és Hajósutcai telkek ügyére vonatkozólag, a tárgy fontossága miatt, emlékirat alakjában terjesztem a székeskáptalan elé véleményemet a következőkben.

A. Történelmi előzmények.

a) A Káptalan visszaállításakor, 1716-ban a városi magisztrátus a Hajós utcában a püspöki magtár mellett egy beltelket ajándékozott a Káptalannak, mely 4 részre osztva majorkertül szolgált az akkori 4 kanonoknak. Lugosi Ignác birtokos-várbeli lakosnak a Hajós utcában is volt egy háztelke; ezt 1770-ben kelt végrendeletével a Káptalannak hagyta.

Bajtai püspöknek Czikmántori Sánta János volt uradalmi intézője, később 1764 körül bérlője. Sánta János pár év múlva meghalt s Bajtai az özvegyet: Kászoni Rózát kitette a bérletből.

¹³ Dr. Fejér Gerő (1869–1958) 1920-tól a gyulafehérvári székeskáptalan tagja.

Az özvegy ebbe nem nyugodott bele. Bajtai lemondása és távo-zása után (1772. dec. 21.) a Káptalannál protestál. A Káptalan Bajtai halála után (1773. jan. 15) sem vette figyelembe az özvegy követeléseit. Kászoni Róza a Guberniumhoz fordul panasz-szal, mely őt 1775-ben perre utasítja. A per a Káptalan ellen megindul, feltevésem szerint azért, mert a Káptalan az özvegy igénylésének mellőzésével a Bajtai-hagyatékot az örökösök között szétosztotta. Kászoni Róza a pert első és második fokon megnyeri, mire a lector, cantor, custos és az ötödik kanonok által használt hajósutcai négy telek, a Lugosi-boltokkal együtt, a megítélt kártérítési összeg biztosítékául bíróilag lefoglaltatik s rendes árverésen az özvegy tulajdonába megy át.

Batthyány Ignác püspök az özvegytől a telkeket visszavá-sárolja s 1789. febr. 7-én kelt adománylevelével a Káptalannak ajándékozza...

A kertek használatában később az a változás történt, hogy – ötödik kanonok: az Archidiaconus megkapván a tövisi utcában Balló kanonok által adományozott kertet – a Hajós utcai 4 telek közül egyet a nagyprépost vett használatba a Lugosi-telekkel együtt. Még később a Lugosi-telek jövedelmét a Káptalan tagjai egyenlő arányban egymás közt osztották szét a Közpénztáron keresztül.

b) A gimnázium mellett levő Bárányvendéglő az erdélyi ka-tolikus vallásalapé volt. A passzívakkal terhelt alapnak nem lévén pénze a fogadó karbantartására, a Gubernium felkérte a püspö-köt, hogy azt vagy a püspöki uradalommal, vagy valamely más egyházi intézménnyel vetesse meg. Így vásárolta meg 1821-ben rendes árverésen 4.120 Rénes forint (konvencióos pengőpénz), azaz 10.000 Rf. váltócédulával (papírpénz) Br. Szepes Ignác püspök a kocsmajoggal együtt s adományozta a Káptalannak,

a káptalani canonica visitációt befejező, Kolozsvárt 1821. dec. 1-én kelt dekrétumával...

B. Az eladások kezdete és befejezése.

1. A Káptalan 1913-ban határozta el a Hajós-utcai majortelkek eladását. A püspöki hatóság elvi hozzájárulását kérve ehhez, feliratában többek között ezeket mondja: »Pár napi esőzésre a víz a kerteket teljesen elönti, s nemcsak hogy a haszonélvezőknek semmi jövedelmet nem hajtanak, hanem a kerítések fenntartása tetemes kiadással jár. Ezen okból s azért is, hogy a város fejlődése folytán a jelzett kertek, ha arra alkalmasabb fekvésük volna is, majorsági kert céljaira a város belsejében tovább fenn nem tarthatók. De tetemes és költséges feltöltéssel belső telkeknek alkalmasokká volnának tehetők: a Székeskáptalan f. évi okt. 2-án tartott ülésében elhatározta, hogy a jelzett telkeket eladóvá teszi s illő árban való értékesítések céljából a vételárt ideiglenesen addig, míg abból a szőlőhegyek felé más alkalmas majorsági kerteket szerezhet, majorsági alap címén külön tőkeként kezeli.«

A püspöki hatóság 7252–1913. sz. alatt az elvi hozzájárulását megadta.

Még azon ülésen adatott el az első parcella Ferenczi Ilyésnek 15 korona egységáron négyzetölesként. A második eladás 1915-ben történt. A szept. 16-iki ülés jegyzőkönyve szerint Kádár Letícia vett meg egy parcellát 10.525 koronáért. A Lugosi-féle házastelket Jendrusák János veszi meg 1918-ban 55.000 koronával, melyből 32.412 korona még azon évben hadikölcsönkötvény vásárlására fordítatott.

Az eladásokat eszközli Káptalan akkori tagjaiból ma csak Zomora Dániel nagyprépost úr és Balázs Ferenc vannak életben, akik egyszersmind az összes ülési határozatok hozatalában részt vettek.

2. A Lugosi-telek eladása után egy kis szélcsend állt be; alább-hagy a mindent pénzzé tenni akarás láza. De alig telik el két év, a Káptalant megszállják a Gyulafehérvári Takarékpénztár idegszálain keresztül egy nagyvonalú bankpolitika víziós ábrándjai. A Káptalan elfelejtette, vagy talán meg se tanulta azt a fájdalmas leckét, amire a lezajlott világháború oly kérlelhetetlenül oktatott s amire világos intelem cseng ki az egyházi törvénykönyv 1415. és 1531. kánonjaiból is – hogy egyetlen biztos érték az ingatlan és hogy tűzzel játszik az, aki unva az ingatlankezeléssel járó gondokat, szabadulni igyekszik a háztól és birtoktól azon csalfa reményben, hogy kuponvágásból, a minden pénzdevalvációkor többé-kevésbé megsemmisülni szokott pénz értékpapír és bankbetétek kamathozadékaiból könnyebben élhet.

A Káptalannak a háború alatt annál kevésbé volt szabad ingatlanait eladnia, mert nem volt ráutalva fokozottabb jövedelemre; hiszen éppen akkor szolgáltatták 10-12 éven át az erdők, az új üzemtervek alapján az egyes kanonokoknak a szokatlan rendkívüli jövedelmeket. Ennek a tilalomnak az impériumváltás után még fenyegetőbben kellett volna érvényesülnie, mikor az agrárreformmal maga az állam húzta ki a kisebbségi egyházak lába alól a biztos talajt. A kisajátításnak tatárjárással felérő pusztításait még azzal tetőzni, hogy a meghagyott házakat, telkeket, kerteket is sietve piacra dobjuk, egészen rávall azon mesebeli eljárásra, kinek érett búzáját a jég verni kezdte. Eleinte keserű könnyel nézi a dolgot, de amikor látja, hogy rövidesen megsemmisül az egész termés, elkeseredésében kezébe kap egy karót s elkezd verni ő is a még lábanálló kalászokat, kiáltva ég felé: No most lássuk, Uram, ki bírja jobban kettőnk közül!

A Gyulafehérvári Takarékpénztár 1920-ban kiadta a jelszót: Káptalani vezetéssel országos központi pénzügyi fejleszté-

hogy kisebbségi sorsra jutott intézményeink a nagy katolikus Bank támogatásával fennmaradhassunk és fejlődjünk. Éppen Zomora Dániel és Balázs Ferenc kanonok urak lettek ezen végzetszerű mozgalom elindítói. Az ő aláírásukkal ment ki 1920-ban egy kápráztató felhívás az egyházmegye papságához azzal a buzdítással: minden fölösleges pénzt, még ha kálvinista is, Fehérvárra koncentrálni részvényjegyzésre az elképzelt nagy gazdasági egység megteremtése érdekében!

Még csak hagyján, ha csupán a fölösleges pénzek fordítottak volna részvényjegyzésre. De a Káptalan felbuzdulásában azonnal aladóvá tett Alvincen és Fehérváron a ki nem sajátított ingatlanokból minden eladhatót, hogy a nagy dimenzióra predestinált bankban ő legyen a legnagyobb részvényes és betétes.

3. El is határozottatott mindjárt az 1921. febr. 10-iki ülésen a várbeli Báránnyvendéglő eladása is 150.000 L. kikiáltási áron. A pénz a Gyulafehérvári Takarékpénztárba tétetett s belőle 1470.000 lejjel 1924. július elején részvény jegyeztetett. A Hajós-utcai többi telek eladására a Bank kért opciót a Káptalantól és kapott is az 1923. febr. 1-i ülésen. Az április 5-iki ülésen Zomora Dániel nagyprepost azt jelenti, hogy Kádár Leticiának és Weinsteinak újabb telekrészek adattak el. A május 10-iki ülésen már azt jelenti, hogy az összes telkek eladattak. E két utóbbi ülés, melyen részt vett Balázs Ferenc kanonok úr is, mindent tudomásul vett, s elhatározta, hogy a befolyt *circa* 190.000 lejjel újabb részvényeket vásárol.

C. Az ingatlanaitól megfosztott Káptalan mai vagyoni állása.

1. A Hajós-utcai telekalapítvány betétje a Transsylvania Banknál: 39.062 lej; részvénye ugyanott 39.000 lej névérték. Országfejlesztési kölcsön 5.000 lej névérték; kihelyezett kölcsönök: 19.650 lej.

2. A Bárányvendéglő-alapítványnak a Transsylvania Bank-betétje: 2.436 lej, részvénye: 142.500 lej névérték; magyar koronajáradék: 4.630 lej névérték; kihelyezett kölcsönök: 1.400 lej.

Az anyagi felelősség kérdése és a kártérítés.

1. Kétségtelen, hogy az eladások következtében a Káptalan örökre elvesztette minden jogát a két alapítvány vagyonához (can. 1514). Ezzel nemcsak a káptalani beneficiumot érte súlyos anyagi sérelem, de az egyes kanonokokat is, különösen az 5 felső stallum birtokosait.

2. A két nagy benefaktor püspök az elidegenítési tilalmat az elképzelhető legsúlyosabb szankcióval látta el. De érthető is, mert ők, akik látták az osztrák örökösödési hétéves és a napóleoni háborúk végzetes következményeit a pénzürtékek devalvációja körül, hogy az egyházi intézmények állandóságának biztosítéka az ingatlan vagyon s nem a pénz. Ezt a szokatlanul erős szankciót, ha már a Káptalan az adományt a saját anyagi előnyére elfogadta, úgy kellett volna kezdetől kinyilvánítani, mint egy örökérvényű, senki által meg nem változtatható statútumot, vagy mint az alapítványi miséket. Ez a nyilvántartás elsősorban a nagyprépostot kötelezte, mint akik a Szepes-féle statútum szerint »*curam habent omnium bonorum et redditum V. Capituli*«,¹⁴ s mint akiknek az adománylevelet évenként az első káptalani ülésen fel kellett volna olvasatniuk. S ha ezt a köteles nyilvántartást a Káptalan elhanyagolta, ez részéről vétkes mulasztás; következőleg felelős anyagilag a mulasztásból eredő összes károkért (can. 2199, 2203). Ez a felelősség a Káptalan tagjait is *solidum*¹⁵ terheli (can. 2211; a 182–1936. sz. az iktatott 1835–1936.

¹⁴ Minden javadalomnak és jövedelemnek a T. Káptalan a gondozója.

¹⁵ Tőkét.

sz. püspöki irat). Minthogy pedig az alábbi tevékeny résztvevő kanonokok közül ma csak Zomora Dániel nagyprepost és Balázs Ferenc kanonok vannak életben, ők ketten *in solidum*¹⁶ felelősök minden kárért úgy *pro forro externa*,¹⁷ mint *forro interna*.¹⁸

3. Mert amint a statútumok nem tudásával senki sem védekezhetik, épp úgy nem hozhatja fel mentségül senki, hogy nem tudta, nem ismerte az eladások idején az elidegenítési tilalmakat. Itt nincs helye *ignorantia invincibilis*nek,¹⁹ mert mindenkinek ismernie kell a hivatalával járó tudnivalókat...

4. Annál inkább fennáll a beszámíthatóság és így a felelősség is *pro forro externo*. Mert még ha vitatható is lenne jelen esetben a károsodásnál a *culpa theologica*²⁰ fennforgása, de fennforog feltétlenül a *culpa juridica*,²¹ mely elegendő ahhoz, hogy az eladást eszközlő kanonokok bíróilag köteleztessenek kártérítésre. – És itt lehetetlen figyelmen kívül hagyni azt, hogy egyik eladásnál sem volt meg a 1530. kánon által annyira hangsúlyozott *urgens necessitas*, vagy az *evidens utilitas* ahhoz, hogy az értékálló ingatlanok veszendő bankbetétekké, bankrészvényekké változtassanak át.

Általam tudott dolog az is, hogy mindkét ingatlancsoport adománylevélén nyugvó, százados alapítványi vagyron, amihez a kegyeletes konventuális²² misék mindennapos gyümölcsei kapcsolódnak. Ez az egyetlen szempont: az ősök iránti kegyeletes emlékőrzése egyedül elegendő okul szolgáltatott volna ahhoz,

¹⁶ Biztosan.

¹⁷ Külső fórumon.

¹⁸ Belső fórumon.

¹⁹ Legyőzhetetlen tévedés.

²⁰ Hitbeli bűnösség.

²¹ Jogi vétség.

²² Káptalani.

hogy amikor ilyen százados alapítványi vagyontól akar megválni örökre a hagyományozott, legalább futólag még egyszer beletekintsenek az adománylevelek. Amit azért volt könnyű megtenni bármely pillanatban, mert már az irattár aktahalmazából ki voltak emelve és Fábián Sándor nagyprépost által, mint vezérokmányok, külön csoportokba voltak összegyűjtve az adománylevelek s hasonló fontos iratok. De közkézen forgott a Szepesey-féle *canonica visitatio*²³ is, az úgynevezett *Aranykönyv*, melyből egy futólagos beletekintésre minden könnyen meg volt tudható. Ha aztán ilyen százados alapítvány vagyon eladásánál, amely vagyonnal össze van kötve a mindennapi *konventuális* misék intenciója *pro benefactoribus vivis atque derunctis*,²⁴ nem veszi senki a fáradságot, hogy döntés előtt beletekintse könnyű szerrel az Aranykönyvvel és a vezérokmányokat, akkor az egész káptalannal szemben joggal tételezhető fel nemcsak az *ingorantia vincibilis*,²⁵ hanem az *ignorantia vincibilis crassa*;²⁶ következésképpen a *culca juridica* és fokozottabb mérvben állapítható meg (can 2202. §. 1.).

5. Végül nyomatékosan hangsúlyozom, hogy a kisajátítás veszedelme még a majortelkeknél sem forgott fenn soha, annál kevésbé a várbeli Bárányvendéglőnél. Hiszen maga az agrártörvény mentesítette VI. cikkének 7. pontja alatt a kisajátítás alól a beltelkeket, még faluhelyeken is, expressis verbis.

Javaslat:

Ez a páratlanul álló fontos ügy jelen emlékirattal hozásuk a főhatóság tudomására azon előterjesztés kíséretében: ha kártokozókkal kellő garancia mellett nem lehetne a jóvátétel

²³ Püspöki látogatáskor készített jegyzőkönyvek.

²⁴ Az élő és meghalt jótévkért.

²⁵ Legyőzhető tévedés.

²⁶ Erősen legyőzhető tévedés.

kérdést békés úton megoldani, – tereltessek az ügy rendes bírói útra, hogy pártatlan, igazságos ítélettel legyen megállapítható az okozott kár nagysága, valamint a kártérítés módja és mérve úgy a káptalani törzsvagyon, mint a haszonélvezőkkel szemben.”

Gyulafehérvár, 1938. márc. 22.

Dr. Fejér Gerő
őrkanonok

Káptalani jegyző *pro memoria*²⁷ tényként leszegzi, hogy ezen beadványok közül dr. Fejér Gerő emlékirata az 1938. márc. 22-én tartott rendkívüli ülésen, melyen csak az őt, nem érdekelt káptalani tag vett részt, olvastatott fel és tárgyalatott. Zomora nagyprépost beadványa 1938. márc. 28-iki rendkívüli ülésen olvastatott fel; Balázs Ferenc beadványa pedig 1938. ápr. 2-án tartott ülésen tartott rendkívüli ülés kezdetén.

Az őt tag: dr. Fejér, Boros, dr. Kászonyi, Szélyes és Buday kanonokok ezen ügyben 1938. márc. 23-án tartott ülésen a következő egyhangú határozatot hozta:

„Székeskáptalan dr. Fejér Gerő kanonok történeti megállapításai alapján anélkül, hogy indokolásainak minden részét magáévá tenné, megállapítja, hogy az eladásnál mulasztás történt, mely természetszerűleg kártérítési kötelezettséget von maga után. A kártérítés gyakorlati megállapításának kérdését azonban csak a főhatósági álláspont ismerete után fogja érdemleges tárgyalás alá venni. Éppen azért a beadványoknak a főhatósághoz való felterjesztését és ez ügyre vonatkozó magas álláspont közlésének kérelmezését is elhatározza.”

Ezen határozat az 1938. ápr. 2.ikán tartott ülés kezdetén

²⁷ Emlékeztetőül.

Balázs F. kanonok beadványának felolvasása után egész terjedelmében felolvastatott és egyhangúlag approbáltatott.

Dr. Fejér Gerő
bizott. elnök

Buday János
jegyző

Dr. Péterffy Jenő ügyvéd dr. Hirschler József anyagi ügykezelésében jelentős szerepet játszott. Márton Áron Szent Mihály egyházközség adminisztrátorává való kinevezése után az 1935-ben létrehozott direktóriumot az Egyházmegyei Hatóság felfüggesztette, melynek tagja volt dr. Péterffy Jenő is. Folyamatosan ellentámadásba lendült, nemcsak a püspöki kancelláriára, hanem a székeskáptalanhoz, s majd a nunciatúrára is feljelentette Márton Áront mint hűtlen vagyongezelőt. Az alábbi jegyzőkönyvi kivonat dr. Fejér Gerő úrkanonok indítványát tartalmazza:

Jegyzőkönyv

az erdélyi-fehérvári székeskáptalan 1938. évi ápr. 2-án tartott rendkívüli üléséről.²⁸

Jelen vannak: Zomora Dániel nagyprépost, elnök, dr. Fejér G., dr. Kászonyi A., Szélyes D. és Boros J. kanonokok.

Múlt gyűlés jegyzőkönyvét tudomásul vesszük, hogy a 102–1938. sz.²⁹ indítvány a következő:

Indítvány: Dr. Péterffy Jenő kolozsvári ügyvéd és egyházközségi képviseleti tag fellebbezése s annak csatolmányai a legsú-

²⁸ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 17. lap.

²⁹ Az 1938. évi márc. 10-én tartott székeskáptalani ülésen a 102–1938. sz. „Dr. Péterffy, a Transsylvania Bank ügyvédje, Káptalant közvetítésre kéri. Határozat: Az ügyet magában foglaló iratot felterjesztjük a Főhatósághoz, a fellebbezésre vonatkozókat köröztetjük.” Lásd Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 17. lap.

lyosabb megállapításokat és vádakat tartalmazzák a kolozsvári egyházközség vagyongazdálkodására nézve a Holland-kölcsön felvételétől napjainkig. A vádak annyira súlyosak, hogy azoknak kivizsgálása egyenesen közérdek. Mert látnia kell az egész erdélyi katolikus közvéleménynek, hogy a kolozsvári, közismerten belvárosi botrányos vagyongazdálkodást az egyházi főhatóság sem igyekszik palástolni, megtorolhatatlanul hagyni akkor, mikor éppen egy, a vagyongazdálkodásban közelebbről érdekelt tényező, volt igazgatósági tag, egy tekintélyes közéleti fiatal vezető férfiú, a saját ismertetése érdekében is, oly szívós kitartással sürgeti a fegyelmi vizsgálatot.

De a Káptalanra sem közömbös, hogy végre tisztán lássa: kiket terhel anyagi és erkölcsi felelősség a kolozsvári egyházközség mostani szomorú anyagi helyzetéért.

Nehogy az egyházi jogrend erejébe és a kánonjogi igazgatószolgálat pártatlanságába vetett hit a világiak lelkében megrendüljön, mondja ki a Káptalan határozatilag:

A Péterffy Jenő által kért hivatalos fegyelmi eljárás megindítását a kolozsvári egyházközségi vagyongazdálkodásra nézve a maga részéről is szükségesnek véli s éppen ezért feliratban kéri a főhatóságot, hogy Péterffy Jenőnek 102–1938. Kápt. 12. alatt már felterjesztett fellebbezését, valamint az 1936. május 22- és 23-iki, közvetlenül a főhatósághoz benyújtott panaszlevelét érdemlegesen elintézni kegyeskedjék.

Gyulafehérvár, 1938. márc. 24-én

Dr. Fejér Gerő örkanonok

K. m. f.

Zomora Dániel
nagyprépost

Buday János
jegyző

A püspöki törzsvagyon kérdésének tárgyalásánál a káptalani ülésen megjelenik dr. Gyárfás Elemér Egyházmegyei Tanács elnöke, szenátor, aki részletesen beszámol a törzsvagyon átadás ügyének helyzetéről.

Jegyzőkönyv

a fehérvári székeskáptalannak 1938. márc. 16-án tartott rendkívüli üléséről.³⁰

Jelen vannak: Zomora Dániel nagyprépost, Balázs Ferenc, dr. Fejér G., Boros J., dr. Kászonyi A. és Szélyes D. kanonokok. Sz. 97–1939. Zomora Dániel megnyitván az ülést üdvözlí dr. Gyárfás Elemért, az egyhm. tanács elnökét, aki meghívására megjelent, hogy mint aki a püspöki törzsvagyon átadására kiküldött bizottság elnöke tájékoztassa a székeskáptalant az bizottságnak az átadás ügyében eddig végzett munkájáról és az ezzel kapcsolatos tárgyalásokról.

Gyárfás Elemér bizottsági elnök előadja, hogy ő maga is kereste erre az alkalmat. Egyben jelzi, hogy Márton Áron pp. úrnak erre az ügyre vonatkozólag részletes memorandumot adott át. Ismertetve annak tartalmát, kimerítő tájékoztatást nyújt az átadás ügyének jelenlegi állásáról.

A káptalan a kapott felvilágosítás után a következő határozatot hozta:

1. Az osztozkodást a bizottság sürgősen hajtsa végre, az előd-püspök képviselőjének meg nem jelenése esetén is, mert a püspökség úgy anyagi, mint erkölcsi érdekei ezt megkívánják.
2. Ugyancsak a fenti módon eszközölje az átadási leltár végleges összeállítását is az 1897-beli átadási leltár szerint.

³⁰ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 14–15. lap.

3. A vallás-alap igényei figyelembe veendők.

4. Az 1938. május 1-én Budapesten létesített Mailáth alapítványra, különösen annak kezelésére és jövedelmének hová fordítására vonatkozólag az egyházmegye érdekei a legsürgősebben és legeredményesebben érvényesíttessenek.

Elnök Gyárfás Elemérnek köszönetet mondva a részletes felvilágosításért, az ülést berekeszti.

K. m. f.

Zomora Dániel
nagyprépost

Szélyes Dénes
j. k.

Márton Áron a székeskáptalan előtt bemutatja püspöki kinevezési bulláját.

Jegyzőkönyv

a fehérvári székeskáptalannak 1939. márc. 31-én tartott üléséről.³¹

Jelen vannak: Zomora Dániel nagyprépost, Balázs F., dr. Fejér G., Boros J., dr. Kászonyi A., Buday János és Szélyes D. kanonokok.

Sz. 90–1939. Elnöklő nagyprépost a Szentlélek segítségül hívása után megnyitván az ülést, előadja, hogy e rendkívüli ülés összehívását az tette szükségessé, hogy a főhatóság 1091–1939. sz. alatt tudomására hozta a káptalannak, hogy Márton Áron fölszentelt püspök f. hó 28-án Őfelsége, a király előtt az előírt esküt letévén, a C.J.C. 334. can. 3. §-a értelmében a püspökké történt kinevezésének pápai bulláját a székeskáptalannak bemutathassa. Egyben felkéri az ülésen megjelent püspök úr

³¹ Káptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, XV. kt. 1938. év: 27–28. lap.

Önagyméltóságát a kinevezési bulla bemutatására. Ez megtörténvén, az elnök a bullát felolvastattja.

A bulla felolvasása után, elnök abból az alkalomból kifolyólag, hogy ezzel az aktussal a mai napon az egyházmegye kormányzásának hivatalos átvétele megtörtént, melyeket a lelkeszi, a szociális téren és az ifjúság nevelése körül szerzett, és sokoldalú tevékenységével nemcsak az egyházmegye területén, hanem azon kívül is, mindenütt elismeréssel találkozott; szívből jövő bensőséges szavakkal üdvözli, s áldásos működésére Isten bőséges kegyelmét kéri.

Márton Áron püspök az elnök üdvözlő szavaira mély meghatottsággal mond köszönetet. Váolja a püspök vállaira nehezedő feladatok nagyságát; érzi saját gyengeségét. De bízik Isten segítő kegyelmében és a káptalan jóindulatú hathatós támogatásában. A felajánlott segítséget köszönettel fogadja és kéri a közös cél érdekében kifejtendő közös munkában a káptalan hathatós közreműködését. Ezek után az ülés az új püspök lelkes éljenzésével véget ért.

K. m. f.

Zomora Dániel
nagyprépost

Szélyes Dénes
j. k.

Az erdélyi Papok Missziós Egyesületének jelentése az 1929–1930. évi működéséről

P. Lukács Mansvét OFM népmissziós tapasztalatai

Közli: Jonica Xénia

Az alább olvasható teljes terjedelmű jegyzőkönyv azért bír közlési fontossággal, mert az erdélyi ferences népmissziók – különös tekintettel a két világháború közötti időszakra – témájának kutatási folyamata során előbb került felfedezésre a népmisszió útmutatásait tartalmazó kis füzet, mint az a forrás, amely tartalmazza e kiadvány megszerkesztésének, ill. nyomda alá rendezésének kérését.

Az 1930. július 11-én megtartott Egyházmegyei Papok Missziós Egyesületének évi rendes közgyűlésén a jól ismert és tapasztalt P. Lukács Mansvét ferences atya is felszólalt, ennek keretében a népmissziós útmutatásait, tanácsait osztotta meg a jelen lévő népmissziós társaival és a lelkigyakorlatozó papsággal. Szavai olyan hitelt érdemlőek voltak, hogy a hallgatóság egyhangúan kéri az elhangzottak leírását, mielőbbi kiadatását. P. Mansvét a sűrű népmissziós elfoglaltságai közepette is időt szakít a kérés teljesítésére, így a Rendtartomány kolozsvári Szent Bonaventura pártfogása alá helyezett nyomdájában lát napvilágot a Népmisszió. *Útmutatás a népmissziót rendező főtisztelendő papság részére* című 20 oldalban összefoglalt alapelvei, megfigyelései a sikeres „lélekmentő” napok érdekében. Eddigi kutatási eredményeink szerint ezt a kiadványt követte 1941-ben egy másik, immár népmissziósokra koncentráló hasznos tippek felsorolása és kifejtése, P. Mansvét egyik szentbeszédsorozatának a Függelék részében.

A Papok Missziós Egyesületének jelentése az 1929–1930. évi működéséről

Jegyzőkönyv

Felvétetett Csíkszeredában, 1930. évi július hó 11-én az Erdély – egyházmegyei Papok Missziós Egyesületének évi rendes közgyűléséről.

Jelen vannak: Nagyméltóságú és Főtisztelendő Mailáth G. Károly gróf, erdélyi püspök, Zomora Dániel p. prelátus, nagyprépost, Székely Dénes kanonok, Szabó György apát-főesperes, Bálint Lajos prépost-főesperes, Incze Domokos főesperes, Oláh Dániel főesperes, az egyesület elnöke, P. Takács Gábor És Lukács Mansvét ferences atyák, Sándor Imre, az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség igazgatója és velük együtt az egyházmegye 52. lelkigyakorlatot végző papja.

- I. Kegyelmes Püspök Atyánk bevezető és irányító szavai után Oláh Dániel kézdiordbai főesperes, a Missziós Egyesület elnöke tömör előadásban magyarázza, hogy a Missziós Egyesület lelkes munkájára szükség van, mert:
 - a) a lelkészkezdő papság bizonyos idő múltával rászorul a misszió támogatására, hogy híveinek új, meglepő és vonzó alakban adják a missziósnapok azt egyszerre, amit ő csak elszórtan, évek távlatában és gyakran önmagát kiüresítve, kifárasztva nyújthat híveinek;
 - b) mert a hívek is várják a többet, az újat és tapasztalás, hogy hívőink egy bizonyos tömegét mindig csak a missziók mozgatják új életre.

A meggyőző előadás után ügyvezető elnök Biró Ferenc mádéfalvi plébánost kéri a jegyzőkönyv felvételére és megkezdi a bejelentéseket, melyek szerint:

1. Az Egyházi Főhatóság az erdélyi Papok Missziós Egyesületét 1929. augusztus 26-án 3847/1929. szám alatt formailag is – a benyújtott alapszabályok szerint jóváhagyta és működésére Isten áldását kéri.
2. Elnök jelenti, hogy a jóváhagyott alapszabályokat az Erdélyi Tudósító múlt őszi egyik számában közölte s kérte új működő tagok jelentkezését is. Azóta, 1930. április 5-én egy új tag jelentkezett, egy tag pedig az Úrban elhunyt. (főtisztelendő Oláh Károly). A jelenleg működő tagok száma ötvenkilenc.
3. Jelenti elnök, hogy az 1929. évi VIII. Relatio alapján a missziókat nyilvántartó naplót kiegészítette.
4. Jelenti, hogy 1930. január első napjaiban felhívást küldött azon plébániákra, hol még misszió sohasem vagy nagyon régen volt. Kilenc helyről kértek missziót, de technikai okokból csak hét helyre adhatott missziós papokat. Ez is hatvan hivatalos levélbe került.

Így az 1929. év őszén és 1930 tavaszán missziókat tartottak 8-8 napig:

Sárpatakon 1929. XII. 8–15-ig Lajos Balázs feleki és Márton Áron szebeni lelkészek. A 300 főnyi felnőtt lélekből két ember maradt el a szentgyónásról. (Egyik a református pap sógora, másik egy régi konvertita¹.)

¹ Jelentése: Áttért személy, aki az egyik keresztény hitről egy másik hitre vagy zsidó vallásról keresztény hitre tért.

Atyhán 1930. III. 9–16. Fuchs Gusztáv és Pálffy János. Az egész község új lelki életre kelt. Öt törvénytelen házasságot szanáltak² (sic!) és két konverzió³ történt.

Zágonban 1930. III. 9–16. Lajos Balázs és Szilveszter Sándor. A filiákat⁴ is bevonták és az eredmény igen fényes.

Szovátán: III. 17–25. László Imre és Buzás Imre. Volt 898 szentgyónás, 1371 szentáldozás. Konverzió és házasság szanálás.

Étédén: III. 23–28. Szabó János tartotta az első missziót. Még a reformátusok is rendes hallgatói voltak.

Nyárádsellyén III. 23–30. Kakucs Ferenc és Antal János (véckei). Még a filiákból sem maradt el senki a szentgyónásról. A reformátusok is beállottak a kereszt alá, és akkora volt az érdeklődés, hogy a református pásztor jelentést tett feljebbvalójának és március 30-ra „diakonisszák” érkeztek a „katolikus misszió ellensúlyozására.”

Székelykálon: III. 25–30. Takáts Antal kézdivásárhelyi hittanár tartott missziót. Az eredmény igen szépnek mondható.

Marosludason III. 30–IV. 6. György Gábor és Anda Géza plébánosok.

Székelyhodoson III.23–30-ig. Fuchs Gusztáv és Pálffy János plébánosok. Mindkét helyen lelki megújulás követte a missziót.

A szerzetesatyák is több helyen tartottak missziókat. Sajnos még hírlapi kérés után se jelentették be minden helyről az eredményt! Csak alábbiak:

Fenyéd: 1929. IX. 3–10. P. Lukács Mansvét: 760 lélekből gyónt 392, áldozás volt 510.

2 Helyes formája: sanatio in radice – jelentése: gyökeres orvoslás.

3 Jelentése: vallásváltoztatás.

4 Leányegyház.

Szentkatolna és filiája: III.25-IV. 1. P. Vitéz Berárd és P. Varga Ireneusz

Imecsfalva: IV. 1–6. szintén ők.

Gelence: IV. 6–13. szintén ők, mindhárom helyen fényes „200%-os eredmény.”

Esztelnek: III. 13–21. P. Lukács Mansvét. Maradandó emléket hagyott.

Háromnapos lelkigyakorlatok voltak:

1. Nyárádszeredán: Fuchs Gusztáv IV. 3–6.
 2. Mezőszengyelen: Mosonczky H.⁵ IV. 2–5.
 3. Szentegyházásfalun: Szabó János IV. 8–11.
 4. Gyimesbükkön: Barthos Mihály és Oláh D.
 5. Jelenti elnök, hogy jövő ős- és tavaszra kéri a missziót:
1. Csicsókeresztúr, 2. Kisbács (mindkettő a múlt évről maradt),
 3. Bonchida, 4. Mezőszámsond, 5. Székelyvárság, 6. Nagyernye,
 7. Bözödújfalú plébániáira.

Székelypálfalvát értesítette, hogy ha szerzetesatyákat kér, egyenesen a Rendfőnökséghez forduljon,

Befejezésül az elnök az Úr Jézus szentséges nevében hálás „Isten fizessét” mond a missziós lelkipásztoroknak és atyáknak és egyszersmind kihangsúlyozza az ő nagy örömeiket is, kik az átélt lelki vigasztalások hatása alatt többen kértek minden évre legalább egy misszióba küldést.

Elnök mint csattanó felkiáltójelet hagyja jelentése végére, vagyis azt a megszívlelendő tény, hogy 33 plébánián még soha, 15 plébánián pedig az utóbbi 10 évben nem volt misszió.

Végezetül a közgyűlés egyértelmű örömmel hozzájárul az elnök azon előterjesztéséhez, hogy a Missziós Egyesület és a Katolikus Népszövetség vezetősége legyen bevonva a missziós kurzus rendezésére.

⁵ Teljes neve: Mosonczki Henrik.

II. Elnök felkérésére P. Lukács Mansvét ferences atya olvassa fel rövid, értékes értekezését a missziótartás előzményeiről, előkészítéséről és lefolytatása – illetve kihasználásáról.

Több hozzászólás után közgyűlés arra kéri a kitűnő missziós atyát, hogy a fenti tárgyra vonatkozó összes gyakorlati tapasztalásait könyv alakban jelentesse meg, mégpedig minél hamarabb.

Kegyelmes Atyánk erre a könyvre már előre örömmel ígéri az „imprimatur”-t.

Az igen gyakorlati és hasznos felolvasás után meginduló eszmecserét a közgyűlés teljes együttérzése mellett Püspök Atyánk-nak azon konklúziója zárja be, hogy a misszió mindig legyen:

1. 10 napos,
2. kezdődjék lehetőleg mindig pénteken és így
3. foglaljon magában 2 vasárnapot
4. városon- falun az őszi – tavaszi időszak választandó, de inkább az őszi, mert ilyenkor a templom nem oly hideg

III. Minthogy az erdélyi Papok Missziós Egyesülete is az erdélyi Katholikus Népszövetséggel (...) ⁶ Sándor Imre a népszövetség ügyvezető igazgatója annál helyén való-nak tartja, hogy a Missziós Egyesület közgyűlésének keretében szólhat az egyházmegyei papság egy részéhez az egyesületi élet egészséges, életerős beindításáról és fenntartásáról s az ehhez vezető elméleti és gyakorlati eszközökről.

Részletesen bizonyítja, hogy a Katholikus Népszövetség mint jogilag és társadalmilag megalapozott, általános szervezetünk van arra hivatva, hogy az Őszentsége által sürgetett Katholikus Akciónak összefoglalója, irányítója és kiépítője legyen. Ebből a szempontból minden társadalmi, karitatív és hitbuzgalmi alaku-

⁶ Olvashatatlan szó.

latnak a Népszövetség keretébe kell illeszkednie. Az alól kivétel nincs és ne is legyen, mert ez csak az erők szétforgácsolása lenne.

Ha ez lett volna felfogásunk az elméletben és gyakorlatban eddig is: ma szép eredményben gyönyörködhetne tekintetünk.

Tegyük hát ezt vállalva, mostantól.

A lelkes, ízig-vérig katolikus és okosan fajszerető gondolatok nem maradtak hatástalanok a közgyűlésen, illetőleg értekezlet egyetlen tagjába sem és Szabó György apátúr kedves, naiv remniscentiáinak⁷ (sic!) szíves meghallgatása után Kegyelmes Püspök Atyánk a tevékeny, minden jó szándékot egyesítő szeretet jegyében zárta be az értekezletet és közgyűlést.

Biró Ferenc
jegyzőkönyv vezető

Oláh Dániel
elnök

⁷ Helyes formája: reminiscencia – jelentése: emlék, visszaemlékezés.

MŰHELY

JONICA XÉNIA

**A Szent István királyról nevezett
Erdélyi Ferences Rendtartomány 1930–1936
között kiadott Hivatalos Közlönye**

Abstract: The Transylvanian Franciscan Way - the Official Gazette of the Order (1930-1936) (Az Erdélyi Ferencesek Útja – A Rendtartomány Hivatalos Közlönye), in its time, its standard, its content and its varied subject matter, rightly served its purpose of informing the members of the Provincia. In the 20th century, research on Franciscan (folk) missions in Transylvania is based on a particularly valuable source in the Newsletter from the Provincial, which is updated with the latest mission news.

Keywords: Transylvania, Franciscan order, Official Gazette, (Folk) mission, Commitment, Devotion.

Bevezető

A Szent István királyról nevezett Erdélyi Ferences Rendtartomány 2019-ben ünnepelte az erdélyi közösség rendtartományi rangra való emelésének 190. évfordulóját, ugyanis 1729. június 12-én a milánói nagykáptalan határozata értelmében – a feltételeknek megfelelően: minimum tizenkét kolostor, melyből hatnak kolostori jellege van – az erdélyi ferences Őrséget provinciai címmel adományozta meg, P. Csató Eleket nevezve ki első tartományfőnökének.¹ Ez egy fontos mérföldkő volt az erdélyi ferencesek 13. századtól kezdődő történelmében, amely alatt, letelepedésüktől fogva számos próbatétel kiállásával tettek bizonyosságot Jóisten, a rend,

¹ Boros Fortunát: *Az erdélyi ferencrendiek*. Szent Bonaventura Nyomda, Kolozsvár 1927, 126.

a személyes hivatás, valamint az Egyház iránti hűségükről.²

Az eddigi kutatásainkból származó források összesítése alapján az erdélyi ferencesek renden belüli folyóiratának

² A kezdeti berendezkedés után a protestantizmus megjelenése kiűzi Erdélyből a kolduló barátokat, majd a rekatolizáció alkalmával – nemes családok nagylelkű támogatásainak is köszönhetően – kezdenek a rendi tagok visszaszavároggni egykori szállásaikra, templomokat és kolostorokat újítván és építve. Virágzó korszakként az 1750–1850 közötti időszak datálható, amelyet a nagyszámú hivatás és kolostorok (újra)alapítása fémjelez. A liberalizmus jelszavai sajnos a rendtartomány kolostoraiban sem voltak ismeretlenek, sőt egyre pusztítóbb hatást kezdtek eredményezni. A helyzet tarthatatlanságának orvoslása, P. Csiszér Elek, P. László Polikárp és P. Dávid Antal ferences atyák nevéhez fűződik a következetes belső rendi reform révén. A 20. századra megújuló Stefanita Rendtartomány – mondhatni, hogy a második virágkorát kezdi élni – minden erejét latba vetve szolgálta a rájuk bízottakat. Plébániákat vezettek, templomokat tartottak fenn, iskolákban tanítottak, de a „lélek mentés”, azaz a népmissziózás termékeny földjén is jelen voltak, kimagaslóan áldásos eredményt elérve, továbbá például a betű szolgálatában való elévülhetetlen jelenlétük is tiszteletre méltó – a kolozsvári Szent Bonaventura nyomda (1906–1948) – minden kor számára, a szentségek buzgó kiszolgáltatása mellett. A politikai változások – világháborúk, trianoni, I., ill. II. bécsi döntés határváltozása – és azok hozadéka a ferencesek berendezett, addig jól működő mindennapjait sem kímélte, ám mindezek ellenére is egyként dobogott a Provincia szíve a Gondviselésnek, a lelkiismeretes előjáróknak és minden jóakaratú rendtagnak köszönhetően. A Román Kommunista Párt hatalma 1946-ban csalással átvéve az ország irányítását fokozatosan építette ki egypártrendszerű politikáját. Bár a 810/1949-es kormányrendelet – melyben felosztatják a római katolikus egyházi társulásokat, kongregációkat és szerzetesrendeket – nem sorolja fel a Ferences Rendtartományt, de annak működésének korlátozását, majd ellehetetlenítését próbálták – bizonyos kolostorok lefoglalása és a koholt vádak alapján bebörtönzött atyák révén. A rendtartomány patrónusának ünnepi éjszakáján 1951-ben, előbb Mária-radnára gyűjtötték össze a rendi tagokat, majd az ottani 9 hónapos tábor után a hatóságok három kolostort jelöltek meg – Dés, Esztelnek, Körösbánya – a ferencesek kényszerlakhelyeül. Az átkos időszak bár nagyon sok rendtagot megölt mind lelkileg, mind szellemileg, és nem utolsósorban fizikailag, de teljesen megsemmisíteni mégsem tudta. A diktatórikus államapparátus megbuktatását követően a rendtartomány is elkezdte magát újrászervezni. A még életben lévő tagok közösségbe való visszahívása, valamint az új tagok felvétele jelentette a reményre adó okot. A személyek melletti újrászervezés mellett a kisajátított ingó és ingatlan tulajdon visszakérése jelentett és jelent kihívást a rendtartomány számára mind a mai napig.

működtetéséről nem áll módunkban felsorolást közzétenni, mivel szerénynek nevezhető a repertoár. A folyóiratok között a *Kezdet* című havi közlöny 1901–1905 között jelent meg a rendi teológusok szerkesztésében, előbb Vajdahunyadon, majd Esztelneken, négy-öt évfolyam kiadásával. A lap P. László Polikárp tartományfőnök kezdeményezésére indult, megszűnésének oka ismeretlen.³ A *Ferences Nemzedéket* 1929–1938 között szerkesztették a vajdahunyadi ferences teológusok. A megjelent kilenc évfolyam, amely harminc füzetet foglal magába, elsősorban teológiai dolgozatokat, vallásos cikkeket, verseket tartalmaz.⁴ A Csíksomlyón filozófiát hallgató rendi növendékek a Székelyudvarhelyről átvitt Collegium Seraphicum gimnaziáival együtt adták ki a *Csíksomlyói Virágok* című füzetet 1935. október–1939. április között, negyedévente.⁵ A Máriaradnára deportált ferences nagycsaládnak az *Erdélyi Ferences Futár* volt a belső lapja, amelynek 1951. szeptember 1-jén adták ki az első lapszámát, majd rendre megjelent hetenként a szombati napon, a tapasztalt lapszerkesztő, P. Papp Asztrik tollából. A gépelt fél íveken kiadott, akár négy oldalt is magába foglaló lapszám 1952. május 10-én jelent meg utoljára.⁶

A csekély, ám mégis sokat számító kiadványok felsorolása után összesítésként elmondhatjuk, hogy bár léteztek ferences folyóiratok a rendtartomány bizonyos szegmenseire vonatkozólag – teológushallgatók szésszenetei, házi értesítő a deportálás ideje alatt stb. –, azonban ezek a kiadványok különböző ismert

³ Pap Leonárd: *Erdélyi ferences nyomdák és kiadványok*. Pallas Akadémia Könyvkiadó, Csíkszerda 2009, 229.

⁴ Uo. 240.

⁵ Uo. 241., valamint <http://lexikon.katolikus.hu/C/Cs%C3%ADksomly%C3%B3i%20Vir%C3%A1gok.html>. Használva: 2019. 12. 02.

⁶ Uo. 241–242.

és ismeretlen okokból kifolyólag (csak) néhány évig voltak életképesek. A legszembetűnőbb következtetés mégsem a rövid élettartamú lapok fennállása, hanem az a tény, hogy nem létezett csak és kizárólag egy olyan konstans kiadvány, ami a Provincia híreit, történéseit, rendelkezéseit, azaz a rendi élet bármely mozzanatát rögzítette, illetve osztotta volna meg.⁷

Ez alól kivételt képez egy hat évet magába foglaló időszak, amikor is 1930. szeptember 25-én provinciális kezdeményezésre elindul az *Erdélyi Ferencesek Útja – a Rendtartomány Hivatalos Közlönye*, aminek utolsó lapját 1936 szeptemberében nyomtatták.

A következőkben ezt a folyóiratot szeretnénk bemutatni, a lap ismertetésén, a fontosabb témakörökön túl különösen is kitérve a népmissziók kérdésére. Ugyanis a *Rendtartomány Hivatalos Közlönye* az ebben az időszakban virágkorukat élő erdélyi ferences népmissziók kutatásának egyik szignifikáns forrása, s ezen belül is a benne – időszakosan – közzétett négy rovat naprakész tudósítói fontos információkat őriztek meg erről a lélekmentő szolgálatról. Mindez a dolgozat második felében kerül kifejtésre/bemutatásra. De ezt megelőzően, első lépésként a *Közlöny* létrehozásának céljáról, az első lapszám szerkezeti és tartalmi felépítéséről, valamint az idő előrehaladtával állandósuló rovatokról adunk ízelítőt.

⁷ Ehhez a kijelentéshez szorosan kapcsolódik az a tény, hogy bár valóban nem létezett egy egységes, stabil, rendi híreket szolgáltató kiadvány, azonban a mindenkori tartományfőnöki körlevelek mellett az 1903-tól rendi kezdeményezésre elindult és ennek gondozásában levő *Szent Ferenc Hírnöke* (1903–1947), majd a *Hírnök* (1921–1944) és a *Katholikus Világ* (1923–1946) folyóiratok friss lapszámaiban következetesen olvashatunk tartományi hírekről. Létezett egy-egy olyan rovatsarok, ahol „*Hírek hazulról*”, „*Innen- onnan*”, „*Jó hírek – Rossz hírek*” cím alatt naprakész – egy adott hónapra vonatkozó – lényegre törő tudósítást olvashatunk a ferences nagycsalád hazai és külföldi életeseiményeire vonatkozólag. Állandó beszámolóként a lelkigyakorlatok és népmissziók hírei is közlésre kerültek.

1. Erdélyi Ferencesek Útja – a Rendtartomány Hivatalos Közlönye

Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy miért is célunk bővebben bemutatni egy olyan rendi lapot, amely hasonlóan a már fent felsoroltakhoz, sajnos nem volt hosszú élettartamú. Elfogultság vagy sem – döntse el az olvasó –, de ez a Közlöny tűnik az elődeihez és utódaihoz viszonyítva a legprominensebbnek. A hatéves fennállása alatt a következő állandó cikkek jelentek meg: rendtartományfőnöki körlevelek, közlemények a kolostorok mindennapjaiból, részletekben közölt provincia- és egyes háztörténetek, könyvismertetések, egyházjogi, liturgikus és erkölcsi esetek, amelyeket havonta, házilag kellett a testvéri közösség megoldjon.⁸ Ezen kívül állandó rovatként szerepelt a szerzetes előjáróról szóló cikk, amelyben valamely rendi tisztséget betöltő jogai, kötelezettségei voltak taglalva, valamint a *Gyakorlati lelkipásztor* cím alatt a pasztorációban résztvevők kaptak hasznos eligazításokat az Egyházi Törvénykönyv kánonjaira támaszkodva. A Közlöny évfolyamai a következők:

I. 1930. szeptember–december: 10 oldal.

II. 1931. január: 11 oldal, március: 11 oldal, június: 11 oldal, szeptember: 11 oldal.

III. 1932. január–március: 12 oldal, április–június: 19 oldal, július–augusztus: 19 oldal, október–december: 15 oldal.

IV. 1933. január–március: 18 oldal, április–június: 16 oldal, július–szeptember: 21 oldal.

V. 1933. október–1934. március: 23 oldal, április–június: 15 oldal, július–augusztus–szeptember: 11 oldal, október–november–december: 17 oldal.

⁸ A megoldásokat rendre közzétették a következő lapszámban.

VI. 1935. január–február–március: 18 oldal, április–május–június: 15 oldal, július–december: 23 oldal.

VII. 1936. január–április: 18 oldal, május–június: 22 oldal, július–szeptember: 14 oldal.

1.1 „Meg vagyok győződve, hogy hiányt pótol...”

Az *Erdélyi Ferencesek Útja* – A Rendtartomány Hivatalos Közlönye⁹ első lapszáma 1930. szeptember 25-én, tíz oldalon, nyomtatott formában jelent meg. Kiadótulajdonosként „az Erdélyi Ferencrendiek Tartományfőnöksége Medgyes” van megjelölve, ahol a „P. Provinciális megbízásából” – Imets Károly OFM – dr. P. Ferencz Vilmos tanulmányi felügyelő és P. Szakács Előd, valamint P. Máthé Benvenut rendtartományi titkárok kezdik el a *Közlöny* szerkesztését.¹⁰ Fennállása alatt – átlagosan – háromhavonta került kiadásra.

A tartományfőnök az első számban a következő gondolattal indítja útjára a lapot, s vezeti be az olvasót annak tartalmába: „Pax et Bonum. Erdélyi Ferencesek Útja cím alatt ezen sorokkal megindul rendtartományunk hivatalos Közlönye. Kedves Testvéreim, fogadjátok szeretettel és engedelmes lelkülettel. Meg vagyok győződve, hogy hiányt pótol életünk belső és külső megnyilvánulásaiban egyaránt.”¹¹ Továbbolvasva a sorokat az is kiderül, hogy mi a rendi vezetőség célja a Közlöny létrehozásával: „rendtartományunk megmozdulásait, irányait, a testvérek sokoldalú működését megrögzítjük benne. Problémákat tárgyalunk, amelyeket az új Codex Iuris Canonici¹² állít elénk

⁹ A további utalásokban EFÜ – RHK.

¹⁰ vö. EFÜ – RHK, I. évfolyam – 1930. szeptember – december, 1.

¹¹ Uo. 1.

¹² Az Egyházi Törvénykönyv, latinul: Codex Iuris Canonici kánonjai csak a latin egyházra vonatkoznak. Ez a kánonjogi kódex, a római katolikus

a keresztény katolikus és szerzetes élet küzdelmes, diadalmas útjain, vagy amelyeket a világnézeti harcok vetnek fel.”¹³ A jogi és morális kérdések megoldását azért szorgalmazták – a CIC – alapján, hogy bővüljön a pasztorációban részt vevő atyák tudása a hívek minél eredményesebb szolgálatának javára. Azonban az sem mellékes cél, hogy a Provincia történetének, kimagasló alakjainak életútja a feledés homályából újra a köztudatba kerüljön¹⁴, ahogy P. Imets fogalmaz, mindezt „a jövő történelem számára, mindenekelőtt a mi okulásunkra”.¹⁵ A ferences előjáró üzenete végén a rendalapító áldását kéri a lap és a rendtagok minden megmozdulására.

A kezdeti bizalomra adó ok megfogalmazása beigazolódn látszik már az első lapszám megjelenése után, hiszen a következő számban a *Hirek a Provinciából* rovat a következő sorokkal indít: „Az »Erdélyi Ferencesek Utjá«-nak első számát mindenütt szeretettel fogadták. Erdély főpásztora így ír: »A rendtartomány Hivatalos Közlönyének 1–3 számát¹⁶ köszönettel vettem és örvendek, hogy az erdélyi Szent-Ferenc-rendben az elismerésre méltóan fejlődő lelki irányzat ujjabb hathatós eszközt nyert.« Szeretetteljes meleg hangon buzdítanak munkára P. Olsovsky Manszvét és P. Bendes Valérián volt kedves vizitátoraink, P. Oslay Oszvald

egyház működését irányító jogszabálygyűjtemény. Az első vatikáni zsinat (1869–1870) előkészítésekor fogalmazódott meg egy egységes törvénykönyv kialakításának a lehetősége az addig érvényben levőközépkori gyökerekig visszanyúló nagyszámú szabálygyűjtemény helyett. Az új Egyházi Törvénykönyv rendelkezései új, rövidebb formában, a modern jogi nyelv használatával jelent meg 1917-ben. Továbbiakban: CIC.

¹³ EFÜ – RHK I., (1930/9–12), 1.

¹⁴ „Erre a munkára kötelességszerűleg, de lelkesedéssel vállalkoztak P. József és P. Fortunát történészeink.”

¹⁵ EFÜ – RHK I., (1930/9–12), 1.

¹⁶ Ti. ezek a számok összevonva jelentek meg.

provinciális és P. Schrotty Pál oeconomusglis (sic!). Provinciánk tagjai is örömmel fogadták és a bennefoglalt feladatokat készséges szívvvel vállalják.”¹⁷

1.2 Köszön(t)ő beszéd. Casus Conferentiák. Plébániák ellenőrzése. Belmissziók

Az első lapszámból nem derül ki a *Közlöny* tervezett szerkezeti felépítése – érthető okból, hiszen az évfolyamok előrehaladtával folyamatosan változik az igényekre való tekintettel. Az első szám elején az újonnan megválasztott provinciális köszönő és köszöntő sorai olvashatóak, amelyben kifejti a megválasztása kapcsán, hogy „lehajtott fejjel, gyöngeségem és gyarlóságom teljes tudatában jelenek meg előttetek drága Testvéreim új állásomban, hivatalomban, mint servus aliorum fratrum”. Én nem kerestem ezt az állást, amelyre testvéreim bizalma állított, nem vágytam utána, mert a nagy felelősségek súlya ugyanis kegyetlenül megülte a lelkemet, de nem térhettem ki előle, mert az imádandó gondviselő Isten akaratát kellett látnom benne, az én Uram akaratát, aki sokszor a legigénytelenebbet választotta ki főséges terveinek keresztülvitelére.”¹⁸ P. Imets a továbbiakban a parancsok megtartásáról, a mindenható Isten akaratában való megnyugvásról elmélkedik, buzdítja rendi társait.

Az ima fontosságánál szeretettel kéri az előjárókat, hogy „a napirendben előirt imádságokat tartsák be és tartassák be becsületesen”,¹⁹ s ennél a pontnál kihangsúlyozza „az egyház remek imádságát, a Breviariumot”.²⁰ Itt határozottan kijelenti, hogy a munkatorlódás esetében – ami gyakori eset – a napiren-

¹⁷ EFÜ – RHK II., (1931/1) Hírek a Provinciából, 21.

¹⁸ EFÜ – RHK I., (1930/9–12), 1.

¹⁹ Uo. 2.

²⁰ Uo. 2.

den kell változtatni, de a közös kórusima nem maradhat el, még kisebb létszámú házak esetében sem. Az elmélkedés kapcsán azt írja a provinciális, hogy ez a szerzetesi élet sinequanonja²¹ (sic!), mert „aki felhagy az elmélkedő imádsággal, megszűnik szeretni Jézus Krisztust, rendjét, hivatását. Elmélkedés nélkül nem lehet senki jó pap, szerzetes, eredményes gyóntató és szónok”.²² A fenti sorokat értelmezhetjük úgy is, mint P. Imets munkaprogramját, amelyből világosan kiolvasható/értelmezhető a ferences minoritása és alázata a rendi előjáróvá való választása kapcsán, majd az egyházi előírások, a rendi konstitúció, az engedelmisség gyakorlása, és a soron következő imádságok, elmélkedések lelkiismeretes elvégzésének szorgalmazása.

A második személyes hangvételű bejegyzésben a casus conferentiák²³ megtartásának a fontosságáról vehetünk tudomást,²⁴ mivel az Egyházi Törvénykönyv szigorúan előírja ezt a

²¹ Helyes használata: sine qua non – jelentése: nélkülözhetetlen feltétel.

²² EFÜ – RHK I., (1930/9–12), 3.

²³ A casus conferentia jelentése: eset konferencia, megbeszélés.

²⁴ A 1719/1936. szám alatt kiadott tartományfőnöki körlevél a következőképp erősíti meg ennek a gyakorlati rendelkezésnek az elévülhetetlen szükségességét: „Modern követelmény. A társadalmi élet kuszáltsága sokszor állítja a gyóntató atyát olyan kérdések elé, amelyeket nem tud megoldani megfelelő tudás és csiszoltság nélkül. Ezt pedig a casus órákban szerzi meg. (...) A helyi kázusokat megvitatni mind nagyon hasznos és szükséges a gyóntatóknak.” Hasonlóképp, az 1500/1939. szám alatt iktatott provinciális körlevél így rendelkezik az esetmegoldások gyakorlásáról: „Minden hónapban meghatározott időben tartsák meg a kázusok megoldását. Összevonni nem lehet, mert nemcsak a megoldás kötelesség, hanem a havonkinti vele való foglalkozás is. A fölvetett jegyzőkönyvet az atyák mind írják alá. A casusconferentia jó alkalom arra, hogy testvériesen megtárgyalják egyébként is a papi működésben tapasztalt kérdéseket s esetleges hiányokat, hogy hibás szokások és visszaélések ne csúszanak be.” Az 1265/1943-as körlevél elsősorban a folyó év nyarán megtartott vizitációs tapasztalatokról számol be. P. Boros Fortunát a tapasztalatai között hozza, hogy a „havi esetek megoldásai és házak discretoriumi gyűléseinknek megtartása még sok helyen nehézségekkel mennek.” A rendi előjáró fájdalmas hangvétellel teszi meg a következő megállapítását és kéri: „általában véve elszomorító helyzet az, ha mindenki nagyon meg van

papok szellemi és lelki „nívójának” emelése érdekében. Éppen ezért a tartományfőnök elrendeli, hogy: „mindenik házunkban legalább havonta a casus conferentiák megtartassanak. Rendes jegyzőkönyvet vezessünk, hogy szükség esetén kifelé is dokumentálhassuk.”²⁵ Ezekre vonatkozóan a ferencesi lelkiségre hivatkozik, amelyet az Alapítótól örökölt, s amelynek lényeges eleme, „hogy az egyház parancsának ferences engedelmességgel teszünk eleget.”²⁶ Az előjáró figyelme kiterjed az egyedül lakó paptestvérekre is, akiknek a közösség hiányában is javasolja a kitűzött kázusok rendes jegyzőkönyvben való feldolgozását.²⁷ Hasonlóképp rendelkezik a „theologus testvérek”-re vonatkozóan is, akik bár még nem gyakorlott lelkipásztorok, nem misszióba járó/kísérő testvérek, de a „P. Magister felügyelete mellett szintén kötelezve vannak a casusconferentiák megtartására.”²⁸ A rendelkezést egy nyomatékosítás zárja, miszerint a három hónapra előre (le)közölt kázusokat megoldó jegyzőkönyvi kivonatokat „kötelességszerű pontos ellenőrzés” fogja követni a rendházak hivatalos látogatási alkalmával.

A harmadik pontban a plébániák ellenőrzése alatt utal arra a provinciális atya, hogy a „Kegyelmes Püspök Atyánk méltán

elégedve, mert ez azt is jelenti, hogy senki sem törődik semmivel és senkivel. (...) Hogy lehessen összedolgozni, ahol nem ismerjük a helyzetet: hogy lehessen lemérsékelni az igényeket ha nem ismertetjük a való állapotot, hogy lehessen fejelemezni egy házat, ha soha elő nem vesszük a fejeelmi kérdéseket?”

²⁵ EFÜ – RHK I., (1930/9–12) Casus Conferentiák, 3.

²⁶ Uo. 3.

²⁷ Az 570/1945-ös számú rendtartományfőnöki körlevélben is olvashatunk erre vonatkozólag rendelkezést a következő tartalommal: „Október hónap folyamán minden házba megküldöm a havonként megoldandó kázusokat vizsgáló szemenőleg július 1-ig. Kérem a házfőnök atyákat, hogy ezeket osszák be úgy, hogy az erre vonatkozó előírásoknak mindenben eleget tehessünk. Ott ahol csak egy atya van, időnkint nekem írásban küldje be megoldásait.”

²⁸ EFÜ – RHK I., (1930/9–12) Casus Conferentiák, 3

és jogosan elvárhatja, hogy a Szent Ferenc fiai vezetése alatt álló plebániák mintaszervek legyenek nemcsak a hitélet mélyítésében, hanem az irodai munka lelkiismeretes, hibánélküli vezetésében is”.²⁹ Ezért is érzi kötelességének, hogy a gyümölcsöző és zökkenőmentes munka érdekében felügyeljen és a szükséges utasításokat megadja. P. Imets a folytatásban nem fejt ki az indokolt utasításokat, de ígéri, hogy a vizitációk³⁰ alkalmával a „plebánialis ügyekre” is ki fog térni.

Végül, de nem utolsósorban a belmissziók tárgyára tér rá a rendi előjáró, s már az elején joggal jegyzi meg, hogy az erdélyi Provincia történetének azok a „legragyogóbb lapjai, amelyek a missziós munkálkodásról tárgyalnak”.³¹ Vitathatatlanok az erdélyi ferences népmissziós atyák érdemei, különös tekintettel a két világháború közötti időszakban.³² Bár a rendi missziózás oka nem kényszer, illetve szükséghelyzet, hanem a rendalapítótól örökölt nemes küldetés, az erdélyi politikai helyzetváltozások során a ferences atyák a kor kihívásait felismerve – mivel az iskolai tanítás területéről kiszorultak – a lelkek mentésében állították a kapott kegyelmi adományaikat. Példaértékű az előjáró optimizmusa, amikor is arról értekezik, hogy bár az iskolákban levő ferences jelenlétet „őszinte elismerés kísérte, úgy a társadalom, mint az Egyház és a szülők részéről”,³³ viszont ennek kényszerű megszüntetése után, leszorulva erről a területről, nem más a teendő, hogy annál több felkészültséggel a népmissziók ügyét. A Rendtartomány Kormánytanácsa ezt a lényeges szempontot szem előtt tartva belföldi misszionáriusoknak nevezte ki

²⁹ Uo. 3.

³⁰ A tartományfőnök látogatása a (rendi) kolostorokba.

³¹ EFÜ – RHK I., (1930/9–12) Belmissziók, 3.

³² Erről bővebben a dolgozat második felében lehet olvasni.

³³ EFÜ – RHK I., (1930/9–12) Belmissziók, 3.

„dr. Trefán Timót, Máthé Özséb, Lukács Mánsvét és Varga Ireneus atyákat”.³⁴ Záró akkordként a generális atya rendelkezése kerül említésre, melynek értelmében „október harmadik vasárnapján a franciskánus missziók javára templomainkban gyűjtést kell rendeznünk”.³⁵

A személyes(ebb) hangvételi üzenetek, rendelkezések, mondhatni, hogy a megválasztott tartományfőnök ars poetikája lezárul és a továbbiakban – ígéretéhez híven – a havonkénti konferenciákra tér rá. A módszer egyszerű: adott egy-egy gyakorlati eset, amelyhez jogi, morális és liturgikus kérdések kapcsolódnak, megoldásuk pedig a CIC kánonjai alapján kell megtörténni, hogy ezzel is mélyüljön az elméleti tudás, ami a gyakorlati pasztorációhoz szükséges. Mindez három hónapra lebontva. E mellett egy nagyobb terjedelmű gyakorlati eset is közlésre került, azzal a különbséggel a havonkénti konferenciákhoz képest, hogy a feltett kérdések meg is vannak válaszolva, hivatkozva az Egyházi Törvénykönyv rendelkezéseire, valamint a rendi konstitúció előírásaira.

Külön rovatként indul és állandósul a *Szerzetes elöljáró* cím alatt azoknak a kérdéseknek a tárgyalása, „amelyek a rendi elöljárók kötelességeire, hatalmára stb. vonatkoznak”.³⁶ Ennek oka nem más, mint az a tapasztalat, hogy gyakran fordulnak elő olyan esetek, hogy az adott elöljáró nincs tisztában a jogkörével, s ebből nem ritkán feszültségek fakadnak. De idetartoznak például „a kiváltságok is, amelyek a rendi elöljáró hatáskörét a

³⁴ Az említett atyák az I. világháborút követően az erdélyi népmissziósok közül is kiemelkedő személyiségek: sok és gyümölcsöző missziót tartottak.

³⁵ A gyűjtés eredményét/összegét az Unio Missionaria Franciscana erdélyi prokurátorának, P. Lukács Mánsvétnak kellett megküldeni.

³⁶ EFÜ – RHK I., (1930/9–12) A szerzetes elöljáró, 7.

püspöki hatáskörtől élesen elhatárolják”³⁷ a félreértések és sűrűlódások elkerülésének érdekében. Azonban a bölcs provinciális azt is kihangsúlyozza, hogy ezt a rovatot s annak tartalmát nem akarja sem logikai, sem más összefüggő rendszerben adni, „hanem a szükség, vagy a kíváncsiak szerint, főleg pedig a praktikus élet követelményét tartva szem előtt”.³⁸ Az első lapszámban az előljárók dispenzáló³⁹ hatalma kerül kifejtésre.

Kájoni János születésének háromszázadik évfordulója alkalmából *Hasadó hajnal – Kájoni János emlékezetére* címmel egy tartalmas, életrajzi adatokkal, nagyságát és munkásságának súlyát méltató bejegyzés olvasható.

A *Közlöny* fennállása alatt a mindenkori lapszámainak utolsó lapjait a „*Hírek a Provinciából*” című rovat foglalta el. Az első lapszámban a kolozsvári Alverna létesüléséről,⁴⁰

³⁷ Uo. 7.

³⁸ Uo. 7.

³⁹ A dispenczió jelentése: jogszabályok alóli fölmentés, engedély, itt tehát az előljárók felmentéseket adó hatalmáról volt szó.

⁴⁰ Az épületegyüttes 1930. augusztus 3-án került felszentelésre, az építő kezdeményező pedig P. Trefán Leonárd kolozsvári házfőnök, aki a Szent Bonaventura nyomda igazgatója is. Az Alverna megépítésének a célja a következő sorokból érthető meg: „A kolozsvári rendház minden egyes tagja az egész évnél és minden év minden napjának minden idejét a lelkek megmentésére szenteli. A laikus testvérek a sajtó szolgálatában mint betűszedők, nyomdászok, könyvkötők, az atyák pedig mint igazi írók, szerkesztők, de mint gyónatók és hitszónokok ugyancsak kolozsvári testvéreink a zárda és templom milliójében nem téveszthetik szem elől az Istent, hiszen éppen itt mutatnak Őreát, de nekik is szükségük volt egy olyan szákruszrecessuszra (sic!) – helyes használata: recessus, jelentése: szent visszavonulás, félreeső hely –, szent, csendes magányra, ahol szorosabban összekapcsolódhatnak Istennel. Alverna már teljesíti feladatát. Hetenkint felváltva hat laikus testvér és egy miséző atya üdül a lelki szanatoriumban, a kis Manrézában. Az imákat és elmélkedéseket együtt végzik. A kis templom áhítatra keltő az ő teljes berendezésével, de a parkírozott udvar és a kert sem egyebé, mint templom. Szent Ferenc oltára, lurdibarang és szószék mind csak istenes gondolatok ébresztésére alkalmasak. A templommal összekötött lakóház tulajdonképpen egy kis zárda. Van benne 13 lakószoba, 2 fürdőszoba, konyha és kamara.

P. Trefán Timótheus ezüstmisés évfordulójáról, a határon innen és túl végzett áldásos népmissziók és lelkigyakorlatok híreiről, és a medgyesi templomba való betörés híreről kapunk részletes tájékoztatást.

1936 szeptembere után nem jelenik meg többé a kiadvány. Ennek okairól – jelenlegi tudomásunk szerint – nem ír a rendi előjáróság, a soron következő körlevelek egyikében sem találunk erre utaló nyomot. A válasz a kiadvány megszűnése után az 1265/1943. szám alatt kiadott körlevélből derül ki. A tartományfőnök kéri a missziót, lelkigyakorlatot vezető rendi testvéreit, hogy az 1936. július 1-től megtartott lélekmentő napjaik adatait gyűjtsék össze és küldjék el neki. Minderre azért van szükség, mert a „rendtagok által vezetett lelkigyakorlatok és missziókról a legutolsó kimutatás 1936-ban az Erdélyi Ferencesek Útja május júniusi számában jelent meg. Az akkori román cenzura a lap megjelenését megszüntette és ezt a nagyon praktikus rendi lapot máig is nélkülözzük”. Mindennek ellenére a rendi előjáró úgy gondolja, hogy kötelessége áttekintést nyerni az azóta végzett missziós tevékenységről. Tehát egy kimutatást kérő apropó révén egyértelművé válik a *Rendtartomány Hivatalos Közlönyének* a megszűnési oka.

A lap hatéves történetében fontos témaként vannak jelen a rendtartomány tagjainak lelkipásztori tevékenységéről szóló beszámolók, s ezen belül is a népmissziókkal kapcsolatos információk közlése. A továbbiakban ezt a témakört mutatjuk be, különösképpen is a Missionarius Franciscanus rovat tartalmát ismertetve.

Nemcsak a kolozsvári rendház tagjai, hanem más zárdák üdülésére szoruló tagjai is elhelyezést nyerhetnek itt.⁵⁷ Forrás: EFÜ – RHK I., (1930/9–12), Hírek a Provinciából, 9.

2. Belmissziók: triduum, lelkigyakorlat, népmisszió alkalmairól szóló beszámolók

A bevezetőben utaltunk arra, hogy az erdélyi Ferences Rendtartomány 2019-ben ünnepelte provinciai rangra való emelésének 190. évfordulóját. E nemes emlékezés mellett még egy másik fontos tény miatt kerül(t) bemutatásra a *Rendtartomány Hivatalos Közlönye*. Az Erdélyi Ferences Gyűjtőlevéltár létrehozása mellett az erdélyi ferences népmissziók – különös tekintettel a két világháború közötti időszakra – kutatása, a források feldolgozása és közzététele még egy olyan célkitűzés, amelynek megvalósítása egy újabb mérvadó, jelentőségteljes adalék lenne a rendtartomány gazdag múltjához kapcsolódva.

A 20. század első felét az erdélyi ferencesek második rendtartományi virágzásának is nevezhetjük.⁴¹ Jelen esetben a népmissziózásaikhoz kapcsolódó körülményeket vizsgáljuk, kiindulva az erre vonatkozó, már a bevezetőben is idézett rendtartományfőnöki meglátásból, miszerint „az elmúlt időkben szokásos területe volt Rendtartományunknak az iskola (...) erről a missziós területről leszorultunk, hogy annál több felkészültséggel szolgálhassuk a népmissziók ügyét”.⁴²

Az évek előrehaladtával ezt a meglátást erősíti meg P. Boros Fortunát az 1330/1942. számú tartományfőnöki körlevelében, amikor is a következőket írja: „a háború előtt közvetlenül a lelkipásztorkodáson kívül kötöttebb munkaterületünk az elemi iskolai oktatás volt. A megszállás éveiben a népmissziók tartása lépett előtérbe s úgy látszik, az új idők követelménye a hitoktatás, népmissziók és szórvány pasztorációk fontosságát

⁴¹ Erről a dolgozat első felében tettünk említést.

⁴² EFÜ – RHK I., (1930/9–12) Belmissziók, 3.

emeli ki. Testvéreim, a multunk arra kötelez, a közelmúlt is, hogy szembenézzünk minden eshetőséggel, de minden körülmények között, minden beosztásban munkánk sikerét csak úgy biztosíthatjuk, ha higgadtan és hidegen tudjuk mérlegelni a helyzetet, ha nem kapkodunk és szappanbuborékok színes képei nem csalogatnak. Ha az anyagiakat nem helyezzük előtérbe, hanem csak arra vagyunk tekintettel, hogy az adott körülmények között alapos és egész munkát hol és hogy végezhetünk?”

A ferences népmissziósok hangjai, alakjai nem voltak ismeretlenek az erdélyi plébániák közösségei előtt. A plébánosi felkéréseknek eleget tenni nagyon intenzív és logisztikailag jól felépített munkát igényelt. Erről árulkodik a rendtartományi *Közlöny* 1934. április–június hónapok történéseinek összefoglalásakor az a megjegyzés, hogy a belmisszió területén a ferences missziósoknak „annyi dolguk akad, hogy csak győzzék végezni”, s mint kiderül, az sem ritka eset, hogy egy-egy népmissziótartás felkérésének nem tudnak eleget tenni.⁴³

A *Missionarius franciscanus* rovat

A népmissziós adatok kutatásául szolgáló egyik felbecsülhetetlen forrás a hat évfolyamot megért *Erdélyi Ferencesek Útja*, amelyben 1934–1936 között helyet kapott egy úgynevezett *Missionarius franciscanus* című rovat. Ebben két év alatt négy olyan bejegyzés íródott, amelyek a népmissziókra fókuszáltak, és olyan lényeges témaköröket érintettek, mint a hithirdető feladata, annak erényei, vagy hogy mitől válik ferences jellegűvé egy prédikáció stb. S mindez ferences tollból ferences missziósok elősegítése céljából. A bejegyzéseket olvasva azt a következtetést

⁴³ vö. EFÚ – RHK (1934/1), 38.

vonhatjuk le, hogy a ferences lelkeséget egy-egy prédikációban különösen is az erények alkalmazása, az elhangzottak érthetősége, a szemléltető módszerek használata és a rövid terjedelem tükrözi vissza. Továbbá a bűnbánat, a szeretet, a hit és az állandó egységre való törekvés, a peremvidéken élőkre való különös odafigyelés az, ami meghatározza a barnaruhás szónokok lélekmentő pasztorációs gyakorlatát.

Mivel a *Közlöny* általában negyedévenként jelent meg, így a szerkesztők igyekeztek a rendtartomány minden aktuális hírért, eseményét – s nem csak – összegyűjteni, megosztani, különösen is figyelve a lélekmentéssel kapcsolatos beszámolók adataira. Minden lapszám végén található egy „*Hírek a Provinciából*”, ezen belül „*Missziók-lelkigyakorlatok*” alrovat, ahol buzgón jegyezték a lélekmentéssel kapcsolatos információkat. Ebben az alrovatban a megtartott népmisszió időpontja, dátuma, a napokat vezető atyák felsorolása mellett plébánosi visszajelzésekől is részesülhetünk. A rövid – általában 2–3 mondatos beidézések – visszajelzések a mindenkori missziós sikerek gyümölcseit méltatják, akár meleg hangú jelzők használatával, vagy konkrét számokra való hivatkozással – gyónók, áldozók száma, házasság, keresztelés rendezése.

A *Közlöny* fennállása alatt szerkesztett népmissziós rovatokban összesen 210 népmisszióval kapcsolatos adat – helyszín, dátum stb. – közzétételére került sor, amit 17 ferences atya neve alatt jegyeztek.

Összefoglaló

Az *Erdélyi Ferencesek Útja – a Rendtartomány Hivatalos Közlönye* című folyóirat a sajátos hatéves fennállása alatt olyan minőséget tudott nyújtani mind tartalmi, mind formai szempontból, amely példaértékűnek tekinthető a Provincia kulturális és lelki életében.

A szerkesztők arra törekedtek, hogy – kialakítva egy egységes, követhető szerkezeti felépítést – olyan tartalommal töltsék meg, amely a rendtagok lelki és szellemi épülésére szolgál, aminek gyümölcséből a plébániák közösségei részesülhettek.

A viszonylag rövid fennállási időszakot magába foglaló lapkiadás az erdélyi ferences népmissziók virágkorára esik, hiszen az eddigi kutatási eredményeink szerint a lélekmentés legaktívabb ciklusának az 1930–1940 közötti évek mondhatóak. A népmissziósok aktivitását jól szemlélteti az alábbi bejegyzés, ami P. Lukács Mansvét önzetlen lélekmentő érdemeit is méltatja: „Van-e valaki, aki Mánszvét atyát nem ismeri? A háború után bejárta a három egyházmegye területét, hogy elvigye minden-hová az Úr üzenetét és vigasztalását. Hívták és ment. Küldötték és ment. Egy- egy hitközséget felrázott tespedtségéből. Ezrek és ezrek áldották munkáját, zárták szívébe jótanácsait és fáradozását s ő tovább ment. Elismerést nem várt. Sok helyen még az útját sem fizették meg. Mansvét atya azért ment. Vitte a lelkében lobogó hitet.”⁴⁴ Nos, a buzgó elköteleződés a lelkek mentése érdekében nemcsak a népmissziósok részéről adott, hanem az erdélyi egyházmegyék plébániáinak részéről is. Ennek bizonyságául nemcsak a több száz megtartott missziós alkalom szolgál, hanem az ilyen és ehhez hasonló beszámolók, mint az

⁴⁴ P. Lukács Mansvét In: *Katholikus Világ* XXXIV. (1937/6), 185.

alábbi is: „Kérjünk missziót! – Mi a misszió? – Küldetés! (...) Hála Istennek, özönével jönnek a missziós hírek, szóban és írásban, s valamennyi arról számol be, hogy a jó Pásztor kegyelme csodákat mivel: lelki halottak föltámadnak, betegek gyógyulnak, haragosok kibékülnek, vadházasok megesküdnének, évtizedes bűnösök megtérnek, a kocsmák kiürülnek s a jóakarató családokba beköltözik a Krisztus békéje.”⁴⁵

Az *Erdélyi Ferencesek Útja – A Rendtartomány Hivatalos Közlönye* hiánypótló a maga idejében, színvonala, tartalma, szerτεágazó tematikája méltán teljesítette azt a célt, hogy a Provincia tagjai számára tájékoztatóul szolgáljon. Az erdélyi ferences népmissziók 20. századi kutatásának alapjául pedig különösen is értékes forrásként szolgál a Közlöny „*Hírek a Provinciából*” című rovata, amelynek bejegyzései között rendre olvashatjuk a legfrissebb „*Missziók és lelkigyakorlatok*” tartalmú beszámolókat, amelyek következetesen tanúskodnak ezen időszak gyümölcsöző eredményeiről.

⁴⁵ Egyházi krónika In: *Katholikus Világ* XXI. (1924/4), 126.

GENG NOÉMI

„A »fiatalság« nem létezik, a fiatal létezik a maga konkrét élethelyzetével”(CV 71)

Zusammenfassung: Die Kirche, die Zeichen der Zeit sucht, muss die Ansichten der Jugendlichen und sogar ihre Kritik sammeln, um sich nicht zu sehr auf sich selbst zu konzentrieren, sondern vor allem über Jesus Christus nachzudenken (CV 39). In dieser Studie versuchen wir, durch fünf halbstrukturierte Interviews mit jungen Erwachsenen, die versuchen, die Frage zu beantworten, warum diese Altersgruppe in den heutigen kirchlichen Gemeinschaften weniger wahrscheinlich ist, individuelle Stimmen abzugeben.

Schlüsselwörter: junge Erwachsene, Lebenssituationen, halbstrukturiertes Interview, Seelsorge

Az idők jeleire figyelni akaró egyháznak össze kell gyűjtenie a fiatalok meglátásait, sőt, bírálatokat is annak érdekében, hogy ne túlságosan önmagára összpontosítson, hanem mindenekelőtt Jézus Krisztusra reflektáljon (CV 39). Jelen tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy egyéni hangokat szövegezzünk meg fiatal felnőttekkel készített, öt félstrukturált interjú keretében, amelyek segítségével arra a kérdésre keressük a választ, hogy miért lehet ezt a korosztályt kevésbé megtalálni a mai egyházi közösségekben.

A félig strukturált interjúk a réteg személyes példák keretében segíthetnek megvilágítani a fejlődési szakasz problémáinak konkrét megnyilvánulásait és igyekeznek fényt deríteni arra, hogy mennyire érzik válaszkésznek egyházukat az őket érintő kérdéskörökben. Példákon keresztül vizsgálható, hogy milyen esetekben sikerül áthidalni a vallás személyessé válásának krízi-

sét, vagy éppen milyen akadályokba ütközik az új lehetőségek és válaszok megtalálása. Ezzel pedig irányvonalat kaphatunk annak feltérképezésére, hogy milyen okoknak tulajdonítható a korcsoport elvesztése az egyház megtartó kötelékéből. Illetve az egyének pozitív vallásgyakorlati tapasztalatai abban segíthetnek, hogy a már meglévő, jól működő gyakorlatok kamatoztatásának fontosságára felhívja a figyelmet. Mindezekkel együtt nyílik szélesebb látképünk arra vonatkozóan, hogy milyen lehetőségei vannak a mai egyháznak, hogy megtalálhassa és újra elérhesse ezeket a fiatalokat. Egyéni eszköztárának feltérképezése és kibővítése ezzel lehet a legcélrányosabb.

Az interjúk elkészítéséhez pszichológiai mérőeszközöket hívunk segítségül, hogy feltérképezhessük az egyének aktuális hitfejlődési szakaszát, kötődési mintázataikat, istenképük személyes jellegzetességeit, vallásos megküzdési stílusait és azt, hogy milyen kétkedési szakaszokon mentek keresztül az akcidentális, eseti kríziseik és normatív fejlődési szakaszaik során. Mindezekre azért van szükségünk, hogy világosan láthassuk a fiatal felnőtt konkrét életútját és az abból származó valláspszichológiai következményeket, így pedig az egyén-specifikus helyzetképet. E nélkül hiányozna az a vezérfonalunk, amelynek segítségével helyesen értelmezhetjük elfordulásait az egyháztól, vagy kinyilvánított vágyait felé.

Felhasznált eszközök és az interjúk bemutatásának szerkezete

Az interjúalanyok 20 és 35 év közötti, a fiatal felnőttkor életszakaszában járó személyek. Minden esettanulmány első szerkezeti elemeként az egyén rövid bemutatására törekszünk,

mint például az élethelyzetére és a foglalkozására vonatkozó információkra. A beszélgetések első részeként a Fowler-interjú alapirányvonalának segítségével térképeztük fel a személy életének fontosabb eseményeit, amelyek segíthetnek eldönteni, hogy a hitfejlődési szakasz melyikében járhat. Fowler a hitet egyetemes emberi jelenségnek tekinti, amely a személyiség központi eleme. A hitfejlődést hét szakaszba különítve mutatja be, melyeket az életútinterjú módszerével vizsgált. A szakaszok összefüggésbe hozhatóak a normatív fejlődési stációkkal, így az első ilyen megkülönböztetett szakasz a csecsemőkorra jellemző. Ez a szint a differenciálatlan hit megnevezést viseli, mivel a bízni tudás képessége, az ősbizalom a szükségletekre válaszoló anya hatására formálódik. A kisgyermekkorra jellemző az intuitív, projektív hit fázisa, amikor még a gondolkodás képi, s a fogalmi gondolatalkotás még kialakulatlan. A kisiskolás korú gyerekekre a mitikus-literális hit a jellemző, amikor már képesek történetekben, ok-okozati összefüggésekben gondolkodni, elválasztani a képzeletet a valóságtól, valamint ekkor alapozódik az empátia és a nézőpontátvétel. A szintetikus konvencionális hitfejlődési szint leghamarabb a serdülőkorban jelenhet meg, de esetlegesen kitarthat a fiatal felnőttkor szakaszáig is. Ez együtt jár az absztrakció és a formális gondolkodás képességének alakulásával. A közösség és a referenciacsoport a legfontosabb az egyén számára, ezek szintézise szerint állítja fel értékrendjét, hitvilágát is. Azt a hitfejlődési szakaszt, amelyben a vallásos tradíció kritikai felülvizsgálat alá kerül, individuális-reflektívnek nevezzük és tipikusan a fiatal felnőttkorra jellemző. Ennek során már személyessé tett, átgondolt és egyéni viszonyulásmóddal jelen lévő hittartalmakról beszélhetünk. A hatodik szakasz már kevésbé szorosan köthető életszakaszokhoz, inkább a felhalmo-

zott életpasztorok függvénye annak a fázisnak az elérése, hogy tisztelettel és értékelően tudjunk viszonyulni nem csak saját, de mások egészen különböző meggyőződéséhez is. Helye van az egymás mellett elfogadott igazságoknak és értékrendeknek, az egyénétől teljesen különbözőeknek is. Egy utolsó hitfejlődési szakaszt is elkülönített a fowleri kutatás, bár az életútinterjúk készítése során nem találkoztak ilyennel, de a szentek életének leírásaiból kiindulva feltételezik, hogy létezik. Az egyén a teljes energiáját oda tudja adni egy fontos értékért vagy emberért. A legfontosabb motivációs faktor ebben a szakaszban az egységelményre való törekvés.¹

Az interjúk során alkalmazott második mérőeszköz a vallásos ítéletalkotási folyamatok jellegzetességeire segít rávilágítani. A vallásos tevékenységek – gondolkodás, beszéd, érzelem, cselekvés – mögött meghúzódik az ember a Legvégsőhöz, Istenhez való viszonyának szubjektív mintája, amit vallásos ítéletnek nevezünk. Az egyén a vallásos ítélettel értelmezi az élet fontos kérdéseit, mint például a szenvedést, a halált, a boldogságot. Ennek értelmében a vallásosság a személy egész lényét érintő konfliktus megélésekor és az ezzel szembeni állásfoglaláskor nyilvánul meg, ilyen lehet például egy váratlan tragédiához való viszonyulásmód. A vallásos gondolkodásnak ezt a struktúráját, a személy és a Végső Valóság viszonyát kifejező ítéletek fejlődési lépcsőit tárja fel elméletében Fritz Oser.²

Az ítéletalkotás módja és foka a gyakorlatban azáltal nyilvánul meg, hogy a személy milyen módon teremti meg az egyensúlyt a hét dimenzió ellentétpárjai között. Ezek azok a di-

¹ HORVÁTH-SZABÓ Katalin – KÉZDY Anikó – S. PETIK Krisztina: *Család és fejlődés*, Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola 2007, 19–20.

² SCHWEITZER, Friedrich: *Vallás és életút. Vallási fejlődés és keresztény nevelés gyermek- és ifjúkorban*, Budapest 1999, 108–123.

menziók, amelyek mindig fellépnek az élet jelentős kérdéseiről való állásfoglaláskor:

1. A szabadság és függőség közötti feszültség tartozik az első dimenzióhoz. Az egyén szabadnak érzi-e magát vagy kiszolgáltatottnak a Végső Valósághoz viszonyítva.

2. A második dimenzió arra kérdez rá, hogy az életet értelmesnek tartja-e az ember, tehát hogy remény vagy értelem-abszurdum uralkodik ítéletalkotási folyamataiban.

3. A bizalom vagy a félelem az uralkodóbb a különböző dilemmahelyzetekben?

4. A profán és a szent között mennyire lát elhatároló szakadékot?

5. Az ötödik területen a transzcendens-immanens viszonyon van a hangsúly, tehát azon, hogy a személy a végső értéket távolinak tartja-e a mindennapoktól.

6. A dolgok rendjében van-e maradandó, abszolút érték? Az örökkévalóság vagy a mulandóság ellentétpárjai közül melyik nyer nagyobb hangsúlyt az egyénnél?

7. Az utolsó dimenzió a mágikus erők és rendezett kozmosz ellentétei között feszül. Az adott személy úgy gondolja-e, hogy titokzatos erők veszik körül a világot, vagy a dolgok alapján véve áttekinthetőek?³

A vallásos ítélet fejlődési fokait az elmélet a dilemma-módszerrel vizsgálja, vagyis történetek segítségével jelentős kérdésekben állítja dilemmahelyzet elé az egyéneket az empirikus kutatások során. Ezek közül egy klasszikus példát alkalmazunk jelen interjúk kapcsán is, a Pál-dilemmát. A válaszok alapján öt jellegzetes mintája, fokozata rajzolódik ki a Végső Valósághoz való viszonynak:

³ SCHWEITZER: *Vallás és életút*, 111.

1. Az ember ezen a szinten, teljesen és mindenestől függ egy külső erőtől. A Végső Valóság közvetlenül beavatkozik az ember életébe, jutalmazó és büntető eljárásokkal, így a kiszolgáltatottság érzése jelentős ezen a fokozaton.

2. A személy a második szinten még mindig külső és mindehatható erőnek ítéli a Végső Valóságot, de már úgy gondolja, hogy hatást is gyakorolhat rá, például hogy az elkövetett rosszért járó büntetés mértékének csökkentése tettekkel befolyásolható.

3. Az ember függetleníti magát a Végső Valóságtól a harmadik szinten, és elismeri saját felelősségét, autonómiáját. Emiatt vitathatja is ennek a Valóságnak a létét, illetve úgy vélheti, hogy az nem avatkozhat bele a világ rendjébe. A deizmusnak ebben a felfogásában az egyén és a Végső Valóság el is távolodik egymástól, mindkettő függetlenül létezik saját területén.

4. A negyedik lépcsőfokon az ember szintén megőrzi belső szabadságát, de már ennek teljességében képes visszakapcsolni életét a Végső Valósághoz. Azt, hogy az egyén szabadon cselekedhet, ez a Valóság teszi lehetővé, Isten az emberi szabadság alapja. Ebben az ítéletalkotási mezőben ők szabadon kommunikálhatnak egymással, konkrét cselekedetekben feltételezik egymást. Ezen a szinten az egyén visszatál Istenhez és szabadságát neki köszöni.

5. Az ötödik egy feltételezett fokozat, úgy, mint Fowler hetedik hitfejlődési szakaszánál. Az empirikus kutatások során nem nyert bizonyítást, de például a misztikusok életrajzaiból feltételezhetjük. Tehát ezt nevezhetjük a misztika szintjének is, amelyben az embernek közvetlen kapcsolata és kommunikációs csatornája van Istennel. Viszonyukat kettejük kölcsönös és teljes elismerése jellemzi.⁴

⁴ BENKŐ Antal S. J.: *A személyiség erkölcsi és vallási fejlődése*, Budapest 1977,

Harmadik mozzanatként egy istenrajz készíttetése segít a meginterjúvolt személyek istenreprezentációjának megismerésében. Ez a módszer egyfajta kiegészítésül szolgál a hitfejlődési szakasz és a vallásos ítéletalkotási fokozat pontosabb behatárolásához. A készített rajz segítségével és az interjúalany által hozzáfűzött magyarázattal együtt következtetéseket vonhatunk le az egyénben idáig felépült istenfogalomról, illetve istenképről. A személyben létrejött istenfogalom objektív jellegű, amely az Istennel kapcsolatos tudását reprezentálja. Ezzel szemben az istenkép szubjektív vonatkozású, arra mutat rá, amit az ember személyesen él meg Istennel való kapcsolatában. Ez az istenkép születésünk pillanatától folyamatosan épül, különös tekintettel a csecsemőkorra, amikor a szülőkkel való kapcsolat milyensége meghatározó jelleggel bír szülőképünkre, énképünkre és ezzel együtt istenképünkre is. Ehhez a képhez csatlakozik később a szocializációs folyamatban elsajátított istenfogalom, és a kettő együttese alakítja ki a személy istenreprezentációját. Az egyes életszakaszokban jellemző pszichológiai és spirituális jelenségekkel együtt az istenreprezentáció is dinamikusan továbbalakul. Különösen nagy hangsúlyt kap ez serdülő- és fiatal felnőttkorban, amikor az istenreprezentáció személyessé alakulása zajlik, így ezekben a normatív fejlődési szakaszokban végbemenő krízisekkel együtt szinte mindig számolhatunk vallási aspektussal is.⁵

A vallási viszonyulásunk változásai ugyanolyan krízislélektani jellemzőket viselnek magukon, mint más krízishelyzetek, így tehát magukban hordozzák a fejlődés lehetőségét, de ezzel együtt súlyos stresszforrást is jelentenek. Ezeket az aktuális

150–152.

⁵ ROBU Magda: *Egy istenarc van eltemetve bennem... – Istenképek pszichológiai értelmezése*, in: Embertárs 4 (2007), 307–319.

bizonytalanságokat, azaz vallási kételyeket segít feltérképezni az interjúk során felhasználásra került negyedik mérőeszköz. A vallásos kételyek megválaszolatlan hittel kapcsolatos bizonytalanságok. Ezek a hit fejlődése szempontjából elengedhetetlenek, de kettős kimenetelük lehetséges: vagy eltávolítanak a vallásosságtól, vagy végighaladva az instabilitás időszakán egy újfajta elköteleződést biztosítanak. A vallási kételyekkel járó negatív feszültséggel azonban mindenképp számolnunk kell. A lelki egészség szempontjából fontos, hogy mennyire szilárd az, amiben az egyén hisz, az instabil hit pedig egyenesen depresszióra hajlamosító tényező. A kételyek, vagy akár a hittel kapcsolatos bizonytalanságok, ellentmondó tapasztalatok a serdülő- és fiatal felnőttkori vallásos fejlődés során egyre inkább a valláshoz való viszony állandósult részévé válnak. Erre a normatív szakaszra a vallás, mintegy értelmezési keretté formálódik át az egyén életében.⁶ Így ennek a korcsoportnak a megközelítésénél érdemes feltérképezni, hogy mennyire nyertek maguknak teret a kételyek az egyén életében, illetve mennyire sikerült azokkal megküzdeni.

Amennyiben az adott interjúban a kapott eredményekből úgy látszik, hogy a személy életében már játszottak nagyobb szerepet a vallási kételyek, akkor a kritika utáni vallásosság mérőeszköze is alkalmazásra kerül. Ez a kérdőív a valláshoz való viszonyt két dimenzió mentén igyekszik behatárolni: a transzcendens valóság elfogadása vagy elutasítása és a vallásos tartalmak szó szerinti értelmezése vagy szimbolikus megközelítési módjának dimenziói mentén. Tehát két tengely mentén körvonalazza a vallásos attitűdöt. A transzcendencia hétköznapiakba való bevonásának mértékéből és a szimbolikus vallási tartalmak

⁶KÉZDY Anikó – MARTOS Tamás: *Vallási kételyek*, in: Horváth-Szabó Katalin (szerk.), *Vallás és személyiség*, Piliscsaba 2008, 158–172.

önmagukon túlmutató értelmezési képességének mértékéből következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy az egyén vallási magatartása hogyan alakult a külső kritika hatására.⁷

Ötödik lépésként a megkérdezett interjúalany kötődési módjainak feltérképezésére törekszünk. Elsősorban a csecsemőkorban jelen lévő anya-gyermek kapcsolatban határozódik meg az egyén kötődési módja. Ennek függvényében, ha az anya betölti a biztos alap funkcióját, a csecsemőt a biztos kötődési módozat felé segíti. Amennyiben a gyermek azt tapasztalja, hogy szükségletei nagy részére nem válaszolnak, bizonytalan kötődési módozatról beszélünk. Ambivalens kötődési stílusról pedig akkor beszélünk, ha a szükségletek kielégülésének tapasztalatát és válasz nélkül maradt igények tapasztalatát egyaránt megéli a csecsemő az első normatív fejlődési szakasz során. Ezek a kötődési stílusok egyaránt megfigyelhetők a felnőttkori kapcsolatokban is. Továbbá a szülőkkel való kapcsolat és a párkapcsolat mellett ugyanezek a mechanizmusok mutatkoznak meg a harmadik ilyen kiváltságos kapcsolatunkban is, az Istennel való kapcsolatunkban.⁸ Vagyis istenkapcsolatunk is kötődési kapcsolatként definiálható, ennek a kapcsolatnak a feltérképezése történik az ötödik mérőeszköz segítségével.

Utolsó mozzanatként pedig az egyén vallásos megküzdési stílusainak a megismerésére törekszünk. A vallásos megküzdési stílus behatárolása két dimenzió mentén történik: az első annak megállapítása, hogy az események feletti kontroll forrásaként az

⁷ ROBU Magda: *A gyanú hermeneutikájának helye a vallápszichológiában. A transzcendenshez való viszony és a vallásos kijelentések értelmezési módjának jelentősége a pszichológiai kutatások szempontjából*, in: Nóda Mózes – Zámfir Korinna – Diósi Dávid – Bodó Márta (szerk.), *Ideje az emlékezésnek. Liber amicorum: A 60 éves Marton József köszöntése*, Budapest–Kolozsvár 2010, 374–386.

⁸ ROBU Magda: *Kötődés*, in: *Keresztény szó* 2005, XVI. évf., 11. szám, 25–29.

egyén saját énjét vagy Istent határozza-e meg, a második pedig, hogy miként értékeli személyes kompetenciáit, erőforrásait a megküzdés folyamatában. Ennek alapján a következő öt vallásos megküzdési stílust állapíthatjuk meg:

1. Önirányító megküzdés esetében a kontroll az én kezében van, a hangsúly a személyes autonómiára és felelősségre tevődik.

2. Belenyugvó megküzdés esetén az egyén tehetetlennek érzi magát a világ eseményeivel szemben, minden történést a kifürkészhetetlen isteni akarattal magyaráz.

3. Együttműködő megküzdésről beszélünk, ha a kontroll forrása az ember és Isten közötti kiegyensúlyozott kapcsolatban határozható meg.

4. Alkudozó megküzdési stílushoz tartozóak azok a magatartások, amikor az egyén úgy gondolja, hogy Istent befolyásolhatja különböző áldozatvállalási gesztusokkal, hogy a dolgok jól alakulhassanak. Idetartozik a mágikus, csodaváró beállítódás.

5. Átadó vagy elfogadó megküzdési stílusról beszélünk, ha egy önirányító, magabiztos ember felismeri egy adott helyzetben, hogy az ő cselekvőképessége is véges, és teret ad Istennek. Nem veszíti el az események feletti kontrollt, Istenbe helyezve bizalmát őrzi meg azt.⁹

Megküzdésnek nevezhető tehát minden olyan viselkedési megnyilvánulás vagy kognitív folyamat, amely a stressz csökkentésére és a válsághelyzet kreatív megoldására irányul. Az tehát, hogy elkerüljük a fejlődési szakaszokkal járó pszichoszociális kihívásra adott negatív választ, összességében három tényező függvénye. Az első arra vonatkozik, hogy az egyénnek mennyiben sikerült megoldania korábbi kríziseit, a megoldatlan, nem

⁹ HORVÁTH-SZABÓ Katalin: *Vallásosság és megküzdés*, in: Horváth-Szabó Katalin (szerk.), *Vallás és emberi magatartás*, Piliscsaba 2008, 31–61.

megfelelően lezárt szakaszok problémái ugyanis újraaktiválódnak minden újabb szakaszban. Ezek egyrészt súlyosbíthatják a helyzetet, másrészt viszont újra lehetőséget adnak az addig diszfunkcionális állapot megoldására. A második tényező az elérhető külső segítségék összességére vonatkozik, illetve arra, hogy a személy milyen mértékben tudja azokat hasznosítani. A harmadik aspektusa a problémamegoldó lehetőségeknek az egyéni megküzdési stratégiák és védekezési mechanizmusok minősége.¹⁰

Első interjú

Interjúalanyom egy 26 éves férfi. Egyetemi tanulmányai során római katolikus teológiai képzés mellett egy másik szakmát is elsajátított, melyre igen büszke, hivatásaként tekint rá.

A Fowler-interjú során ki is emelte az egyetemi évek időszakát mint életében meghatározónak mondható fő fejezetet, különös tekintettel az első és második egyetemi évre. Elmondása szerint ebben az időszakban átlépte komfortzónájának határait, s tett azért, hogy jobban becsülje, jobban érezze magát. Személyi fejlődésében fontosnak tartja szüleivel való kapcsolatát, úgy gondolja, anyjától a munka szeretetét és a kitartást, apjától pedig a kíváncsiságot és érdeklődést vallhatja magáénak. Ugyanilyen személyiségformálók voltak számára nagyszülei, egyben pedig az ő elvesztésük olyan életesemény volt, amely jó időre meghatározta Istennel való kapcsolatát is. Életének ebben a fejezetében büntető istenképet tudhatott magáénak, mely a gimnáziumi és egyetemi évek teológiai tanulmányai során épült le teljesen. Ma istenkapcsolatát inkább a keresés szóval jellemezné, köny-

¹⁰ KÉZDY: *Krízis és vallásosság*, 62–78.

nyedebben áll hozzá vallási kérdésekhez, mint gyerekkorában, amikor az ifjúsági énekek is zavarták a misén, manapság azonban ezt egész másképp gondolja: „... több minden, így a nevetés, vidámság is hozzátartozik Istenhez és a liturgiákhoz”. További fontos pozitív kapcsolatként említette még meg párkapcsolatát, mely nagy prioritást élvez életében, valamint szintén ilyen fontos helyet foglalnak el mindennapjaiban a szakmai kapcsolatok. Tagja egy civilszervezetnek, mely a szakmabeliek miatt fontos számára és azért, mivel segítik fejlődését, ezáltal pedig egy értékes közösség része lehet. Ugyanis „fontos, hogy az ember egy közösség tagja legyen, és a közért tegyen valami jót”, a köztudat nevelésének értéke egyik legfőbb érték számára jelen pillanatban. Épp ez az elkötelezettség az egyik, amely megadja az élet értelmét elmondása szerint, a közösség és a család építésével, valamint az, hogy saját eredményei által hozzájárul a társadalmi összjóhoz. Véleménye szerint az egyéni értékek is értelmessé teszik életünket, melyeknek átlagon felüli szintre emelésére kell törekednünk. Értékként nevezte meg továbbá múltához való viszonyát, az előljárók hagyatékának és hagyományoknak a tiszteletét. Az egyetlen dolog, amit szívesen megváltoztatna önmagában, az, hogy érzelmi intelligenciahányadosát a maximálisra cserélné a jelenlegivel szemben. Valamint elmondta, hogy véleménye szerint az érett hit legfőbb jellemzője, hogy kritikus, soha nem statikus, ebből következik, hogy nincs abszolút igazság a hitben. Viszont vannak általános értékek, amelyekben mindenkinek egyet kellene értenie, ilyen például az élet védelme, így a halálbüntetés sem lehet elfogadható semmilyen körülmények között. Erkölcsi alapvetéseihez tartozik még a tettek helyes és helytelen voltával kapcsolatban az a gondolat, hogy a legrosszabb cselekedetben is fel lehet fedezni valami jót, valami védhető,

nem objektív, hanem szubjektív megközelítésben. Ezen felül pedig egy tettet mérlegelhetünk az egyén vagy a társadalom erkölcsi rendje szerint. Idekapcsolódóan a bűnről alkotott fogalmát is igen érdekes szemügyre venni, mely megfogalmazza, hogy amikor valaki szándékosan testi/lelki fájdalmat okoz másnak vagy fájdalmat kíván, s annak hangot is ad, az bűnnek tekinthető. Hozzáfűzte, teológiai értelemben a fájdalom, a rossz kívánalma is bűn. Fontos eleme még elképzelésének, hogy akkor tekinthető bűnnek egy cselekedet, ha előre látható, szándékos módon történik a másik ellen elkövetett sérelem, az pedig mindegy, hogy aktív módon vagy passzívan követjük el, például mulasztással. Elmondta, szerinte az Isten ellen elkövetett bűnök csak a vallásos embert érinthetik, akik elköteleződtek bizonyos értékek, értékrend mellett. Ezzel együtt beszélhetünk csak Isten ellen elkövetett bűnökről, hisz Isten is egy személy transzcendens voltában. Érdekes még az, hogy miként értelmezi a rossz jelenlétét a világban: azért alakult vagy adott ez így, hogy tudjuk értékelni a jó dolgokat, ez a hatása és magyarázata is egyben. Továbbá itt is hozzátette, hogy tisztában van ezen válassza sablonosságával, de többször végiggondolva is így látja ezt. Fontosnak tartjuk ezeket a hozzáfűzéseit is kiemelni, mivel ezek is afelé mutatnak, hogy válaszai sajátjai, átgondoltak, nem pedig automatikusan jönnek. Megfogalmazta továbbá, hogy vallásos embernek tartja magát: „tagja vagyok egy egyházi képződménynek, aminek keretein belül keresem az Istent, tehát mindenképpen a katolikus értékekből indulok ki”. Halállal kapcsolatos elképzelését is a „katolikus remény” jellemzi. Úgy látja az ember életéhez fűződően továbbá, hogy: „döntésekből áll az ember sorsa, amit a véletlen megkavar, ezt pedig nem tudjuk befolyásolni”. A vallással kapcsolatosan elhangzott még, hogy rituálék közül

a csíksomlyói búcsút tartja kiemelkedőnek vallási jellege miatt is, de különösképpen a magyar közösséget formáló ereje okán. Imaéletét elevennek mondja, az elmélkedést gyakorolva inkább. Meglátása szerint továbbá a vallási konfliktusokra vonatkozóan egymás meghallgatása fontos, s annak felismerése, hogy lehet-e valóban kompromisszumot kötni, vagy pedig a békés együttélés a célravezetőbb.

Mindezek alapján interjúalanyunkat az individuális-reflektív hittel lehetne jellemezni leginkább, mivel válaszai egyedi, átrágott és átgondolt feleletek, egyéni meglátások, melyek arról tanúskodnak, hogy képes kritikai távolságot felvenni az őt körülvevő rendszerektől, társas viszonyoktól. Szabadon elköteleződött saját vallásán belül fontosnak tartott értékek mellett és egyéb választott közösségi értékek iránt. Életfilozófiájának horizontja igen széles, meglátásait képes tisztán megfogalmazni.

Ha megfigyeljük a Pál-dilemmára adott válaszait, szintén az egyediség jellemvonásait vélhetjük felfedezni. Álláspontja szerint Pálnak akkor kell betartania Istennek tett ígéretét, ha vallásosnak mondja magát, és ezzel együtt elköteleződött bizonyos értékrend mellett. Pálnak kell eldöntenie, hogy mi kötelezi őt, nem mondhatjuk, hogy Isten azt akarja, hogy a harmadik világba menjen, maximum azt mondhatjuk, hogy azt akarta Isten, hogy Pál éljen. Személyes szinten biztosan fogja gyötörni Pált az, hogy megszegte egy ígéretét, de Isten bizonyosan nem bünteti Pált egyik döntése miatt sem, ő magát büntetné csupán. Valamint fontosabbnak látta az Istennek tett ígéretet a barátnőnek tettnél, mivel az utóbbi kapcsolat kevésbé stabil, mint az Istennel való kapcsolat, „túl sok a változó a barátnő esetében”.

Az elmondottak alapján az oseri harmadik kategória¹¹ jellegzetességei fedezhetők fel a külvilághoz és a végső valósághoz való viszony alapján, bár atipikusan, mivel a deizmus jellemzőjétől mentesen. Ugyanis az ember függetlenítheti erkölcsi ítéleteit a Végső Valóságtól, elismerheti saját felelősségét, autonómiáját, de szabad akarati döntéseként be is vonhatja a Végső Valóságot erkölcsi ítéleteinek viszonyítási pontjaként.

Istenrajzában esettanulmányom alanya egy fejet rajzolt a benne látható aggyal, aminek a közepében egy piros pont jelképezi Istent. Magyaratzként hozzáfűzte, hogy Isten az ember tudatában van, az egyénben, „ezért van ennyi istenkép”. Ezzel istenképét láthatjuk megjelenítve, melyben azt örököltette meg, amit megél istenkapcsolatában, tapasztalatait, egyedi szimbolikát használva. Istenrajza tehát összecseng az ez idáig róla elmondottakkal.

A Pál-dilemma alkalmával az emberi kapcsolatok bizonytalanságára való utalása okán s azon kijelentései végett, hogy „sohasem mehet az ember biztosra” szerelmi életében, indokoltnak ítéltém elsőként a kötődés vizsgálatára használt mérőeszközt alkalmazni. Ezen pedig az átlaghoz viszonyítva közepes szorongást (27) és magas elkerülést (59) mutatott. Ha ezt az eredményt kategóriába is akarjuk helyezni, akkor az elkerülő elutasító kötődéstípust nevezhetjük meg. Ez az eredmény pedig összhangba hozható az eddigiekkel, hisz a Fowler-interjú során is kifejtette, hogy nem érzi úgy, hogy szívesen kerül, illetve tud érzelemmel teli kapcsolatba kerülni, de kapcsolati hálójá e mellett is kielégítő és biztonságot nyújtó.

Második mérőeszközként a vallási kétely kérdőív mutatkozott még indokoltnak. Ezen gyenge közepes értéket mutatott a

¹¹ BENKŐ ANTAL S. J.: *A személyiség erkölcsi és vallási fejlődése*, 151.

skála (21 az 50-ből). Ez összefüggésbe hozható azzal, hogy elmondása szerint is a keresés fázisát éli meg istenkapcsolatában, az elmúlt években rengeteg minden változott elképzeléseiben. Ezt a kapott értéket is az individuális-reflektív felé való átmenetbe mutatónak vélem.

Vallási kérdésekhez való egyedi viszonyulása okán és istenrajzának személyes istenkapcsolatot tükröző voltából kifolyólag úgy gondoltam, a kritika utáni vallásosság mérőeszköze is érdekes eredményeket mutathat. Ennek alapján (transzcendens 8, szimbolikus 14) a második naivitást gondolom inkább sajátjának, interjúalanyom hite ezek alapján integrálódott hétköznapijaiba, átrágott életfilozófiai kérdései után a második naivítás felé tart. Ez az eredmény is összeegyeztethető az eddigiekkel, még a természetes kételyek mellett is, melyek igencsak jellemzőek a kereső attitűdre.

Összességében úgy értékelhetjük, hogy az esettanulmány során kapott eredmények teljes mértékben összecsengenek, kerek egészzé állnak össze egy, a racionalitás által vezérelt alanyt jellemezve. Bizonyára nagyban befolyásolták teológiai tanulmányai is abban, hogy ifjúsága korai szakaszában elgondolkodjon Istennel és az étellel kapcsolatos kérdéseken, de az bizonyos, hogy nagymértékben sikerül ezekkel kapcsolatban többnyire egyedi, érdekfeszítő álláspontokra jutni. Sajátos és objektíven letisztult meglátásai vannak fontos kérdésekben, személyes és különleges gondolatai Istennel kapcsolatban, valamint szeretetteljes és humánus életfilozófiája.

Második interjú

Második interjúalanyom 27 éves, római katolikus vallású férfi, aki menedzsmentet tanult egyetemi évei alatt alap- és mesteri képzésen. Második éve dolgozik nemzetközi telekommunikációs cégnél Kolozsváron, ahol tanulmányait is végezte.

Életének egyik fő fejezeteként határozta meg az egyetemi évek kezdetét, amely többnyire negatív töltetű változásokat idéz fel benne. Illetve hasonlóan negatív előjelű életfejezetekként értékelte azt, amikor elsőéves gimnazistaként elköltöztek édesanyjával és testvérével a családi házból. Felsőfokú tanulmányai során ismét egy költözés tett rá rossz hatást, amikor édesanyja szülővárosától és közös otthonukból egy távoli városba költözött. Kifejtette, hogy ez az esemény az életében merőben megváltoztatta a családról és az összetartozásról alkotott képét. Jelentős életeseményekként kiemelte még a sikerélményként meghatározott pillanatokat, amelyek mindig motiválják a cselekedeteit. Ilyen például az egyetemi évek sikeres lezárása vagy a munkába állás sikere.

Személylé formálódásának folyamatában nagy hatást tulajdonít nagyszüleinek, akiktől vallásos neveltetést kapott, és egyik egyetemi tanárának. Ezek mellett az erős kapcsolatok mellett nagy hatású kapcsolati változás volt az életében édesapja halála, akit kisgyerekkorában veszített el. Elmondta, hogy annak ellenére, hogy nem emlékszik személyes viszonyuk sok vonására, ez az esemény mindig is kihatott élethelyzeteire és gondolkodásmódjára. Illetve jelenleg fontos még kapcsolati viszonyai tekintetében a párkapcsolata.

Élete egyes fejezetei során az Istenről alkotott képe is változott, ezekből kiemelte, hogy a középiskola végéig, az egyetemi

évek kezdeti szakaszaig egy büntető istenképre emlékszik. Hozzáfűzte, hogy szorongást keltett benne ez az elképzelés. Az egyetemi évek hatásának, a kialakult baráti kapcsolatok segítségének és mély beszélgetések benyomásának tudja be, hogy ennek a képnek a helyébe másik lépett, ami meghatározása szerint megnyugtatóbb és egészségesebb.

A megtapasztalt krízisek és szenvedések kapcsán kifejtette, hogy meglátása szerint mindenki életében vannak ilyen időszakok, de ezek csak pillanatnyi megingást jelentenek, és könnyen vissza tud térni számára ilyen alkalmakkor is az élet értelmességének az érzete. Ezt az értelmet pedig úgy határozta meg, hogy az nem takar mást, mint az örömök megélését, amelyet a saját belső motivációink éltetnek, ezek visznek új, apróbb célokhoz is. Egy ilyen cél például az, hogy az ember valami maradandót hagyjon maga után a földön, továbbadja életét gyermekeinek, vagy egy általánosabb, hogy vidámmá tegye a környezetében élők hétköznapijait.

Azokban az élethelyzetekben, amikor nehéz döntés előtt találja magát, a probléma megoldásának úgy lát neki, hogy időt ad magának arra, hogy a megoldási lehetőségek közül a legjobbat megtalálja. Tehát senkihez nem fordul útmutatásért, legfeljebb akkor kéri ki valakinek a tanácsát egy kérdésben ismeretségi köréből, ha valakit kompetensebbnek érez egy kérdéskörben, mert például az illető szakmájához tartozik az adott téma.

A tettek helyességét vagy helytelenségét véleménye szerint a mögöttes motiváció dönti el. Ezzel együtt úgy gondolja, hogy vannak azért olyan erkölcsi felfogások, amelyekben mindenkinek egyet kellene értenie. Ilyen megkérdőjelezhetetlen tétel, hogy meglátása szerint az azonos neműek közötti párkapcsolat abnormális és elfogadhatatlan.

Önmagát vallásosnak tartja, és ezt igen pozitív vonásként értékeli. Így a halálról vallott elképzelését is az a keresztény remény hatja át, hogy a halál jelentette végpont után is lennie kell a lelkünk számára valamilyen folytatásnak. Valamint biológiai folyamatokban értelmezve közelített a test elmúlásának kérdéséhez. A bűnről való meglátását pedig úgy körvonalazta, hogy annyiban számíthat bűnnek egy cselekedet, amennyiben azt a cselekvő tudva és akarva hajtja végre, mindeközben tisztában van tettének rossz voltával és a negatív következményekkel is számot vet.

Arra a kérdésre pedig, hogy miként lehet a vallási konfliktusokat megoldani, azt a választ adta, hogy valójában nem is szükséges eljutni egy közös nevezőre, egy közös pontra, inkább a kompromisszumkészség a lényeges, ezzel lehet mérsékelni a problematikus helyzeteket.

Az interjúalany válaszaiból kirajzolódik, hogy a társas kapcsolatok tekintetében autonómia jellemzi, nem viszonyítja magát referenciacsoportokhoz, tehát kritikai távolságba került társas kapcsolatainak rendszerétől. Ez pedig az individuális-reflektív hitfejlődési szakasz egyik legfőbb jellemzője. Ezzel együtt mégsem történtek az ehhez a hitfejlődési szakaszhoz tartozó szabad elköteleződések saját vallása mellett vagy egyéb rendszerek és intézmények mellett.

Mások elfogadásában még nyomokban megmutatkoznak sztereotip elemek, amelyek a szintetikus konvencionális hitfejlődési szakasz lépcsőjéhez tartoznak. Túlnyomórészt a negyedik, individuális-reflektív szakaszra utaló vonásokkal találkozhatunk válaszaiban, megszilárdult elköteleződések nélkül, de a gondolkodás már dichotóm jellegű mások és ön maga vonatkozásában.

Ha a végső valósághoz való viszonyára irányítjuk a figyel-

münket és a Pál-dilemmára adott válaszait nézzük meg, akkor megfigyelhetjük, hogy az interjúalany úgy értelmezi, hogy az ember nem tartozik semmivel a Végső Valóságnak. Ez a Valóság nem folyik bele az ember életébe, emberi és isteni valóság egymástól függetlenül létezik. Így, a vallásos ítéletei tekintetében a harmadik fokozatra jellemző vonásokat mutat. Ez pedig összecseng az aktuális hitfejlődési szakaszával is. Istenrajza is ezeket a feltételezéseket erősíti meg. Egy antropomorf istenfogalmat jelenít meg rajza, amelyet azzal a magyarázattal egészít ki, hogy Isten külső szemlélőként áll a világ felett, s jóságából kifolyólag nem avatkozik bele annak dolgaiba. Tehát eddig egy individuális-reflektív hitfejlődési szakasz elemei domborodnak ki, szintetikus konvencionális elemekkel vegyülve.

Ugyanez a szimbolikusság dominál vallási attitűdjében is, ha a kritika utáni vallásosság általa kitöltött mérőeszközeire tekintünk. Ennek alapján az interjúalany a relativizmus időszakát éli meg (transzcendens 3,55, Szimbólum 16,36).

Az édesanyjával való kapcsolatára vonatkozóan elhangzott válaszai alapján és az elköteleződési nehézségeire tekintettel, fontosnak mutatkozott a kötődési mintázatait megismerni. Értékei alapján (szorongás 24, elkerülés 63) elkerülő, elutasító kötődési jellegzetességeket feltételezhetünk. Megküzdési mechanizmusai jellemzően pozitívak (13 pozitív, 7 negatív), az események feletti kontroll forrása az egyén. Saját kompetenciái jelentik erőforrását, tehát önirányító megküzdésről beszélhetünk. A hangsúly a személy autonómiáján és felelősségén van.

Ezek függvényében elmondhatjuk, hogy a második interjúalany személyében egy autonóm, önmagát függetlenítő gondolkodásmóddal rendelkező, a világ dolgairól relatív képet alkotó egyénnel találkozhatunk. Ő zárószóként kifejtette, hogy egy

közvetlen és értelmi többletet adó vallásos közösségben érezni jól magát. Valamint fontos lenne számára, hogy a közösség vezetője a mások iránt vállalt szolgálatával nyerve el a közösség tiszteletét. Ezeket a számára fontos vonásokat hiányolja a jelenlegi környezetében ismert katolikus közösségekből.

Harmadik interjú

Harmadik interjúalanyom 29 éves egyedülálló nő. Római katolikus felsőfokú teológiai tanulmányai mellett magyar és angol szakon végzett.

Életében meghatározó fordulat volt az egyetemi évek kezdete, és amikor munkába állt egyetemi városában, Kolozsváron. Múltbeli kapcsolatai közül személylly fejlődésében a legnagyobb szerepet egy hét évig tartó párkapcsolat jelentette, amely mára már véget ért. Ennek a kapcsolatnak a vége, valamint az eredeti családjától való elköltözés hozta a legnagyobb változásokat gondolkodásmódjában. Ezt a változást úgy foglalta össze, hogy rádöbbsent ezek segítségével, hogy nem szabad leszűkítenie szociális hálóját csekély számú személyre, nem szabad bezárkóznia, hanem mások felé is nyitottnak kell maradnia. Ezeket a fordulatokat krízishelyzetekként azonosítja életében, valamint ilyen kapcsolati változás még, amely szenvedéssel járt, a nagymamája halála, aki gyerekkori vallásosságának fontos szereplője volt. A tőle tanult vallásgyakorlat egyetemi évei elejéig elkísérte, a nagymama halálával azonban hite is megrendült. Kifejtette, hogy bár ezt az időszakot mély kiábrándultságérzés hatotta át, mára már boldogabbá teszi „barátságossá” alakult kapcsolata Istennel.

Szüleivel való kapcsolatát sokszor tarkították krízishelyzetek, bár elmondása szerint jelen pillanatban jobb a kommunikáció köztük, de értékrendjükkel nem tud azonosulni, ezért folyamatosan kerülgetnie kell a konfliktusokat családjával. Más fontos kapcsolataiként baráti viszonyait emelte ki.

Arra a kérdésre, hogy hol érzi magát a leginkább harmóniában Istennel, válaszában úgy fogalmazott, hogy „két végletet emelne ki”, azt, ha hosszú időt tölthet csendes imában és azt, ha valamilyen pozitív életeseménynek a kapcsán feltöltődött, lendületes csúcspontot él meg. Elmondta, hogy véleménye szerint az a személy rendelkezik érett hittel, aki objektíven tud beszélni a hittel kapcsolatos dolgokról, és eközben hihető, megkapó módon tudja megélni hitét a hétköznapiakban. Tehát nem elfogult, de meggyőződése tetteiben megsejthető. Meglátása szerint egy tett helyessége annak a függvénye, hogy az semmilyen mértékben nem árt sem a környezetünknek, sem pedig embertársainknak. Ehhez kapcsolódóan kiemelte, hogy elkötelezettnek érzi magát a környezetvédelem és a mások iránt végzett szolidáris cselekedetek és ügyek irányában. Ebben az elköteleződésben benne van az az erkölcsi felfogása is, hogy a mások megsegítése embertársi kötelezettségünk, amiben álláspontja szerint minden embernek egyet kellene értenie.

Kifejtette, hogy magát vallásos embernek tartja, ez pedig úgy nyilvánul meg életében, hogy tetteit mindig a vallásos dimenzió függvényében is értékeli. A halálról alkotott elképzelése, hogy az lényegében egy másik létállapotot jelent, ahol mások számára elérhetetlenné válunk. Fontos vallási eszme számára a béke az emberek között. A vallásos gyakorlatok közül a szentmise ünneplése kiemelten sokat jelent számára, de hozzáfűzte, hogy ez akkor ad igazi lelki feltöltődést számára, ha

ünnepélyes jellegét megőrzik és nem csak rutinosan van jelen a közösség és pap. Előzőleg a rózsafüzér imaformáját részesítette előnyben, ezt a gyakorlatot azonban mára már csak a csoportos jellege miatt favorizálja, ezáltal megélheti hitének közösségi jellegét. A rossz jelenlétét a világban azzal magyarázza, hogy az emberek önzésük folytán rosszat okoznak embertársaiknak. Egy vallási konfliktus megoldásához pedig a kommunikációt vallja kulcsnak, valamint annak képességét, hogy az emberek el tudják fogadni az övékétől különböző álláspontokat is. Ehhez nem kell egyet is érteni mindenben, vallási irányultságtól függetlenül is együtt lehet működni másokkal.

Az interjúalany válaszai arra világítanak rá, hogy átgondolt, egyedi állásponttal rendelkezik. Szabadon elköteleződik saját vallásán belül különböző gyakorlatok és viszonyulások mellett, vagyis kritikai távolság felvételére is képes. Az egyén stabilan tudja, hogy miben hisz, és ki is tudja azt fejezni. Képes elköteleződni különböző ügyek mellett. Ezek a jellemzők pedig az individuális-reflektív hitfejlődési állomás sajátjai. Találkozhatunk ezen kívül az összekapcsolódó-elmélyülő hit felé mutató jellemvonásokkal is. Ilyen például, hogy az interjúalany többször láttatja válaszaiban, hogy tudatában van a világon létező számos értelmezési rendszernek és törekszik arra, hogy ezeket megértesse. Tehát jelét adja dialóguskészségének és nyitottságának.

Vallásos ítéleteit tekintve válaszai alapján egy éppen kibontakozó folyamatú negyedik fokozat környékén határolhatjuk be. Véleménye szerint az embereknek az Isten felé nincs direkt kötelezettségük, de teremtetett voltunk okán képesek kapcsolatba lépni Istennel. Nem függ az ember a Végső Valóságtól, szabad akarata okán döntheti el, hogy felé fordul-e vagy sem. Istenrajzával összevetve ezeket a feltételezéseinket, szintén azt láthatjuk,

hogya a rajz egy személyes istenképet szemléltet, azt, amit a személy megél, megtapasztal. Vagyis egy Istennel kapcsolatos élményt. Az interjúalany egy bögrét rajzolt, amelynek két füle van. Ez jelképezi számára, hogy Istennel együtt biztonságban érzi magát, ahogyan egy bögrét is mindkét fülénél fogva lehet a legbiztonságosabban tartani. A bögre pedig kávé tartalmaz, amely úgy üdíti fel az ember testét, ahogy Isten az ember lelkét. A rajzhoz fűzött magyarázat okán is célszerű az interjúalany kötődési mintáit körvonalazni, mely szintén összefügg az eddig feltételezettekkel. A kapott értékek alapján az interjúpartnert a biztonságos kötődési stílussal jellemezhetjük (szorongás 27, elkerülés 40).

Az eddigi eredményekből egy biztonságosan kötődő, egyedi értékrendszerrel rendelkező személy képe rajzolódik ki előttünk, aki feltehetőleg már átbocsátotta vallásosságát a kritika szűrőin. A kritika utáni vallásosság mérőeszközeinek segítségével még inkább meggyőződhetünk erről a feltételezésről, a kapott eredmény alapján az interjúalany a második naivitás szakasza felé halad (transzcendens 9, szimbolikus 13). A vallásos kételyeket feltáró skála pedig alacsony értékek mutat (15-öt az 50-ből), tehát aktuálisan a kételyek nem számottevőek a személy életében.

Negyedik interjú

A negyedik meginterjúvult személy egy 32 éves férfi. Egyetemre évei alatt képzőművészetet tanult alap- és mesteri képzésen. Jelenleg fotózás technikával és reklámgrafikával foglalkozik egy gyermekkori barátjával közösen alapított cégnél.

Életében fontos fejezetként válik ki a felsőfokú tanulmányok időszaka, valamint a különböző munkahelyei ez idáig szintén jelentős változásokat jelentettek számára. Mindezek hatást gya-

koroltak személyiségére, de a legnagyobb fordulatot gondolkodásában az hozta, amikor véget ért hat évig tartó párkapcsolata, közvetlenül az egyetemi évek befejezése után. Ezt az időszakot nevezte meg mint az életében megtapasztalt legkirívóbb krízist. Addigi párja elválásukat követően egy évvel később megházasodott, ez a történés pedig fokozta krízisállapotát. Életének ebben a szakaszában nagyfokú kiábrándultságérzetet tapasztalta meg hitével kapcsolatban is. Barátai hatására részt vett különböző lelkigyakorlatokon és vallásos közösségekhez csatlakozott, ez azonban, elmondása alapján, még inkább fokozta eltávolodását, mert nem érezte hitelesnek az ezek által nyújtott vigaszt, és nem érezte valósnak az „ott láttatott boldogságot”. Ez a vallásos kiábrándultság idézett elő konfliktusokat szüleivel való kapcsolatában is, mivel nem fogadta szívesen a tőlük érkező nyomást, hogy hitében megmaradjon és azt továbbra is gyakorolja.

Fontos kapcsolati szálként utalt még életében a nagymamájával való kapcsolatára, aki szintén a hitgyakorlat értékére próbálta rávezetni, és ebben példaként járt előtte. Őt nevezte meg mint olyan személyt, aki véleménye szerint erős, érett hittel rendelkezik, bár igyekezett hozzáfűzni, hogy „vallási fanatizmusa” nem volt szimpatikus számára, ahogyan a szülei hasonló elvakultan hívő vonásai sem. A jelenre irányítva a figyelmet, párkapcsolata is kiemelten fontos érték számára. Barátnője és a vele való közös életük az, amelyet kiemelt mint az életet értelmessé tevő tényező. E mellett pedig ugyanilyen fontosak számára baráti kapcsolatai is. Ezeket a baráti viszonyokat többször is kiemeli mint erőforrásokat, akikhez problémahelyzetben fordulhat, és akik igen előkelő helyet foglalnak el értékrendjében.

Istennel leginkább harmóniában a templomban érzi magát, különösen a nagy ünnepekkor. Ezen alkalmak azért is fontosak,

mert lehetőséget teremtenek, hogy együtt lehessen a számára fontos emberekkel. Elmondása szerint magát vallásos embernek tartja, ami egy alap, segítséget nyújtó értékrendet ad életéhez. Ez pedig azért hasznos, mert gyermekeinek is örökölni adhatja ezt az értékrendet, így járulva hozzá boldogulásukhoz. Kifejtette, hogy mivel gyermekkorában ezt megszokta, esténként szokott imádkozni, ezek pedig kötött imaformák. Értelmezése szerint a rossz jelenléte a világban az emberi önzés következménye. A bűnről alkotott elképzelését nehezen tudta körülhatárolni, úgy fogalmazott, hogy esetleg abból származhat bűnös cselekedet, ha valakiben nincs kellően megalapozott értékrend.

A negyedik meginterjúvált személy válaszai a szintetikus-konvencionális hitfejlődési szakaszra utalnak, más hitfejlődési szakaszra utaló elemek nélkül. Ezt alátámasztják azok a válaszai, amelyek többszörösen hangsúlyozzák a kapcsolatok kialakításának és fenntartásának fontosságát. A társas tudat határát a vonatkoztatási csoportok határozzák meg az egyén számára. A hitet fontos kapcsolatokból tanult értéknek tekinti. Vallási kérdésekre adott válasza a tanult ismereteket tükrözik, és nem mutatnak egyedi, személyesen értelmezett válaszok felé.

Ezzel összecsengően a vallási ítéletek fejlődési fokának harmadik szintjét tulajdoníthatjuk övének, kifejti ugyanis, hogy Isten és ember között nincs függőségi viszony. Isten nem folyik bele a világ sorsába, így nem is beszélhetünk arról, hogy bármivel kapcsolatban megbüntetné az embert. Istenreprezentációjáról továbbá elmondhatjuk, hogy szintén konvencionális, megtanult képekkel ábrázolja Istent. Egy, a teremtetéstörténetből származó mozzanatot elevenít fel a rajz, amikor a fényt és a sötétséget különválasztja Isten a világ megalkotásakor.

Mivel pedig az istenkép folyamatosan alakul emberi kapcsolataink függvényében is, ez interjúalanyunk kötődési stílusára irányítja a figyelmünket. Elkerülő, elutasító kötődéssel jellemezhető az egyén a mérőeszköz segítségével kapott értékek alapján (szorongás 36, elkerülés 52), ahogyan ezt feltételezhettük az eddig megtudott jellemzők szerint. A személy életét nagymértékben uralják a vallási kételyek (39/50), vallási attitűdjére pedig a külső kritika, a szószertiséghez való ragaszkodás jellemző (transzcendens 2,08, szimbólum 9,78).

Mindezek az eredmények azt engedik sejteni, hogy a meginterjúvolt személy számára a vallásosság nem egy önmagáért létező valóság, amely áthatja életét. Kifejtette, hogy amikor krízishelyzetében támaszt keresett a vallásos közösségekben, úgy tapasztalta, hogy nem az aktuális szükségleteire válaszolnak, hanem csak betanult mechanizmusok mentén születnek az ilyen jellegű közösségek válaszai. Ez pedig kiábrándította a vallásból, amely álláspontja még a mai napig is tart.

Ötödik interjú

Ötödik interjúalanyom egy 24 éves nő, aki jelenleg harmadéves menedzsment szakos hallgató az egyetemen. Érettségi után a biológia szakra iratkozott be, egy év után viszont úgy döntött, hogy másik szakirányon folytatja tovább tanulmányait.

Életének fő fejezeteiként az érettségi előtti és utáni időszakot tudja azonosítani, mivel az meghatározó esemény volt számára. Véleménye szerint minden egyes, másokkal való találkozás formálta valamilyen mértékben jelenlegi személyiségét. Istennel való kapcsolatát eddig csak abban látta, hogy szülei és a szülőfalujának szokásai rákényszerítenek egy kötelező vallásgyakor-

latot, de annak személyes vonatkozásait sohasem érezte. Jelen pillanatban pedig úgy tekint Istenre, mint egyfajta támaszra „mindenkin kívül”, tehát hangsúlyozza, hogy csak a szociális viszonyai mögött helyezkedik el istenkapcsolata. Megosztotta azt a nézetét, miszerint az az élet értelme, hogy törekedjünk egy kiegyensúlyozott, békés viszonyra önmagunkkal. A másokkal való kapcsolataink is értelmesek az életben, de ezeknek is a saját békénket kell szolgálnia.

Kifejti, hogy nem tapasztalt olyan helyzeteket eddigi életútján, amelyeket krízisként élt volna meg, sem pedig szenvedéssel járó eseményeket nem tud meghatározni életében. Szüleivel való kapcsolata során sem volt semmilyen töréspont, viszonyukat mindig is jónak és erősnek értékelte. Fontosnak tartott kapcsolati viszonyaihoz sorolja továbbá párkapcsolatát és barátságait. Ezek azonban a családi szeretetkapcsolat mögé sorakoznak fontosságukat illetően. Ha egyetlen dolgot megváltoztathatna magán, akkor azt szeretné, hogy ha nem lennének a mostanihoz hasonló előítéletei. Úgy értékelte, hogy ez az ítélkező jellemvonás azért lehet még benne, mert nem voltak olyan tapasztalatai, amelyek segítették volna megérteni mások nehéz helyzeteit, azt, hogy a társadalom periferiájára szorult emberekben milyen érzések és élmények mennek végbe.

Leginkább harmóniában az univerzummal, szerettei körében érzi magát, a családi otthonban. Ha problémái akadnak, ugyanezeknek az embereknek a véleményét kéri ki szívesen. Meglátásai szerint senki sem rendelkezik igazán érett hittel, csak a körülmények függvénye, hogy aktuálisan milyen a hite egy embernek. A dolgok helyes vagy helytelen voltát pedig a tettek motivációja szerint értékeli. Tehát annyiban helyes egy személy cselekedete, amennyiben azt jó motivációval hajtja végre,

így például szeretetből fakadóan. Szemlélete szerint létezhet egy külső erő, ami hat ránk, ezt pedig sorsnak nevezi, amit nem Istennel azonosít. Arra a kérdésre, hogy vallásos embernek tartja-e magát, egyszerűen azt válaszolta, hogy „is-is”. Majd kis idő elteltével még hozzáfűzte, hogy szerinte nem rossz ember az, aki nem imádkozik.

A halál jelentését úgy magyarázta, hogy az nem más, mint testünk megpihenése, a lelkünk pedig „tovább vándorol”, hogy egy, az előzőnél értelmesebb létformát találjon. Értelmezésében a bűn az a tett, amivel kárt okozunk mások életében. Megítélése szerint a rossz jelenléte is ezzel magyarázható világunkban, hogy az egyéneken felülkerekednek vágyai, és vágyainak tárgyához mások szabadságán átgázolva is hozzá akar jutni.

Ezeknek a válaszoknak az összefüggése a mitikus-literális hitfejlődési szakasz felé mutató jegyeket viseli magán. Képes egyszerű perspektívaátvételre, megérti, hogy mások nézőpontja különbözhet az övétől, de saját elmondása alapján más nézőpontjaiba még nem tud könnyedén bele is helyezkedni. Viszonyrendszereit a kölcsönösség, az adok-kapok viszony jellemzi. Ezek pedig a második, a mitikus-literális hitfejlődési szakasz jegyei. Kevésbé dominánsan, de a kérdésekre adott válaszai alapján a harmadik hitfejlődési szakasz jellemzője mutatkozik meg erkölcsi ítéletalkotási módjaiban. Harmóniára törekszik személyes kapcsolataiban, összhangra és megegyezésre.

A Végző Valósághoz való viszonyának megismerésére törekedtünk a Pál-dilemma felhasználásával. Ennek kontextusában elmondta, hogy a történetben szereplő Pált azért kötelezi ígérete, mert az elsősorban saját magának tett ígéret. Figyelnie kell erre a belső jelzésre, hogy egy ilyen határhelyzet jellegű eseményben épp ez a gondolat fogalmazódott meg benne. Az interjúalany

szerint oka van annak, hogy élete utolsóinak vélt perceiben ez az elhatározás fogalmazódik meg Pálban. Szíve mélyén a történet főhőse tudja, hogy ezt kell tennie, de csak egy ilyen fokozott érzelmeket kiváltó esemény során képest ezt beismerni saját magának is. Véleménye szerint a rossz dolgok miatt nem okolhatjuk Istent. Egyedül magának tartozik elszámolással Pál, saját magában kell mérlegelnie, hogy tetteinek milyen „alternatív költsége” van. Ezek a válaszok pedig a vallásos ítéletalkotási lépcsők harmadik fokára mutatnak, amelyet deizmus jellemez. Ezen a szinten ember és Isten függetlenül létezik egymástól. Az interjúalany azonban még hozzáfűzi, hogy a történet főhőse folyamodhat esetleg olyan megoldáshoz is, hogy lelkiismerete megnyugtatóra jó cselekedeteket gyakorol, vagy adományokkal segítheti a rászorulókat. Ezzel igyekezhethet kimutatni háláját Isten felé, hiszen Pál valószínűleg azért is menekülhetett meg, mert őt erre érdemesnek látta Isten. Ha erre a kifejtésre tekintünk, akkor ez viszont a második vallásos ítéletalkotási fokozatra utal, amely magába foglalja az egyén azon hitét, hogy hatást gyakorolhat cselekedeteivel a Végső Valóságra. A meginterjúvolt személy válaszai tehát sokszor ellentmondásosak, ezzel pedig két fokozat közötti helyzetére mutatnak rá, vagyis a harmadik és a második ítéletalkotási fokozat jellemzőit is felismerhetjük válaszaiból.

Ha továbbhaladunk és istenrajzát tekintjük meg, a képben egy istenfogalmat láthatunk. A fa szimbólumán keresztül mondja el, hogy szerinte az ember a teremtés koronája, de egy fa koronájának is mélyen gyökereznie kell a földben, mint ahogyan az embernek a Végső Valóságban, amelytől származik. Istenreprezentációját is figyelembe véve a fentiekben kapott eredményekkel együtt már valószínűbbnek mutatkozik,

hogy a meginterjúvált személy inkább a második helyen áll a vallásos ítéletalkotási fokozatok közül. Valamint afelől is bizonyosabbak lehetünk, hogy inkább a mitikus-literális hitfejlődési szakaszban jár interjúalanyunk. Istenben egy megbízható támaszt keres, de még nem élő valóságként tekint rá. A vallásos kétely kérdőív eredménye szintén afelé mutat, hogy az egyén életében nagymértékben helye van a kételyeknek (29/50), amely világosabbá teszi, hogy miért találkozhattunk válaszaiban ellentmondásossággal. Tehát az egyén életében egyre nagyobb helye van a kételyeknek és megkérdőjelezéseknek, de még nem beszélhetünk kritikai utáni vallásosságról. Interjúalanyunkat a szószerintiséghez való ragaszkodás jellemzi a kritika utáni vallásosság mérőeszköz eredménye alapján (transzcendens -11,06, szimbólum 7,80). A kötődési stílusát tekintve a foglalkoztatott-kötődés dimenziójában foglal helyet (szorongás 46, elkerülés 53), vagyis az egyén az állandó interakciót igényli kapcsolataiban ahhoz, hogy biztonságban érezhesse magát.

A kapott eredmények és válaszok egybehangzóan olyan interjúalany képét engedik körvonalazódni, aki életében még nem tapasztalt meg olyan krízishelyzeteket, amelyek a világ dolgairól alkotott képének újragondolására készítették volna.

Az interjúk eredményeinek összegzése

Az interjúk során láthattuk, hogy a megismert öt fiatal felnőtt személy bár ugyanahhoz az életszakaszbeli csoporthoz tartoznak, hitük és lélektani sajátosságaik különböznek. Ugyanazok az életfeladatok foglalkoztatják őket, de mégis különbözően értékelhetik az élet fontos kérdéseit. Ebben nagy szerepet játszik a szociokulturális környezet is, amelyben nevelkedtek.

Az azonban egységes vonásként körvonalazódik, hogy vallási közösségük hitét nem érzik naprakésznek, vagy nem ismerik annak aktuális kérdésekre nyújtott üzenetét. Nem kapnak kielégítő válaszokat és segítséget az egyház keretein belül az őket foglalkoztató dolgokhoz, és ennek tudható be, hogy távol maradnak az egyházi közösségektől. A szüleiktől örökségül kapott hitet, egy, a letűnt korokhoz tartozó értéknek látják, ami azonban nem állja meg a helyét jelenükben. Bár mindannyian vallásos neveltetésben részesülnek, a hitoktatásban mégsem találkoznak az egyház szociális tanításaival, a legaktuálisabb kérdésekre összpontosító megnyilatkozásokkal. Persze árnyaltabb lesz a helyzet, ha a felnőtté válás folyamatában, egyetemi éveit alatti a teológiai tanulmányokkal is foglalkozik az adott személy, mint például az első és a harmadik interjúalany. Az egyház képe úgy épül fel a fiatal felnőttek túlnyomó többsége előtt, mint ami steril módon kívül marad a hétköznapiak valós dolgain, és a kor érvényes kérdéseire nem igyekszik választ adni.

Az istenreprezentáció a személyben élete végéig alakulhat, de a fiatal felnőttkor mindenképp ebben is csúcspontnak és fordulópontnak tekinthető, mivel az értelemadási utak mentén az istenkép alakítása fontos mozzanattá válik. Ennek a képnek a vizsgálata és alakítása alapvetően a pasztorációs munka hatáskörébe tartozna. Pozitív példaadással és kedvező istenkép alakításával az egyház hitelessé válhat fiataljai szemében, és megnyerheti őket a közösség javára. De nem csak egyháznak van szüksége a lelkes fiatalokra, hanem mindkét fél érdekei ezt diktálják, mivel gyakran találkozhatunk azzal a jelenséggel, hogy számos emberi probléma hátterében az Istenről kialakított torz kép áll, így pozitív hozadéka van az egyén életében is a kiegyensúlyozott hitéletnek.

SZEMLE

Márton Áron: Alkalmi beszédek 3. (Összeállította és jegyzetekkel ellátta: Dr. Marton József), Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2019.

Márton Áron anélkül, hogy nagyhangú szónok vagy tekintélyt parancsoló robusztus pap, főpap lett volna, amikor a szószék magasából hívei előtt vagy éppen világi hallgatósága előtt megszólalt, mindenki magába szívta szavait. Arra, amit mondott, nemcsak hívei, hanem más felekezettűek is, sőt kiváltképpen, alantas szándékkal, a kommunista hatóság emberei nagyon figyeltek. Mi volt ennek az odafigyelésnek a titka? Erre nem kell sokáig keresnünk a választ. A *szív bőségéből* beszélőt nem lehet nem meghallgatni. Márton Áron hallgatóságához szíve bőségéből szólott, vagy éppen jegyzeteiben hagyta az utókorra gondolatait. A II. vatikáni zsinat óta közzismertté és olykor közhellyé vált *idők jelei* kifejezés mögött rejlő tartalmat ő jóval azelőtt felismerve hirdette az evangéliumot. Anélkül, hogy politizált volna (a nacionalisták és a kommunisták szemében azonban, ha valaki nem értett egyet az ideológiájukkal, annak minden szava politizálást jelenthetett) mindig felhívta a hallgatósága figyelmét – papként és főpapként – azokra az időszerű kérdésekre, amelyek a hívő embert foglalkoztatták vagy tévútra vezethették.

A Pro-Print Könyvkiadó gondozásában és Dr. Marton József szerkesztésében, a *Márton Áron hagyatéka* sorozat tizennyolcadik kötetében (Márton Áron: *Alkalmi beszédek 3.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2019. 227 oldal) közzét, Márton Áron tollából származó írások is a fentieket tükrözik. A kötetben közreadott írások olvasása közben lelki szemeink előtt megjelenik az a Márton Áron, akinek rendíthetetlen hite, népéért való aggodása és felelőssége egész életpályáját végigkísérte.

Márton Áronnak a kötetben közzét negyvenkét írásának több mint a fele különböző alkalmakra készült beszédvázlat. A többi pedig jegyzet, amelyek időszerű kérdéseket tárgyalnak (például *Természettudomány és vallás*, *A mai ember és vallás*, *A haláláról*), továbbá néhány írástörredék (*Emberi méltóság*, *Erősségünk Krisztus*) és feljegyzés. Amint a lábjegyzetekből kitűnik, érdekességként említem meg, hogy Márton Áron az írógéppel szemben a kézírásat részesítette előnyben, hiszen a negyvenkét írásából csak tizennyolcat írt géppel. A hosszabb lélegzetvételű írásokat többnyire kézzel írta (lásd *A Szentháromság titka* címűt, 104–125. oldal). Az írások terjedelme, néhány kivételével, rövidnek mondható, ami az olvasó számára időt enged az egyes

részek elolvasása utáni meditálásra. Ha az írások tartalmát vesszük szemügyre, akkor feltételezhetően (mivel a kéziratokon nincs minden esetben datálás) az 1927–1949 közötti időszak eseményei határozták meg azokat.

A kötetben szereplő első beszédvázlat az 1947-es csíksomlyói búcsúra készült, amikor tájainkon egyre inkább kezdett „fújdogálni” a kommunizmus szele. Ha már ez a jól megszerkesztett beszédvázlat ma is hatással van az olvasóra, mennyivel inkább hathatott akkor a búcsús tömegre, amikor ezeket Márton Áron a maga egyedi stílusában és hangsúlyával elmondta. Márton Áron tudatában volt annak, hogy a búcsún ott lesznek (a kommunista korszakban mindig is ott voltak) a „kibontakozó” új rendszer megfigyelői. Nekik címezte a következőket: „Észrevehetően nagy számban jelentek meg a búcsún olyanok, akik a vallást nem számítják az emberi élet szükséges tényezői közé. Örvendünk, hogy itt vannak. Ha az a feltételezés hozta ide, hogy itt rejtett akciók is lesznek, meggyőződhetnek, hogy ilyenek nincsenek” (21. o.). Majd annak a kritikájával folytatta, amely végigkísérte a totalitárius rendszert, vagyis a tömegek diktatórikus kivezérlését különféle, a kommunista párt által szervezett *megmozdulásokra*. Márton Áron leszögezte: „Azt az öt-hat kilométer hosszú mozgó embertömeget, mely az ősi szokás szerint itt most felvonult, nem kényszer hajtotta ide, hanem a hit belső ereje. Itt nincs névsorolvasás, nincs fenyegetés, nincs megtorlás, nincs erőszak, és mégis van fegyelem, mely tiszteletet parancsol. Ezt nem tudja utánunk csinálni senki” (22. o.). A kommunizmus bírálata nem újkeletű Márton Áronnál, hiszen fiatal papként 1927-ben és 1928-ban a marxizmusról több alkalommal tartott előadást. Előadásaiban hangsúlyozta, hogy a marxista ideológiának nincsen gyakorlati értéke. A szovjet vezetők *kétségbeesett erőfeszítéseket tesznek* azért, hogy az élet és az elmélet között megmutatkozó ellentétet kiküszöböljék (203. o.).

Márton Áron jegyzeteiben, beszédvázlataiban „irányító mesterének Romano Guardinit választotta, aki mellett mindvégig kitartott” (5. o.). A későbbiek során Karl Rahner és Joseph Ratzinger is kedvencei lettek. Az Isten lényegéről, nagyságáról, szentségéről, valamint az utána való vágyról készült jegyzetei például Guardini gondolatainak felhasználásával készültek. Ezeket és a többi teológiai témájú jegyzeteit olvasva megismerünk egy olyan Márton Áront, aki nem idegenkedett az elmélyült teológiai gondolkodástól és ugyanakkor arra törekedett, hogy minél érthetőbb módon közölje. Az Isten lényegéről elmélkedve azt írja, hogy Isten „elérhető közelségben van

és jóságos, teremő és kimeríthetetlen. Ő a gazdag Isten, ahogy a lelki élet mesterei mondják. A saját gazdagságát nemcsak élvezi, hanem mindig kész azt másokkal is megosztani” (23. o.). Az Isten utáni vágygal kapcsolatban keményen fogalmaz, amikor ezeket írja: „...az ember természeténél fogva vágyik Isten után. Olthatatlan éhség és szomjúság ez; aki ezt nem érzi, az nem egészséges, amint nem egészséges a szervezet, ha az éhség és szomjúság természetes érzete kimarad. Ha valaki nem vágyik Isten után, nem azt jelenti, hogy nincs szüksége Istenre, hanem azt, hogy a lelke beteg” (39. o.).

Az olvasót lebilincselik a különböző alkalmakra készült írásai is. Itt elsősorban gondolok a keresztyén ifjúsági mozgalmakról, a pályaválasztásról, a vendiák-találkozóóról vagy az iskolai év végére készült írásaira. Mint mindig, ezekben is időszerű témákat tárgyal. Az 1930-as évekből származó írása például a pályaválasztással kapcsolatban tükrözi azt a kort, amelyben a kisebbségi létben élő ifjak pályát próbáltak választani. Márton Áron fölteszi a kérdést: „Mi lesz azokkal, akiknek most kell választaniuk? Szabad-e engedni olyan pályák felé, pénzt és időt áldozni olyan tanulmányokra, ahol nincs kilátás” (206. o.)? Majd így folytatja: „Tény az, hogy fiaink elől a kényelmes és megszokott megélhetési pályák legtöbbször elzárta. Ezt lehet panaszkodni, lehet a nagy jogfosztást sérelmezni, lehet és kell védelmet keresni. De mi lesz addig, amíg meghallgatnak” (207. o.)?

Egyházi és világi ünnepségek szónokai előszeretettel szokták idézni Márton Áronnak egy-egy alkalomhoz illő mondását. Tapasztalatom szerint többnyire, olykor erőltetetten, mindig ugyanazt a neki tulajdonított néhány idézetet ismételtetik, amely Márton Áron egyoldalú megítéléséhez vezethet. A *Márton Áron hagyatéka sorozat* köteteinek olvasása, köztük ez utóbbi tizennyolcadik is, megőv bennünket attól, hogy az említett szónokok behatárolt idézettára alapján alkossunk képet nagy püspökünkről. Hozzásegít ugyanakkor ahhoz, hogy hitvalló életének, munkásságának minél jobb megismerése útján Márton Áron *világító JEL legyen mindannyiunk számára*, hogy hitünkben és kisebbségi létünkben megmaradhassunk.

Ferenczi Sándor

Csíky Balázs: Serédi Jusztinián, Magyarország hercegprímása. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, MTA–PKKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, Budapest 2018. 496 lap.

A *Collectanea Studiorum et textum. Classis I. vol. 3.* (Magyar Történelmi Emlékek, Értekezések) sorozat értékes kiadványa jelent meg a 2018. évben, Csíky Balázs doktori disszertációja. De ennél sokkal több, a disszertációt követő hatéves kutatás eredményének egybedolgozása.

Csíky Balázs 2010-ben védte meg az 1927-től 1945-ig a magyar katolikus egyház élén álló Serédi Jusztinián hercegprímás tevékenységéről készített munkáját. Vérbeli történészként azonban témájával kapcsolatban tovább kutatott a vatikáni levéltárban, felfedezéseit széljegyzetelve rávezette doktori kéziratára. Szakértelemmel végzett hatéves munkáját nem sikerült beledolgoznia a különben nagyon értékes szakdolgozatába, mert 2016-ban, 38 éves korában elhunyt.

Tóth Krisztina történész, kutatótárs nem hagyta befejezetlenül Csíky Balázs nagyon értékes egyháztörténelmi munkáját, szakszerű szerkesztéssel egybedolgozta a fiatalon elhunyt egyháztörténész disszertáció előtti és utáni kutatását és sajtó alá rendezte. Ezért külön köszönet és dicséret Tóth Krisztinának. Mert olyan értékes könyv került az olvasóközönség elé, amit az idősebb egyháztörténészek is megirigyelhetnek.

Serédi Jusztinián (1884–1945) bencés szerzetesről, kánonjogászlól és esztergomi érsek, bíborosról készült néhány biográfia, de hercegprímási tevékenységéről a Csíky Balázs munkájához hasonló nemigen. A fiatal történész elfoglaltságtól mentesen közelíti meg a két világháború között munkálkodó kánonjogász-bíboros tevékenységét és ezzel kapcsolatban a kényes történelmi helyzeteket. Anélkül, hogy jobboldali vagy baloldali véleményekhez csapódna, a reális ténybemutatókat választja, a végleges ítélet kimondását az olvasóra hagyja. Vállalkozik viszont arra, hogy – a vatikáni és egyéb levéltári okmányok felszínrehozatalával – az eddigi téves feltételezéseket kijavítsa és helyére tegye. Az esztergomi érseki szék betöltése nem volt egyértelmű. A történelmi munkák alapján eddig is nyilvánvaló volt, hogy a magyar kormánynak más püspök volt a jelöltje, de az már kevésbé tudott, hogy Pietro Gasparri bíboros-államtitkár, akinek Serédi Jusztinián Rómában

munkatársa volt, kezdetben nem támogatta, nem tartotta politikus alkatnak. Végül a Szentszék – odafigyelve a Bethlen*kormány ellenvetéseire – nem nevezi ki azonnal Serédi Jusztiniánt az esztergomi érseki székre, hanem csak apostoli kormányzónak címzetes érseki rangban. Cesare Orsenigo budapesti apostoli nuncius sikeres diplomáciai érzékkel eloszlatta a kormány félelmét, és rövid időn belül elérte, hogy XI. Piusz pápa Serédit kinevezze Esztergom érsekévé. A könyvben részletes választ kapunk a magyar kormány tartózkodó magatartásának nyitjára; félték a nagy tekintélyű kánonjogásztól, hogy érvényesíteni fogja a hercegprímás közjogi funkcióját, melynek részét képezte a királykoronázás és közvetítés a trón és a nemzet között. A közjogi funkció részletesebb bemutatásában olyan értékes anyagot találunk, ami számunkra eddig ismeretlen volt.

Csíky Balázs sikeresen oldja fel a kánon- és államjog által átszőtt történések részletezését Serédi Jusztinián személyiségének bemutatásával. Mindvégig tudósnak, elsősorban kánonjogásznak maradt ember, kevésbé volt politikus, de már a húszéves római munkássága idején magas szintű kuriális kapcsolatai – XV. Benedek pápa, XI. Piusz pápa, Eugenio Pacelli, Pietro Gasparri – által sikerült a Szentszékkal megismertetnie a trianoni szerződés problémáit, és az új határokon kívül maradt kisebbségi sorsba kényszerült magyarság sorsát. Hercegprímásként is jogi képzettségével küzd az esztergomi érsekség csehszlovákiai részekre került érseki javaiért.

Az elemzett kötetben megismerkedhetünk azzal az esztergomi érsekkel, aki egybefogta a magyar püspöki kart, megtartotta 1941-ben az esztergomi egyházmegyei zsinatot, megszervezte az esztergomi Katolikus Nyári Egyetemet, közreműködött az Actio Catholica magyarországi alapszervezetének kidolgozásában, a felsőházban méltón képviselte a saját és püspök társai házassági törvényjavaslatát, mely a polgári házasság megszüntetését kívánta az egyházi házasságok állami elismerésével. Utóbbi ügy történelmi szempontból olyan újdonságokat tartalmaz, ami „hiánycikknek” számít; és amit jó volna ma is felmelegíteni 80 év távlatából, amikor a magyar kormány keresi a kiutat a különféle családpolitikai intézkedésekkel.

Szerédi Jusztinián kormányzásának időszakára esik az első magyar királyi család két szentjének jubileumi ünnepe. Csíky Balázs alapos dokumentációval elemzi a Szent Imre halálának 900 éves évfordulójára rendezett ünnepségsorozatot, melynek főszereplője a hercegprímás volt – a magyar

kormány igen pozitív hozzáállásával. Ekkor járt Magyarországon Angelo Giuseppe Roncalli c. érsek, Bulgária apostoli vizitátora, a későbbi XXIII. Szent János pápa – tudjuk meg a könyvből. Az elemzésre és tudományos bemutatásra kerülő másik nagy esemény, az 1938. évi Szent István-év és a budapesti eucharisztikus világkongresszus. Serédi Jusztinián szorgalmazta, hogy az államalapító szent király halálának 900. éves jubileumát kapcsolják össze az eucharisztikus világkongresszussal. Azt eddig is tudtuk, hogy a kormánnyal együttműködve sikerült megteremtenie az ünnepség hazai megszervezését, de azt már kevésbé, hogy a lengyelek magyarok iránti nagylelkűségének köszönhető a 34. eucharisztikus világkongresszus budapesti megrendezése – amire szintén a szerző derít fényt.

Számomra nagyon sok újdonságot tartalmaz a felvidéki egyházkormányzati és birtokügyekkel foglalkozó fejezet. Trianon után súlyosan érintették a magyar katolikus egyházat (elsősorban az esztergomi főegyházmegyét) a Csehszlovákiához került felvidéki és kárpátaljai területek egyházkormányzati, lelkipásztori és vagyonproblémái. Ezek a problémák ugyanakkor politikai és kisebbségi ügyek is voltak. Mivel Serédi Jusztinián, Felvidék szülöttje (Pozsony vármegyei Deákiban született), több szempontból is érdekelt volt az egyházkormányzati és vagyoni ügyek rendezésében, mindent megtett, hogy a lehetőségeknek megfelelően képviselje magyar egyházát és nemzetét. Nem sikerült megoldania, mivel az érintett püspökök nem egyeztek ki, és a Szentszék sem vállalta magára a végső döntés meghozatalát.

Csíky Boldizsár könyvében – elsősorban Serédi meglátásain keresztül – a megoldásra váró akut földkérdést hozzáértéssel és pontos dokumentációval taglalja. A nagy földbirtokokkal rendelkező – kulturális intézményeket működtető – katolikus egyház szembesül szociális tanításával. A kormány által is szorgalmazott megoldások viszont a vallási ellentétek gerjesztését szolgálják. Ebben a feszült helyzetben Serédi közvetlenebb kapcsolatba kerül ugyan Horthy Miklós kormányzóval és a miniszterekkel, de a politikai változások hercegprímási jogkörét csorbítják és álláspontját nem tudja érvényesíteni. Sőt, az 1940-es években a kormánnyal szemben ellenzéki magatartást képviselt.

Nagy érdeklődést keltett fel bennem a szerző elemző munkája Serédinek a kormányokkal kapcsolatos viszonyáról, a felsőházban elmondott beszédéről, memorandumairól, Horthy Miklós kormányzó utódlásának kérdéséről,

a zsidótörvényekről és nyilasdiktatúráról. Nem hallgatja el a bíboros túlzott kompromisszumkészségét, a kisebbik rossz választását. Az ilyenszerű tényfeltárásával csak tovább növelte a kötet értékét.

Sajnos hogy nincs kinek gratulálnunk ehhez a nagyon értékes munkához. Csíky Balázs, amikor kiforrott történészként jelentkezett és bizonyított a szakma területén, akkor távozott az élők sorából. Elhunytával sokat veszítünk, nevét viszont nem felejtjük, sokszor fogjuk idézni az egyháztörténelmi és világtörténelmi írásainkban.

Marton József

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

1053 Budapest,

Veres Pálné utca 24.

Felelős kiadó:

Dr. Rózsa Huba elnök

Felelős kiadóvezető:

Farkas Olivér igazgató

VERBUM

400045 Kolozsvár,

A. Einstein u. 2.

Felelős kiadó:

Szőcs Csaba igazgató

Kiadói főszerkesztő:

Dr. Bodó Márta

www.verbumkiado.ro